

DE STRAFRECHTELIJKE VERANTWOORDELIJKHEID IN DE ONDERNEMING(1)

door

M.G. FAURE

De wet van 4 mei 1999 heeft de strafrechtelijke verantwoordelijkheid van rechtspersonen in het Belgisch recht geïntroduceerd. In deze bijdrage wordt de wet besproken, maar wordt ook nagegaan op welke wijze de strafrechtelijke verantwoordelijkheid binnen de onderneming afwijkt van de civielrechtelijke aansprakelijkheid. Aan de orde komt onder meer de vraag welke feiten die binnen het kader van een onderneming zijn gepleegd, aan de rechtspersoon kunnen worden toegerekend, maar eveneens de belangrijke vraag of, en zo ja onder welke voorwaarden, de strafrechtelijke verantwoordelijkheid van de rechtspersoon met de individuele verantwoordelijkheid van werknemers binnen de rechtspersoon kan worden gecumuleerd. Tenslotte wordt ook aandacht besteed aan de sancties die aan de rechtspersoon kunnen worden opgelegd en aan enkele procedurele aspecten, zoals de vraag hoe de rechtspersoon in het strafproces dient te verschijnen.

---

(1) Mijn dank gaat uit naar rechters Paul Morrens en Jan Van Den Berghe voor het ter beschikking stellen van ongepubliceerde rechtspraak.

INHOUD

- I. INLEIDING (1-2)
- II. DE STRAFRECHTELIJKE VERANTWOORDELIJKHEID VAN RECHTSPERSONEN
  - A. Redenen voor invoering (3)
  - B. Rechtstreeks ouderschap (4)
  - C. Voor welke strafbare feiten? (5-12)
    - 1. Belang van de vraag (5)
    - 2. Verantwoordelijkheid in plaats van aansprakelijkheid (6)
    - 3. Legaliteitsbeginsel (7)
    - 4. Wettelijke ouderschapscriteria (8)
    - 5. Intrinsiek verband (9)
    - 6. Baatcriterium (10)
    - 7. Moreel element (11)
    - 8. Rol van de organen (12)
- III. WIE IS DE VERANTWOORDELIJKE RECHTSPERSOON? (13-17)
  - A. Wettelijke formulering (13)
  - B. Ander collectiviteiten zonder rechtspersoonlijkheid? (14)
  - C. Publiekrechtelijke rechtspersonen (15)
  - D. De civielrechtelijke aansprakelijkheid van gemeenten en provincies als troost (16-17)
    - 1. Gemeente (16)
    - 2. Provincie (17)
- IV. CUMULATIE MET DE VERANTWOORDELIJKHEID VAN NATUURLIJKE PERSONEN (18-33)
  - A. Principieel belang (18)
  - B. Prioriteit van de „zwaarste fout” (19-25)
    - 1. Ouderschap uitsluitend door een geïdentificeerd natuurlijk persoon (20)
    - 2. Strafrechtsvreemd (21)
    - 3. Beide vervolgen; de rechter kiest (22)
    - 4. Gevolg: problemen in de rechtspraak (23)
    - 5. Zwaarste fout als ouderschaps criterium? (24)
    - 6. „Zwaarste fout”: een ongelukkig én overbodig concept (25)
  - C. Beperkte cumulatie (26-31)
    - 1. Cumulatie als uitzondering (27)
    - 2. Bij „maffiose” criminaliteit (28)
    - 3. Wettelijke kwalificatie is bepalend (29)
    - 4. Of „willens en wetens” handelen? (30)
    - 5. Alternatieven? (31)
  - D. Cumulatie in de rechtspraak (32)
  - E. Evaluatie (33)
- V. SANCTIES (34-43)
  - A. Straffen toepasselijk op rechtspersonen (34)
  - B. Verbeurdverklaring (35)
  - C. Ontbinding (36)
  - D. Verbod bepaalde werkzaamheden uit te voeren (37)
  - E. Sluiting (38)
  - F. Bekendmaking of verspreiding van de beslissing (39)
  - G. Voorlopig bewindvoerder (40)
  - H. Hoogte van de geldboete (41)
  - I. Verlies van rechtspersoonlijkheid (42)
  - J. Opschorting, uitstel en probatie (43)
- VI. VERSCHIJNING VAN DE RECHTSPERSOON (44)
- VII. WERKING IN DE TIJD (45)
- VIII. SLOT (46)

I. Inleiding

1. Velen hadden reeds gewezen op de noodzaak tot het invoeren van de strafrechtelijke aansprakelijkheid van rechtspersonen(2). Vooral voor de leefmilieuproblematiek leidde het ontbreken van de strafrechtelijke aansprakelijkheid van de rechtspersoon tot pijnlijke consequenties. In sommige gevallen kon niet worden vervolgd (of bestraft) omdat binnen de rechtspersoon geen natuurlijk persoon kon worden geïdentificeerd aan wie het milieudelict kon worden toegerekend. De vrijspraken in de welbekende zaken zoals Bayer, SCK, BRC, Petrochim en Amoco Fina spreken desbetreffend tot de verbeelding(3). Een ander probleem was dat het Openbaar Ministerie vaak vóór de procedure niet exact kon uitmaken welke natuurlijke persoon namens de rechtspersoon was opgetreden en dan maar voor de zekerheid alle mogelijke betrokkenen liet dagvaarden om het de strafrechter vervolgens maar te laten uitzoeken(4). Ook voor degene die binnen een onderneming werkzaam was, vormde het ontbreken van de strafrechtelijke aansprakelijkheid van de rechtspersoon een probleem. Het kon er bijvoorbeeld voor de milieucoördinator in het Vlaamse Gewest toe leiden dat hij strafrechtelijk verantwoordelijk werd gehouden zodra binnen een vergunde inrichting de milieuwetgeving op enigerlei wijze werd overtreden(5). Maar ook voor de bestuurder was de situatie niet behaaglijk. Hij liep, bijvoorbeeld wanneer er geen behoorlijke delegatie had plaatsgevonden, het risico strafrechtelijk aansprakelijk te worden gehouden zodra binnen de onderneming enig strafbaar feit werd gepleegd(6).

---

(2) Zie vooral J. D'HAENENS, „Sanctions pénales et personnes morales”, *Rev. Dr. Pén.* 1975-76, 731-755; F. DERUYCK, *De rechtspersoon in het strafrecht*, Gent, Mys & Breesch, 1996, 125-172 en de literatuur aangehaald door M. FAURE, „Criminal Responsibilities of Legal and Collective Entities: Developments in Belgium”, in A. ESER, G. HEINE, en B. HUBER (ed.), *Criminal Responsibility of Legal and Collective Entities*, Freiburg im Breisgau, Max Planck Institut für ausländisches und internationales Strafrecht, 1999, 105-112 en in M. FAURE, *De strafrechtelijke toerekening van milieudelicten*, Antwerpen, Maklu, 1992, 115-135.

(3) Zie M. FAURE en D. ROEF, „Naar een wettelijke formulering van de strafrechtelijke aansprakelijkheid van de rechtspersoon”, *R.W.* 1995-96, 418.

(4) Zie M. FAURE, *De strafrechtelijke toerekening van milieudelicten*, Antwerpen, Maklu, 1992, 115-116.

(5) Zie daarover in dit tijdschrift M. FAURE, „De civielrechtelijke en strafrechtelijke aansprakelijkheid van de milieucoördinator”, *T.P.R.* 1995, 1769-1825.

(6) M. FAURE, „De strafrechtelijke aansprakelijkheid voor milieuverontreiniging”, in P. MORRENS (ed.), *Milieurecht voor bedrijfsleiders en hun adviseurs*, Gent, Mys & Breesch, 1993, 81-115.

Om aan die problemen tegemoet te komen was onder meer door de Interuniversitaire Commissie voor de Herziening van het Milieurecht in het Vlaamse Gewest voorgesteld de strafrechtelijke aansprakelijkheid van de rechtspersoon in te voeren(7). Ook op federaal niveau was reeds een initiatief genomen door toenmalig Minister van Justitie Wathelet die op 29 november 1994 een nota had voorgelegd aan de ministerraad waarin hij voorstelde de strafrechtelijke aansprakelijkheid van de rechtspersoon in het Strafwetboek te verankeren(8). De pleidooien in de literatuur blijken nu gehoor te hebben gevonden op politiek niveau, want in uitvoering van het regeerakkoord kwam tijdens de vorige legislatuur de wet van 4 mei 1999 tot invoering van de strafrechtelijke verantwoordelijkheid van rechtspersonen tot stand(9). Het is opvallend dat, nadat ook van regeringszijde verscheidene ontwerp teksten de revue hadden gepasseerd, de uiteindelijke wet tot stand kwam naar aanleiding van een wetsvoorstel van de senatoren Van den Berghe, Lallemand en Erdman, dat nadien de hartelijke steun van de Minister van Justitie heeft verworven(10). Na uitgebreide besprekingen in de Senaatscommissie voor de justitie werd de door de Senaat aangenomen tekst van harte door de regering ondersteund(11).

2. In deze bijdrage zal op het belang van deze nieuwe wet worden ingegaan voor de onderneming. Gelet op het feit dat inmiddels reeds enkele commentaren op de wet van 4 mei 1999 werden gepubli-

---

(7) Zie artikel 7.3.19 van het Voorontwerp Decreet Milieubeleid dat bepaalt dat de in deze titel beschreven strafbare feiten zowel begaan kunnen worden door natuurlijke personen als door rechtspersonen.

(8) Voor een (kritische) bespreking van deze tekst zie M. FAURE en D. ROEF, *l.c.*

(9) *B.S.* 22 juni 1999.

(10) Zie het wetsvoorstel tot invoering van de strafrechtelijke aansprakelijkheid van rechtspersonen, *Parl. St.* Senaat 1998-99, 1-1217/1.

(11) Zie de opmerking van de Minister van Justitie tijdens de bespreking van het wetsontwerp in de Kamercommissie voor de Justitie, waar hij opmerkt: „de regering staat volledig achter de strekking van die — eenparig door de Senaat goedgekeurde — tekst” (*Parl. St.* Kamer 1998-99, 2093/5, p. 3).

ceerd(12), zal in deze bijdrage vooral worden stilgestaan bij de praktische betekenis van de wet voor de onderneming. Inmiddels is ook al (schaarse) jurisprudentie met betrekking tot de nieuwe wet beschikbaar, die ook bij de analyse zal worden betrokken. Er zal dan ook vooral worden stilgestaan bij die aspecten die vanuit een ondernemingsperspectief interessant lijken, namelijk de vraag wie als een verantwoordelijke rechtspersoon kan worden beschouwd (III), hoe de verhouding tussen de verantwoordelijkheid van de rechtspersoon en de kaderleden is geregeld (IV) en welke sancties kunnen worden opgelegd (V). Bepaalde procedurele aspecten worden — behoudens de wijze van verschijning van de rechtspersoon (VI) — in het kader van deze bijdrage niet uitgebreid besproken. Desbetreffend wordt verwezen naar de commentaren die naar aanleiding van de wettelijke regeling werden gepubliceerd(13). Deze benadering laat toe om niet alleen stil te staan bij het praktisch belang van de wet vanuit ondernemingsperspectief, maar ook om na te gaan in hoeverre de strafrechtelijke benadering afwijkt van die in het ondernemingsrecht, bijvoor-

---

(12) Ph. BRAEKMANS, „De strafrechtelijke verantwoordelijkheid van rechtspersonen: de onderneming strafbaar”, *Or.* 1999, 186-206; A. DE NAUW en F. DERUYCK, „De strafrechtelijke verantwoordelijkheid van rechtspersonen”, *R.W.* 1999-2000, 897-914; F. DERUYCK, „Vennootschappen weldra strafbaar. Kritische analyse”, in Belgische Vereniging van bedrijfsjuristen (ed.), *Vennootschappen weldra strafbaar. Wat is de neerslag op het bestaan van de ondernemingen?*, Brussel, Bruylant, 1999, 37-44; F. DERUYCK, „Ondernemingen morgen strafrechtelijk in het nauw?”, in R. BLANPAIN en J. CARMEN, (ed.), *Onderneming & Parket. Naar een samenwerking ter bestrijding van de economische criminaliteit*, Antwerpen, Maklu, 1999, 53-70; M. GOLLIER en M. LAGASSE, „La responsabilité pénale des personnes morales”, *Soc.Kron.* 1999, 521-529; A. MASSET, „La loi du 4 mai 1999, restaurant la responsabilité pénale des personnes morales: une extension du filet pénal modalisée”, *J.T.* 1999, 653-660; J. MESSINE, „Propos provisoires sur un texte curieux: la loi du 4 mai 1999 instituant la responsabilité pénale des personnes morales”, *R.D.P.* 2000, 637-659; D. ROEF, „De strafrechtelijke aansprakelijkheid van de rechtspersoon in het milieurecht”, in Belgische Vereniging van Bedrijfsjuristen (ed.), *Vennootschappen weldra strafbaar. Wat is de weerslag op het bestaan van de ondernemingen?*, Brussel, Bruylant, 1999, 65-173; G. STESSENS, „De wet van 4 mei 1999. Een eerste schets van het beginsel van de strafrechtelijke verantwoordelijkheid van rechtspersonen”, *V & F* 1999, 224-238; Ph. TRAEEST, „De wet van 4 mei 1999 tot invoering van de strafrechtelijke verantwoordelijkheid van rechtspersonen”, *T.R.V.* 1999, 451-489; H. VAN BAVEL, „De wet van 4 mei 1999 tot invoering van de strafrechtelijke verantwoordelijkheid van rechtspersonen”, *A.J.T.* 1999-2000, 209-226; Ch. VAN DER LINDEN, „La loi instaurant la responsabilité pénale des personnes morales et le droit pénal social”, *R.D.P.* 2000, 660-688 en H. VAN GOMPEL, „De rechtspersoon in het (nieuwe) strafrecht: de wet van 4 mei 1999 tot invoering van de strafrechtelijke verantwoordelijkheid van rechtspersonen”, *Limb.Rechtsl.* 2000, 3-32. Ook zijn enkele monografieën over de nieuwe wet beschikbaar; Ph. HAMER en L.S. ROMANIELLO, *La responsabilité pénale des personnes morales, Loi du 4 mai 1999*, Brussel, Kluwer, 1999 en Belgische Vereniging van Bedrijfsjuristen (ed.), *Vennootschappen weldra strafbaar. Wat is de weerslag op het bestaan van de ondernemingen?*, Brussel, Bruylant, 1999. Bovendien werd in de derde druk van het *Handboek strafvordering* van Verstraeten, dat in 1999 verscheen aandacht aan de nieuwe wet besteed (zie R. VERSTRAETEN, *Handboek strafvordering*, 3e dr., Antwerpen, Maklu, 1999, 79-80), evenals in de vierde druk van het handboek *Strafrecht en strafprocesrecht in hoofdlijnen* van Van den Wyngaert, dat eveneens in 1999 werd gepubliceerd (Ch. VAN DEN WYNGAERT, *Strafrecht en strafprocesrecht in hoofdlijnen*, 4e dr., Antwerpen, Maklu, 1999, 103-114).

(13) *Ibid.*

beeld voor wat betreft de definitie van de rechtspersoonlijkheid, de vertegenwoordiging en de ontbinding van de rechtspersoon. Het moge immers bekend zijn dat in het strafrecht nogal eens onder verwijzing naar de „autonomie van het strafrecht”(14) oplossingen worden gekozen die afwijken van hetgeen men in het burgerlijk recht gewend is.

II. De strafrechtelijke verantwoordelijkheid van rechtspersonen

A. REDENEN VOOR INVOERING

3. Het is niet meer nodig uitgebreid in te gaan op de principiële discussie of rechtspersonen überhaupt strafrechtelijk aansprakelijk dienen te zijn. Wel wordt hieronder op de — voor de rechtspraak zeer belangrijke vraag — ingegaan, welke delicten die binnen het kader van een onderneming worden gepleegd aan de rechtspersoon dienen te worden toegerekend(15). Het belang van de invoering van de strafrechtelijke verantwoordelijkheid van rechtspersonen vanuit het perspectief van de onderneming en haar kaderleden werd in de inleiding al benadrukt. De redenen waarom rechtspersonen strafrechtelijk aansprakelijk dienen te worden gesteld zijn welbekend en komen uitgebreid aan bod tijdens de parlementaire voorbereiding, onder meer in de inleidende uiteenzetting van de Minister van Justitie tijdens de behandeling van het ontwerp in de Justitiecommissie van de Kamer(16). Het aardige is dat de voorstanders van de strafrechtelijke aansprakelijkheid van de rechtspersoon nog tijdens de behandeling in de Kamercommissie te maken hadden met enkele stuiptrekkingen van

---

(14) Zie over de autonomie van de strafrechter: L. DUPONT, *Beginselen van strafrecht*, Leuven, Acco, 1980, 7-11; L. DUPONT, en R. VERSTRAETEN, *Handboek Belgisch Strafrecht*, Leuven, Acco, 1996, 73-77; R. LEGROS, „Essai sur l'autonomie du droit pénal”, *R.D.P.* 1956-57, 146-176 en (afwijzend) P.L. BODSON, *Manuel de droit pénal*, Luik, 1986, 136. Zie ook het proefschrift van H. DEMEERSSEMAN, *De autonomie van het materiële strafrecht*, Arnhem, Gouda Quint, 1985, die ook uitgebreid aandacht besteedt aan de invloed van het administratief recht op het strafrecht.

(15) Op deze dogmatische vragen wordt ook uitgebreid ingegaan door F. DERUYCK, „De strafrechtelijke aansprakelijkheid van de rechtspersoon”, in M. FAURE en K. SCHWARZ (ed.), *De strafrechtelijke en civielrechtelijke aansprakelijkheid van de rechtspersoon en zijn bestuurders*, Antwerpen, Intersentia, 1998, 33-47 en F. DERUYCK, *De rechtspersoon in het strafrecht*, diss. Gent, Mys & Breesch, 1996 evenals door D. ROEF en Th. DE ROOS, „De strafrechtelijke aansprakelijkheid van de rechtspersoon in Nederland: rechtstheoretische beschouwingen bij enkele praktische knelpunten”, in M. FAURE en K. Schwarz (ed.), *De strafrechtelijke en civielrechtelijke aansprakelijkheid van de rechtspersoon en zijn bestuurders*, Antwerpen, Intersentia, 1998, 49-121. Voor een uitstekende samenvatting van de traditionele argumenten tegen de invoering van de strafrechtelijke verantwoordelijkheid van de rechtspersoon, zie Ch. VAN DEN WYNGAERT, *o.c.*, 104-108.

(16) *Parl. St.* Kamer 1998-99, 2093/5, p. 2-5.

de — vooral Franstalige — tegenstanders, die menen dat de strafrechtelijke beginselen niet op de rechtspersoon kunnen worden toegepast en dat ten aanzien van de rechtspersoon derhalve uitsluitend veiligheidsmaatregelen zouden moeten worden uitgesproken(17). Kamerlid Bourgeois toonde zich in de Kamercommissie een krachtig pleitbezorger van de invoering van de strafrechtelijke aansprakelijkheid van de rechtspersoon, zulks onder meer door te verwijzen naar een aanbeveling van de Raad van Europa, maar ook naar het feit dat in veel gevallen vruchteloos wordt gezocht naar de persoon die in de onderneming verantwoordelijk is voor een misdrijf dat werd gepleegd(18).

B. RECHTSTREEKS DADERSCHAP

4. Hoewel de meeste parlementairen zich wel konden vinden in het beginsel van de strafrechtelijke aansprakelijkheid van de rechtspersoon was er veel meer discussie over de belangrijke vraag hoe het daderschap van de rechtspersoon dient te worden geformuleerd. Als principe kan men in verscheidene passages van de parlementaire voorbereiding vinden dat de basisfilosofie luidt dat in de mate van het mogelijke rechtspersonen dienen te worden geassimileerd met natuurlijke personen(19). Een consequentie daarvan is dat in beginsel geen enkele beperking wordt ingevoerd ten aanzien van de aard of de categorie van misdrijven waarvoor rechtspersonen verantwoordelijk kunnen worden gesteld(20). Een andere consequentie van deze assimilatie is dat:

„de strafrechtelijke aansprakelijkheid van de rechtspersoon in dit voorstel niet als een afgeleide aansprakelijkheid wordt beschouwd, die enkel tot vervolging en veroordeling aanleiding zou kunnen geven, wanneer het bewijs geleverd wordt van het plegen van een misdrijf door een geïndividualiseerde natuurlijke

---

(17) Zie desbetreffend de verzuchtingen van Kamerlid du Bus de Warnaffe tijdens de behandeling van het ontwerp door de Justitiecommissie van de Kamer (*Parl. St. Kamer 1998-99, 2093/5*, p. 6, die uitdrukkelijk verwijst naar bezwaren die verscheidene universiteitsprofessoren zouden hebben geformuleerd tegen de strafrechtelijke aansprakelijkheid van de rechtspersoon); zie daarover ook A. DE NAUW en F. DERUYCK, *l.c.*, 899.

(18) *Parl. St. Kamer 1998-99, 2093/5*, p. 8.

(19) Zie ook F. DERUYCK, *o.c.*, in *Vennootschappen weldra strafbaar*, 36; Ph. TRAESE, *l.c.*, 454; Ch. VAN DEN WYNGAERT, *o.c.*, 108 en D. ROEF, *o.c.*, in *Vennootschappen weldra strafbaar?*, 74-75.

(20) Zie desbetreffend de uiteenzetting van de Minister van Justitie in de Kamercommissie (*Parl. St. Kamer 1998-99, 2093/5*, p. 3). Zie in dezelfde zin F. DERUYCK, *o.c.*, 224-235 en Ph. TRAESE, *l.c.*, 454-455.

persoon binnen de rechtspersoon, wiens gedrag toegerekend kan worden aan de rechtspersoon”, aldus senator Van den Berghe in de toelichting bij het wetsvoorstel(21).

Dit assimilatiemodel heeft inderdaad het voordeel, zo betoogde de Minister van Justitie terecht in de Senaatscommissie voor Justitie, dat men niet eerst moet nagaan of bepaalde natuurlijke personen een strafrechtelijke fout hebben gepleegd en vervolgens of deze strafrechtelijke fout wellicht onder bepaalde voorwaarden aan de rechtspersoon kan worden toegerekend. Een consequentie van het assimilatiemodel is dat een strafbaar feit rechtstreeks kan worden toegerekend aan de rechtspersoon(22). Het is dus niet noodzakelijk dat eerst een natuurlijke persoon wordt aangewezen voordat de rechtspersoon strafrechtelijk verantwoordelijk kan worden gehouden(23). De idee om de rechtspersoon rechtstreeks objectief als dader te erkennen, zonder aan te knopen bij specifieke hoedanigheden van natuurlijke personen die namens de rechtspersoon optraden is ook in de literatuur verdedigd(24). In dit opzicht sluit de (straf)wetgever ook aan bij de visie in het vennootschapsrecht dat de rechtspersoon in het rechtsverkeer een eigen identiteit heeft, met eigen rechten en plichten. Daarbij wordt aangenomen dat die identiteit van de rechtspersoon los kan worden gezien van de som van de samenstellende vennoten of aandeelhouders(25).

Overigens is via amendementen nog wel gepoogd om naar de oude dwaalleer terug te keren. Zo stelde Kamerlid Duquesne in een amendement voor om de rechtspersoon slechts strafrechtelijk verantwoordelijk te houden „voor de door zijn wettelijke of statutaire organen begane misdrijven”(26), maar dit voorstel heeft het — gelukkig — niet gehaald. Dit sluit, zoals aangegeven, aan bij de rechtsleer die had gepleit voor het erkennen van het rechtstreeks daderschap van de rechtspersoon. Het aanknopen van het daderschap van de rechtspersoon aan handelingen van bepaalde organen zou wederom van het daderschap van de rechtspersoon een afgeleide verantwoordelijkheid

---

(21) *Parl. St.* Senaat 1998-99, 1-1217/1, p. 2.

(22) A. DE NAUW en F. DERUYCK, *o.c.*, 897.

(23) *Parl. St.* Senaat 1998-99, 1-1217/6, p. 19.

(24) „Slechts dan kan worden gesproken van echt daderschap zonder toerekening”, aldus M. FAURE en D. ROEF, *l.c.*, 423. Zie ook Ph. TRAEST, *l.c.*, p. 459.

(25) Zie over de constitutieve bestanddelen van de vennootschap K. GEENS, M. DENEFF, F. HELLEMANS, R. TAS. en J. VANANROYE, „Overzicht van rechtspraak. Vennootschappen (1992-1998)”, *T.P.R.*, 2000, (99), 113 e.v.

(26) Zie *Parl. St.* Kamer 1998-99, 2093/2.

maken(27). Ook in dit verband is weer een parallel te maken met een optreden van de rechtspersoon in het burgerlijk recht. Ook civielrechtelijk is de rechtspersoon immers tegenover derden aansprakelijk, bijvoorbeeld uit onrechtmatige daad. Dit geldt niet slechts wanneer de organen van de rechtspersoon aan de basis zouden liggen van die onrechtmatige daad(28). Het strafrecht spoort thans beter met het vennootschapsrecht door nu eindelijk ook het bestaan en de eigen verantwoordelijkheid van de rechtspersoon in het strafrecht te erkennen(29).

Hieruit volgt dat het feit dat de Belgische wetgever de strafrechtelijke aansprakelijkheid van de rechtspersoon heeft ingevoerd en dat in beginsel een rechtstreeks daderschap van de rechtspersoon (en niet een afgeleid, op toerekening gebaseerd daderschap) wordt erkend, als positief kan worden gekwalificeerd.

C. VOOR WELKE STRAFBARE FEITEN?

1. *Belang van de vraag*

5. Lastiger is de wijze waarop de wetgever diende om te gaan met de voor de rechtspraktijk natuurlijk cruciale vraag, namelijk voor welke handelingen de rechtspersoon strafrechtelijk aansprakelijk kan worden gesteld. Het beantwoorden van die vraag is evident van groot belang om de strafrechtelijke aansprakelijkheid van de rechtspersoon te kunnen afbakenen en binnen redelijke perken te kunnen houden(30). Zonder heldere criteria desbetreffend zou het er in extremis op neer kunnen komen dat de rechtspersoon strafrechtelijk verantwoordelijk wordt gehouden voor een handeling die een werknemer heeft gepleegd voor eigen rekening, in privé-tijd en zonder enige band met de bedrijfsactiviteiten. Om dit te vermijden werd tijdens de parlementaire voorbereiding duidelijk gemaakt dat de strafrechtelijke verantwoordelijkheid van de rechtspersoon gekoppeld wordt aan ma-

---

(27) Zie daarover M. FAURE, en D. ROEF, *l.c.*, 419-423.

(28) Zie over de rechtstreekse toerekening van onrechtmatige daden aan de rechtspersoon B. TILLEMANS, *Bestuur van vennootschappen. Statuut, interne werking en vertegenwoordiging*, Kalmthout, Biblio, 1996, 508-509.

(29) Weliswaar had het Hof van Cassatie al in Cass. 16 december 1948, *Arr. Verbr.* 1948, 638 erkend dat rechtspersonen strafbare feiten kunnen plegen, maar de doctrine en jurisprudentie stelden steeds dat het schuldbeginnel zich verzette tegen de toepassing van een straf op de rechtspersoon: *societas delinquere potest, sed puniri non potest*.

(30) Daarover F. DERUYCK, *o.c.*, 242-253 en F. DERUYCK, *l.c.*, in M. FAURE, en K. SCHWARZ (ed.), *De strafrechtelijke en civielrechtelijke aansprakelijkheid van de rechtspersoon en zijn bestuurders*, 41-42.

teriële toerekeningseisen en aan het vereiste van een intentioneel element(31).

2. *Verantwoordelijkheid in plaats van aansprakelijkheid*

6. Een consequentie van de assimilatie van de rechtspersoon met de natuurlijke persoon is dat tijdens de parlementaire voorbereiding herhaaldelijk werd opgemerkt dat inzake de voorwaarden voor strafbaarheid de strikte eisen, zoals die onder meer uit het legaliteitsbeginsel en het schuldvereiste voortvloeien, ook moeten worden gerespecteerd wanneer de omvang van de strafrechtelijke verantwoordelijkheid van de rechtspersoon wordt omschreven. Desbetreffend leken de senatoren zelfs roomser dan de paus omdat zij zich keerden tegen het gebruik van het begrip „strafrechtelijke aansprakelijkheid”, hetgeen in het oorspronkelijk wetsvoorstel werd gebruikt, omdat dit te veel aan een aansprakelijkheid in civielrechtelijke zin zou appelleren. Dit sloot overigens aan bij vlijmscherpe kritiek die de Raad van State op het wetsvoorstel had geformuleerd(32). In de Senaatscommissie werd dan ook beslist om de terminologie te wijzigen in „strafrechtelijke verantwoordelijkheid”(33).

Of men nu zoveel waarde aan dit begripsmatige onderscheid dient te hechten is niet zo duidelijk. Immers, ook in de strafrechtelijke literatuur wordt zeer vaak over „strafrechtelijke aansprakelijkheid” gesproken, ook wanneer het niet om rechtspersonen gaat(34). Nochtans blijven de penalisten zich er van bewust dat dit begrip niet civielrechtelijk wordt ingevuld, maar dient te worden ingevuld aan de hand van strafrechtelijke begrippen, zoals schuld. De wetgever wilde door de keuze voor de (strafrechtvreemde) term „verantwoordelijkheid” blijkbaar duidelijk maken dat er voor de strafrechtelijke „verantwoordelijkheid” van de rechtspersoon meer nodig is dan „aansprakelijkheid” alleen, namelijk ook nog schuld.

---

(31) Zie de uiteenzetting van senator Van den Berghe ter toelichting bij het wetsvoorstel in *Parl. St. Senaat 1998-99*, 1-1217/1, p. 2.

(32) De Raad van State merkte op: „Zo bijvoorbeeld zou in heel het ontwerp 'strafrechtelijke verantwoordelijkheid' geschreven moeten worden in plaats van 'strafrechtelijke aansprakelijkheid’”, *Parl. St. Senaat 1998-99*, 1-1217/6, p. 131.

(33) *Parl. St. Senaat 1998-99*, 1-1217/6, p. 30-31.

(34) Zie bijvoorbeeld G.A.M. STIJARDS, *Aansprakelijkheidsgronden*, Zwolle, Tjeenk Willink, 1988 en W. NIEBOER, *Schets materieel strafrecht*, Arnhem, Gouda Quint, 1991, die op p. 3 e.v. en p. 18 e.v. de „strafrechtelijke aansprakelijkheid” als centraal uitgangspunt kiest voor zijn analyse. Kritisch daarover is L.T. WEMES, „Commune delicten betreffende de milieuvuiling in de sleutel van de schuld”, in M. FAURE, J.C. OUDJIK en D. SCHAFFMEISTER (ed.), *Zorgen van heden*, Arnhem, Gouda Quint, 1991, (205) 234-236.

3. *Legaliteitsbeginsel*

7. De senatoren die het wetsvoorstel hebben ingediend, hebben verscheidene criteria geformuleerd om te bepalen voor welke strafbare feiten een rechtspersoon strafrechtelijk aansprakelijk kan worden gehouden. Dit was onder meer noodzakelijk als reactie op felle kritiek die de Raad van State terzake in zijn advies had geformuleerd. Ten aanzien van het oorspronkelijk wetsontwerp stelde de Raad van State dat het onvoldoende duidelijk was hoe de rechter diende na te gaan welke strafbare feiten aan de rechtspersoon konden worden toegerekend. In het oorspronkelijk ontwerp was bepaald dat de strafbare feiten die aanleiding kunnen geven tot strafrechtelijke verantwoordelijkheid van de rechtspersoon die zijn welke „ter verwezenlijking van zijn doel, ter waarneming van zijn belang of voor zijn rekening werden gepleegd”. De Raad van State stelde onverbloemd dat dit zodanig vaag is dat er strijdigheid is met het legaliteitsbeginsel, waardoor de strafrechtelijke aansprakelijkheid van de rechtspersoon, naar de mening van de Raad van State strijdig zou zijn met de Grondwet en met de internationale verbintenissen van België(35). De lezer kan nochtans niet aan de indruk ontsnappen dat, zulks blijkt ook uit de literatuur die door de Raad van State in de voetnoten bij zijn advies wordt geciteerd, de Raad sterk aanleunt bij de Franstalige doctrine die twijfels had bij de toepassing van het strafrecht op rechtspersonen. Het lijkt dat de Raad van State voorbij gaat aan het feit dat de eisen die uit het legaliteitsbeginsel voortvloeien in de eerste plaats betrekking hebben op de formulering van de materiële voorwaarden voor strafbaarheid. Zo betoogt de Raad dat het feit dat niet gepreciseerd is wie de strafbaar gestelde materiële handeling gepleegd moet hebben, wil de rechtspersoon strafrechtelijk verantwoordelijk kunnen worden gesteld, strijdig zou zijn met het legaliteitsbeginsel. Dit lijkt mij, op z'n zachtst gezegd, een zeer aanvechtbare stelling die uitsluitend voorkomt uit het feit dat de Raad van State — klaarblijkelijk anders dan de wetgever — geen eigen daderschap van de rechtspersoon aanvaardt. Deze mijns inziens dogmatisch ongegronde kritiek van de Raad van State is buitengewoon spijtig, daar deze ertoe heeft geleid dat de tekst die thans het daderschap van de rechtspersoon bepaalt, allesbehalve helder is(36).

---

(35) *Parl. St.* Senaat 1998-99, 1-1217/6, p. 117-121.

(36) In dezelfde zin A. DE NAUW en F. DERUYCK, *o.c.*, 902-903 en Ph. TRAEST, *l.c.*, 458-459.

4. *Wettelijke daderschapscriteria*

8. Het nieuwe artikel 5 van het strafwetboek, zoals ingevoerd door artikel 2 van de wet van 4 mei 1999 bepaalt(37):

„Een rechtspersoon is strafrechtelijk verantwoordelijk voor misdrijven die hetzij een intrinsiek verband hebben met de verwezenlijking van zijn doel of de waarneming van zijn belangen, of die, naar blijkt uit de concrete omstandigheden, voor zijn rekening zijn gepleegd”.

Dit is, zo hebben enkele parlementsleden terecht betoogd, een veel gecompliceerdere formulering dan degene die bijvoorbeeld kan worden gevonden in artikel 51 van het Nederlandse wetboek van strafrecht. Daardoor geïnspireerd zijnde, stelde Kamerlid Bourgeois een amendement voor om artikel 5 als volgt te wijzigen:

„Misdrijven kunnen worden gepleegd door natuurlijke personen en rechtspersonen. Indien een misdrijf wordt gepleegd door een rechtspersoon, kan de strafvordering worden ingesteld en kunnen de in de wet bepaalde straffen en maatregelen, indien zij daarvoor in aanmerking komen, worden uitgesproken: ...”(38).

Dit amendement heeft het evenwel niet gehaald. Ook het oorspronkelijk wetsontwerp, waarin werd bepaald dat de rechtspersoon strafrechtelijk aansprakelijk is voor strafbare feiten die werden gepleegd „ter verwezenlijking van zijn doel, ter waarneming van zijn belangen of voor zijn rekening”, was eenvoudiger dan de huidige tekst(39).

Tijdens de behandeling van het ontwerp in de Kamercommissie merkte de heer Bourgeois dan ook op:

„dat het Nederlands recht eenvoudigweg bepaalt dat misdrijven kunnen worden gepleegd door natuurlijke personen en door rechtspersonen. De formulering van het eerste lid van artikel 5 van het wetsontwerp is te ingewikkeld”(40).

---

(37) Daarover ook Ch. VAN DEN WYNGAERT, *o.c.*, 109 en D. ROEF, *l.c.*, in *Vennootschappen weldra strafbaar*, 76-78.

(38) *Parl. St. Kamer 1998-99*, 2093/3.

(39) Faure en Roef stelden een nog simpeler formulering voor: „Een strafbaar feit wordt geacht door de rechtspersoon te zijn gepleegd indien het feit begaan wordt ter verwezenlijking van zijn doel of ter waarneming van zijn belang” (M. FAURE, en D. ROEF, *l.c.*, 423).

(40) *Parl. St. Kamer 1998-99*, 2093/5, p. 13-14. Zie ook A. DE NAUW en F. DERUYCK, *l.c.*, 903.

5. *Intrinsiek verband*

9. Daartoe aangezet door de Raad van State, hebben de parlementsleden uitgebreid aandacht besteed aan de toerekeningscriteria om de strafrechtelijke aansprakelijkheid van de rechtspersoon te bepalen(41). Het feit dat een rechtspersoon verantwoordelijk wordt gehouden voor strafbare feiten die worden gepleegd ter verwezenlijking van zijn doel of ter waarneming van zijn belangen kan uiteraard zeker gebillijkt worden(42). Het voordeel van die formulering is dat daarmee aan het daderschap van de rechtspersoon een onder- en bovengrens wordt gesteld, maar dat de strafrechter anderzijds toch een (beperkte) vrijheid krijgt om de gebruikte begripsbepaling autonoom in te vullen.

De moeilijkheden ontstaan echter door het feit dat de huidige formulering van artikel 5 vereist dat het strafbaar feit een „intrinsiek” verband moet hebben met de verwezenlijking van het doel of de waarneming van de belangen van de rechtspersoon. De toelichting bij het wetsvoorstel maakt niet geheel duidelijk wat men daarmee bedoelt. Gesteld wordt alleen dat de rechtspersoon slechts strafrechtelijk verantwoordelijk dient te zijn indien er een intrinsieke band is tussen het strafrechtelijk feit en „de rechtspersoon als zodanig”. Wanneer werknemers slechts gebruik hebben gemaakt van het juridisch kader of het materiaal van de rechtspersoon om misdrijven te plegen in hun eigen belang zou de rechtspersoon niet aansprakelijk zijn, aldus de toelichting bij het wetsvoorstel(43). Het risico bestaat overigens dat het vereiste van het „intrinsiek verband” het daderschap van de rechtspersoon totaal uitholt. Kamerlid Landuyt stelt zich immers tijdens de behandeling van het ontwerp in de Kamercommissie terecht de vraag „of het overtreden van bijvoorbeeld een sociaal- of fiscaalrechtelijke regel een intrinsiek verband kan hebben met de verwezenlijking van het doel van een vennootschap of met de waarneming van haar belangen”(44). Men zou immers gemakkelijk kunnen stellen dat het doel van de vennootschap nooit het plegen van strafbare feiten is, zodat het gepleegde delict dus geen intrinsiek verband heeft met het doel van de vennootschap of de waarneming van haar belangen. Deze zeer beperkende interpretatie van de strafrechtelijke verantwoorde-

---

(41) Zie vooral het debat tijdens de Senaatscommissie voor de justitie, *Parl. St.* Senaat 1998-99, 1-1217/6, p. 14-17.

(42) Dat was immers precies de formulering die ook al in de literatuur werd voorgesteld (M. FAURE en D. ROEF, *l.c.*, 420-423).

(43) *Parl. St.* Senaat 1998-99, 1-1217/1, p. 4.

(44) *Parl. St.* Kamer 1998-99, 2093/5, p. 7. Zie ook A. DE NAUW en F. DERUYCK, *o.c.*, 15.

lijkheid wordt nog gevoed naar aanleiding van de bespreking van een amendement dat was ingediend door Kamerlid du Bus de Warnaffe(45) dat er wijselijk toe strekte het woord „intrinsiek” uit het eerste lid van artikel 5 te schrappen. Tijdens de bespreking van dit amendement in de Kamercommissie voor justitie antwoordt een wijze vertegenwoordiger van de minister dat het woord „intrinsiek” werd ingevoegd om tegemoet te komen aan een (dubieuze) opmerking van de Raad van State die van oordeel was dat de wet zo precies mogelijk moet aangeven wanneer het feit aan de rechtspersoon zou kunnen worden toegeschreven(46). De vertegenwoordiger concludeert:

„Er moet dus een intrinsiek verband zijn met het maatschappelijk doel, een occasioneel verband kan niet volstaan”(47).

Dit is in het kader van het strafrecht een buitengewoon riskante opmerking. De meeste delicten die vandaag in het kader van een onderneming worden gepleegd en vervolgd, zijn immers (althans volgens de verdachten) „incidenten” die zich slechts „occasioneel” voordoen omdat in het algemeen de wetgeving keurig wordt gerespecteerd. Een geïnspireerd advocaat zou dus rustig kunnen betogen dat een occasionele overtreding geen enkel „intrinsiek” verband houdt met het maatschappelijk doel van de rechtspersoon, dat ongetwijfeld niet gericht is op het plegen van strafbare feiten. Op zichzelf valt op die redenering het nodige af te dingen. Het bewijst alleen dat de toevoeging van het woord „intrinsiek” overbodig en zelfs hoogst ongelukkig is. Het voegt niets toe aan daderschapscriteria die op zichzelf al duidelijk genoeg waren en brengt alleen het risico mee dat het daderschap van de rechtspersoon nodeloos wordt ingeperkt doordat de rechter gauw van oordeel zou kunnen zijn dat een bepaald strafbaar feit geen „intrinsiek” verband zou houden met het maatschappelijk doel.

Ook hier dringt zich een vergelijking met het ondernemingsrecht op. Omdat de rechtspersoon in het kader van het burgerlijk recht gewoon als „volle dader” wordt beschouwd, zal deze rechtstreeks aansprakelijk worden gehouden wanneer door zijn handelen schade aan derden wordt veroorzaakt. Het is daartoe niet noodzakelijk dat de derde-schadelijder bewijst dat bijvoorbeeld de activiteit die aan de grondslag van zijn schade lag „intrinsiek” verband hield met het

---

(45) *Parl. St.* Kamer 1998-99, 2093/3.

(46) Kritisch daarover zijn eveneens A. DE NAUW en F. DERUYCK, *o.c.*, 17-18 en Ph. TRAEST, *l.c.*, 460.

(47) *Parl. St.* Kamer 1998-99, 2093/5, p. 26.

maatschappelijk doel van de rechtspersoon(48). Alleen kan, bijvoorbeeld in het kader van contractuele banden met een rechtspersoon, de vraag rijzen of een derde er rechtmatig op kon vertrouwen dat de rechtspersoon door bepaalde natuurlijke personen werd vertegenwoordigd(49). Overigens is het wel begrijpelijk dat in het strafrecht strengere eisen worden gesteld aan het toerekenen van misdrijven aan een rechtspersoon dan in het burgerlijk recht bij het toerekenen van schade. Echter, de eis van het „intrinsieke verband” lijkt de strafrechtelijke verantwoordelijkheid van de rechtspersoon nodeloos in te perken.

6. *Baatcriterium*

10. Daderschap van de rechtspersoon is ook mogelijk voor strafbare feiten die „naar blijkt uit de concrete omstandigheden, voor zijn rekening zijn gepleegd”. In de literatuur was betoogd dat dit zogenaamde „baatcriterium” als afzonderlijk criterium voor daderschap niet bijzonder nuttig is. Bij een correcte interpretatie volstaan de andere criteria (verwezenlijking van zijn doel of waarneming van zijn belangen)(50). Het voorbeeld waar de wetgever blijkens de parlementaire voorbereiding aan dacht is dat van de bankbediende die de infrastructuur van de bank misbruikt voor zijn eigen gewin(51), maar juist dat voorbeeld toont de overbodigheid van het baatcriterium aan. De ontrouwe en frauduleuze bankbediende zal immers niet hebben gehandeld ter verwezenlijking van het doel of ter waarneming van de belangen van de rechtspersoon en dus ook op grond van die criteria zal dit strafbaar feit niet voor toerekening aan de rechtspersoon in aanmerking komen. Wel kan de baattrekking een argument zijn om te oordelen dat er binnen de doelstelling en belangenwaarneming van de rechtspersoon is gehandeld(52). Wellicht heeft de wetgever voor dit

---

(48) De onrechtmatige daad van een bestuurder is toerekenbaar aan de vennootschap indien de handeling viel binnen zijn formele bevoegdheidskring, aldus K. GEENS en K. SCHWARZ, „Civielrechtelijke aansprakelijkheid van bestuurders en commissarissen van rechtspersonen naar Nederlands en Belgisch recht”, in M. FAURE en K. SCHWARZ, (ed.), *De strafrechtelijke en civielrechtelijke aansprakelijkheid van de rechtspersoon en zijn bestuurders*, Antwerpen, Intersentia, 1998, (247) 266. Zie ook B. TILLEMANS, *o.c.*, 508-509. Zie voor een vergelijking met het strafrecht K. GEENS, M. DENEFF, F. HELLEMANS, R. TAS, en J. VANANROYE, *l.c.*, 223-227.

(49) Dit kan het geval zijn wanneer sprake was van schijnvertegenwoordiging, zie Cass. 20 juni 1988, *R.C.J.B.* 1991, 45 met noot KRUIJTHOF en K. GEENS en K. SCHWARZ, *l.c.*, 266. Zie daarover ook B. TILLEMANS, *o.c.*, 643-649, evenals K. GEENS, M. DENEFF, F. HELLEMANS, R. TAS en J. VANANROYE, *l.c.*, 202-205.

(50) Aldus M. FAURE en D. ROEF, *l.c.*, 422, evenals D. ROEF, en Th. DE ROOS, *o.c.*, 87-88. Zie nochtans D. ROEF, *l.c.*, in *Vennootschappen weldra strafbaar*, 76.

(51) *Parl. St.* Senaat 1998-99, 1-1217/6, p. 19.

(52) M. FAURE en D. ROEF, *l.c.*, 422.

criterium inspiratie gezocht in het vennootschapsrecht. Vennootschapsrechtelijk zal baattrekking door de vennootschap zonder geldige juridische oorzaak immers tot gebondenheid van de vennootschap leiden, ook wanneer het orgaan buiten de perken van zijn vertegenwoordigingsbevoegdheid handelde(53).

7. Moreel element

11. In de parlementaire voorbereiding is ook benadrukt dat aandacht moet worden besteed aan het vereiste van het moreel element in hoofde van de rechtspersoon(54). Uitgesloten moet immers worden dat de rechtspersoon strafrechtelijk aansprakelijk zou worden gehouden op basis van het enkele feit dat een persoon die werknemer is bij de rechtspersoon een strafbaar feit heeft gepleegd(55). Herhaaldelijk kan men dan ook in de parlementaire voorbereiding lezen dat het niet de bedoeling is een objectieve aansprakelijkheid voor de rechtspersoon in te voeren(56).

Volgens de Raad van State moest de wijze waarop de toerekening van het intentioneel element dient plaats te vinden ingeschreven worden in de wet, maar daar is de wetgever niet op ingegaan(57). Er lijkt niets tegen om de voorwaarden voor de morele toerekenbaarheid te laten bepalen door de jurisprudentie, hoewel het uiteraard ook mogelijk is om aansprakelijkheidscriteria in de wet neer te leggen. Het moreel element in hoofde van de rechtspersoon kan natuurlijk niet worden bepaald door de klassieke elementen van het moreel element bij natuurlijke personen te transponeren naar de rechtspersoon(58). Een criterium om de morele verwijtbaarheid in hoofde van de rechtspersoon te bepalen kan bijvoorbeeld het feit zijn dat het misdrijf werd gepleegd door iemand die de rechtspersoon vertegenwoordigt of het

---

(53) Aldus B. TILLEMANS, *o.c.*, 638-643: het is een toepassing van de figuur van de verrijking zonder oorzaak.

(54) Zie daarover ook Ch. VAN DEN WYNGAERT, *o.c.*, 108-109; F. DERUYCK, *o.c.*, 235-242; A. DE NAUW en F. DERUYCK, *o.c.*, 903-905 en Ph. TRAEST, *l.c.*, 462.

(55) Zie *Parl. St.*, Senaat 1998-99, 1-1217/1, p. 5.

(56) Zie de opmerkingen in de toelichting bij het wetsvoorstel (*Parl. St.* Senaat 1998-99, 1-1217/1, p. 4-5) en tijdens de behandeling in de Senaatscommissie voor de justitie (*Parl. St.*, Senaat, 1998-99, 1-1217/6, 19 en 27): de minister onderstreept dat het morele element aanwezig en aangetoond moet zijn ten aanzien van de rechtspersoon. Men kan niet zomaar willekeurig vervolgen en veroordelen. Het moreel element blijft een substantieel bestanddeel van het misdrijf.

(57) Volgens A. DE NAUW en F. DERUYCK, *o.c.*, 904, terecht.

(58) Aldus A. DE NAUW en F. DERUYCK, *l.c.*, 904 en D. ROEF, *l.c.*, in *Vennootschappen weldra strafbaar*, 79-83.

feit dat het misdrijf werd bevolen, geleid of toegelaten door de feitelijke leiding binnen de rechtspersoon(59).

Tijdens de parlementaire voorbereiding zijn overigens voldoende criteria aangereikt om de morele toerekenbaarheid van feiten aan de rechtspersoon verder in te vullen. Criteria die in de parlementaire voorbereiding de revue passeren zijn onder meer:

- de vraag of het strafbaar feit voortkomt uit een opzettelijke beslissing die werd genomen binnen de rechtspersoon;
- aanwezigheid van nalatigheid op het niveau van de rechtspersoon die in causaal verband staat met het misdrijf (gebrekkige interne organisatie van de rechtspersoon, onvoldoende veiligheidsmaatregelen of onredelijke budgettaire beperkingen);
- ten aanzien van onopzettelijke misdrijven zal moeten worden aangetoond dat aangestelden of lasthebbers kennis hadden van het risico voor het plegen van het misdrijf en nalatig zijn geweest met het nemen van maatregelen om het misdrijf te voorkomen;
- wanneer de wet een algemeen of bijzonder opzet als constitutief bestanddeel van het misdrijf vereist, zal bewezen moeten worden dat dit ook aanwezig was in hoofde van de leidinggevende instanties(60).

Bemerk ook hier weer een opvallend verschil tussen de strafrechtelijke *verantwoordelijkheid* van de rechtspersoon enerzijds en de civielrechtelijke *aansprakelijkheid* anderzijds. Civielrechtelijk zal een rechtspersoon aansprakelijk zijn bijvoorbeeld wanneer de rechtspersoon door de fout van een ondergeschikte werknemer schade aan een derde veroorzaakt. De strafrechtelijke verantwoordelijkheid staat in een dergelijke casus echter niet vast. In de eerste plaats zal moeten worden nagegaan of het feit materieel aan de rechtspersoon kan worden toegerekend(61), maar zelfs als dat bevestigend wordt beantwoord zal dus aanvullend moeten worden onderzocht of in hoofde van de rechtspersoon ook een moreel element aanwezig was.

---

(59) Dit werd gesuggereerd door M. FAURE en D. ROEF, *l.c.*, 423.

(60) Deze vier criteria kunnen woordelijk gevonden worden in de toelichting bij het wetsvoorstel *Parl. St. Senaat 1998-1999, 1-1217/1*, p. 5-6.

(61) Het feit zal dus hetzij een intrinsiek verband moeten hebben met de verwezenlijking van het doel van de rechtspersoon of de waarneming van zijn belangen of, naar blijkt uit de concrete omstandigheden, voor rekening van de rechtspersoon moeten zijn gepleegd. Zie over het belang van het moreel element Corr. Brussel 8 juni 2000, *R.D.P.* 2000, 1096: de rechtspersoon kan niet wegens heling worden veroordeeld wanneer zij de delictueuze oorsprong van de goederen niet kende.

8. Rol van de organen

12. Uit deze voorbeelden blijkt dat de wetgever klaarblijkelijk bij de materiële daderschapscriteria van oordeel was dat het niet noodzakelijk is te bepalen door wie materieel de misdrijven werden gepleegd die aan de rechtspersoon worden toegerekend, maar dat dit bij de bepaling van het intentioneel element in hoofde van de rechtspersoon toch weer een rol speelt(62). Zo wordt ten aanzien van onopzettelijke misdrijven vereist, zo blijkt woordelijk uit de aangehaalde parlementaire voorbereiding, dat de leidinggevendenden kennis moeten hebben gehad van het risico van het plegen van het misdrijf en nalatig zijn geweest bij het nemen van maatregelen om het misdrijf te voorkomen. Dat de wetgever het met het vereiste van het moreel element ernstig meent blijkt ook uit de behandeling van het wetsvoorstel in de Senaatscommissie. Daarin kan men onder meer lezen:

„Als de organen alles in het werk hebben gesteld om het misdrijf te beletten en zij bovendien kunnen bewijzen dat de handelingen van de aangestelden niets te maken hebben met de verwezenlijking van het doel van de vennootschap of met het belang van de vennootschap is er geen probleem(63). Als dat niet het geval is, moet worden gekeken of zowel de materiële als de morele toerekenbaarheid van de handeling aan de vennootschap kan worden aangetoond. Er moet worden nagegaan of de handeling deel uitmaakt van een strafbare gedraging van de rechtspersoon. Als uit de feitelijke omstandigheden niet blijkt dat de geïsoleerde handeling van de natuurlijke persoon voortvloeit uit het strafbare gedrag van de vennootschap, kan de rechtspersoon niet strafrechtelijk verantwoordelijk worden gesteld. Het gaat hierbij dus niet om een automatische objectieve verantwoordelijkheid”(64).

Verder:

„Als de organen expliciet verzet hebben geboden en ondubbelzinnig de wil hebben getoond om deze handelingen te beletten, kan de vennootschap niet verantwoordelijk worden gesteld”(65).

Waar de organen dus bij het bepalen van het materiële daderschap van de rechtspersoon geen rol spelen, doen zij dat, begrijpelijk, wel bij het

---

(62) Terecht kritisch daarover is D. ROEF, *l.c.*, in *Vennootschappen weldra strafbaar*, 81-83.

(63) De vraag is natuurlijk waarom: omdat het materiële daderschap van de rechtspersoon niet vaststaat of omdat het intentioneel element in hoofde van de rechtspersoon niet kan worden bewezen?

(64) *Parl. St.* Senaat 1998-99, 1-1217/6, p. 25.

(65) *Parl. St.* Senaat 1998-99, 1-1217/6, p. 26.

bepalen van morele toerekening aan de rechtspersoon(66). De wetgever stelt terecht dat wanneer blijkt dat de organen van de rechtspersoon zich uitdrukkelijk tegen het strafbaar feit hebben verzet (natuurlijk niet alleen op papier, maar ook in feite), dan is een toerekening van het strafbaar feit aan de rechtspersoon niet mogelijk, bij gebreke aan intentioneel element in hoofde van de rechtspersoon(67). Wederom blijkt dat het de wetgevers ernst was met het aanscherpen van de eisen voor de strafrechtelijke verantwoordelijkheid van de rechtspersoon. Anders dan bij de civielrechtelijke aansprakelijkheid van de rechtspersoon zal de rechtspersoon strafrechtelijk niet verantwoordelijk zijn wanneer het moreel element in hoofde van de rechtspersoon ontbreekt. Alleen dient dit moreel element natuurlijk niet uitsluitend via de rol van de organen te worden ingevuld(68).

III. Wie is de verantwoordelijke rechtspersoon?

A. WETTELIJKE FORMULERING

13. Artikel 2 van de wet van 4 mei 1999, dat een nieuw artikel 5 in het strafwetboek invoert, bepaalt dat de regels inzake de strafrechtelijke verantwoordelijkheid van rechtspersonen ook van toepassing zijn op een aantal collectiviteiten die volgens het ondernemingsrecht geen rechtspersonen zijn, doch voor de toepassing van de strafrechtelijke verantwoordelijkheid daarmee gelijk worden gesteld. Het betreft:

1. Tijdelijke verenigingen en verenigingen bij wijze van deelneming;
2. Vennootschappen bedoeld in artikel 2, lid 3 van de gecoördineerde wetten op de handelsvennootschappen, alsook handelsvennootschappen in oprichting;
3. Burgerlijke vennootschappen die niet de vorm van een handelsvennootschap hebben aangenomen.

Zeer duidelijk is deze omschrijving overigens niet. Tijdelijke verenigingen zijn weliswaar in de ondernemingspraktijk goed bekend, maar een wettelijke definitie ontbreekt(69). De verwijzing naar artikel 2,

---

(66) A. DE NAUW en F. DERUYCK, *l.c.* (903-905) leiden daar terecht uit af dat deze aanpak van de morele toerekening bepaald niet ondubbeltzinnig is. In dezelfde zin: Ph. TRAEST, *l.c.*, 462.

(67) Zie daarover ook Ph. TRAEST, *l.c.*, 462.

(68) Hoe dit wel kan worden ingevuld, wordt aangegeven door D. ROEF, *l.c.*, in *Vennootschappen weldra strafbaar*, 79-81.

(69) Ze worden wel in artikel 3 Vennootschapswet genoemd.

derde lid van de gecoördineerde wetten op de handelsvennootschappen heeft uiteraard betrekking op artikel 2 van de (oude) Vennootschapswet. Het nieuwe Wetboek van vennootschappen werd immers slechts ingevoerd bij art. 2 van de wet van 7 mei 1999(70). Normalerweise krijgt een vennootschap overeenkomstig art. 2 van de Vennootschapswet slechts rechtspersoonlijkheid vanaf de dag dat de uittreksels bij de griffie van de rechtbank van koophandel zijn neergelegd. Het derde lid van artikel 2 bepaalt nu dat bij gebreke van dergelijke neerlegging de vennootschap die daden van koophandel tot doel heeft en noch een vennootschap in oprichting is, noch een tijdelijke vereniging of een vereniging bij wijze van deelneming is, beheerst wordt door de bepalingen van het Burgerlijk Wetboek. Ook op deze vennootschap, die weliswaar formeel nog geen rechtspersoonlijkheid heeft, zal de strafrechtelijke verantwoordelijkheid van toepassing zijn. Het resultaat is dat voor de strafrechtelijke verantwoordelijkheid ook enkele groeperingen die formeel geen rechtspersoon zijn met deze rechtspersonen worden gelijkgesteld. Dit spoot op het eerste gezicht niet met het rechtspersonenbegrip uit het vennootschapsrecht, maar is een gevolg van de reeds aangehaalde autonomie van het strafrecht(71). Nu het vanuit strafrechtelijke optiek blijkbaar van belang is de strafrechtelijke verantwoordelijkheid uit te breiden tot andere groeperingen die formeel geen rechtspersoon zijn, doorbreekt het strafrecht op dit punt de systematiek van het vennootschapsrecht. Anderzijds is het toerekenen van handelingen van groeperingen die (nog) geen rechtspersoon zijn aan die toekomstige rechtspersoon ook geen onbekende in het civiel recht. Daarbij kan gewezen worden op de wettelijke regeling voor verbintenissen aangegaan namens een vennootschap in oprichting(72).

Uit de toelichting bij het wetsvoorstel blijkt dat de wetgever het van belang achtte de strafrechtelijke verantwoordelijkheid uit te breiden tot entiteiten die juridisch gezien geen rechtspersoonlijkheid bezitten.

---

(70) *B.S.* 6 augustus 1999, 2e uitg. Op 6 februari 2001 werd het K.B. aangaande de uitvoering van dit nieuwe wetboek (K.B. van 30 januari 2001, *B.S.* 6 februari 2001) gepubliceerd. De inwerkingtreding bleef vastgesteld op 6 februari 2001.

(71) Aldus ook H. VAN BAVEL, *l.c.*, 211.

(72) Zie daarover M. VAN BEEK en R. TAS, „Het identiteitsvereiste bij het handelen namens een vennootschap in oprichting”, in H.J. DE KLUIVER, en J. WOUTERS (ed.), *Beginselen van vennootschapsrecht in binationaal perspectief, vergelijkende beschouwingen naar Belgisch en Nederlands recht*, Antwerpen, Intersentia, 1998, 125-149 en K. GEENS, M. DENEFF, F. HELLEMANS, R. TAS en J. VANANROYE, *l.c.*, 131-133.

De reden van de uitbreiding van de strafrechtelijke verantwoordelijkheid tot die entiteiten is het vermijden van een discriminatie(73):

„Het gaat met name niet op dat misdrijven op een andere wijze zouden aanleiding geven tot vervolging, wanneer zij gepleegd worden door eenzelfde economische entiteit, naargelang deze entiteit formeel de vorm van de rechtspersoonlijkheid heeft aangenomen of niet. Zonder deze assimilatie zouden rechtspersonen die een identieke economische entiteit uitmaken, als entiteiten zonder rechtspersoonlijkheid vervolgd kunnen worden voor dezelfde misdrijven op basis van hun eigen strafrechtelijke aansprakelijkheid, terwijl bij die andere entiteiten, de individuele, strafrechtelijke aansprakelijkheid van de natuurlijke personen moet worden aangetoond. De assimilatie is derhalve gefundeerd op dezelfde hiervoor reeds aangegeven basisfilosofie”(74).

Op deze gelijkstelling werd kritiek geuit door de Raad van State die deze gelijkstelling van een rechtspersoon met andere groeperingen erg betwistbaar achtte. Het gevolg daarvan is immers, zo stelde de Raad, dat er in het strafrecht entiteiten zullen ontstaan die op andere gebieden van het recht niet bestaan(75). Deze opmerking werd echter in het Parlement beantwoord precies door te verwijzen naar de autonomie van het strafrecht op grond waarvan het mogelijk moet zijn de strafrechtelijke verantwoordelijkheid uit te breiden tot collectiviteiten die volgens het vennootschapsrecht geen rechtspersoonlijkheid bezitten.

Overigens werd terecht aangestipt dat de strafrechtelijke verantwoordelijkheid van toepassing is op elke rechtspersoon, zodat ook rechtspersonen naar buitenlands recht hieraan zijn onderworpen(76).

B. ANDER COLLECTIVITEITEN ZONDER RECHTSPERSOONLIJKHEID?

14. Wel stelde de Raad van State terecht dat bepaalde andere collectiviteiten, zoals verenigingen zonder winstoogmerk en andere feitelijke verenigingen, waaronder ook vakverenigingen en politieke partijen niet onder de gelijkstelling vallen(77). Er zijn dan ook enkele amendementen ingediend in de Kamer die erop gericht waren de

---

(73) Aldus ook Ch. VAN DEN WYNGAERT, *o.c.*, 110; A. DE NAUW en F. DERUYCK, *l.c.*, 900 en Ph. TRAESE, *l.c.*, 456.

(74) *Parl. St.* Senaat 1998-99, 1-1217/1, p. 3.

(75) *Parl. St.* Senaat 1998-99, 1-1217/6, p. 125.

(76) H. VAN BAVEL, *l.c.*, 213.

(77) Daarover ook Ch. VAN DEN WYNGAERT, *o.c.*, 110.

gelijkstelling uit te breiden. Een amendement van Kamerlid Duquesne wenste de strafrechtelijke verantwoordelijkheid uit te breiden tot „vennootschappen, verenigingen en andere groeperingen zonder rechtspersoonlijkheid”(78). Een amendement van Kamerlid Bourgeois wenste aan artikel 5, lid 3 een vierde toe te voegen om ook de feitelijke verenigingen gelijk te stellen met rechtspersonen. Hij verwees uitdrukkelijk naar de noodzaak de wet ook te kunnen toepassen op vakverenigingen en de meeste politieke partijen onder het motto „De wetgever mag niet discrimineren”(79). Deze amendementen hebben het evenwel in de Kamercommissie voor justitie niet gehaald, zonder dat hieraan veel debat werd besteed(80). Op zichzelf is het wel begrijpelijk dat de wetgever er beducht voor is de strafrechtelijke verantwoordelijkheid uit te breiden tot allerhande relatief ongrijpbare collectiviteiten, zoals feitelijke verenigingen(81). Het gevaar bestaat immers dat dit zou leiden tot een onwenselijke strafrechtelijke verantwoordelijkheid voor collectiviteiten, die haaks zou kunnen staan op het legaliteitsbeginsel (hoe kan immers een dergelijke groepering goed worden afgebakend?) en op het schuldbeginsel (het risico bestaat immers dat natuurlijke personen strafbaar worden geacht alleen op basis van hun betrokkenheid bij een bepaalde groepering).

C. PUBLIEKRECHTELIJKE RECHTSPERSONEN

15. Wellicht een groter probleem vormt het nieuwe artikel 5 in fine van het strafwetboek dat bepaalt:

„Voor de toepassing van dit artikel kunnen niet als strafrechtelijk verantwoordelijke rechtspersonen worden beschouwd: de federale staat, de gewesten, de gemeenschappen, de provincies, de Brusselse agglomeratie, de gemeenten, de binnengemeentelijke territoriale organen, de Franse gemeenschapscommissie, de Vlaamse gemeenschapscommissie, de gemeenschappelijke gemeenschapscommissie en de openbare centra voor maatschappelijk welzijn”.

Hoewel tijdens de parlementaire voorbereiding herhaaldelijk werd gesteld dat in principe ook de publiekrechtelijke rechtspersonen straf-

---

(78) *Parl. St. Kamer* 1998-99, 2093/2, p. 2-3.

(79) *Parl. St. Kamer* 1998-99, 2093/4, p. 1.

(80) Zie het verslag van de Kamercommissie voor justitie, *Parl. St. Kamer* 1998-99, 2093/5, p. 28-29.

(81) Zie daarover F. DERUYCK, *o.c.*, 196-200, Ph. TRAEST, *l.c.*, 457 en H. VAN BAVEL, *l.c.*, 212.

rechtelijk verantwoordelijk zijn(82), worden een groot aantal van deze publiekrechtelijke rechtspersonen dus van strafrechtelijke verantwoordelijkheid uitgesloten(83). Dit druist in tegen recente literatuur waarin werd gesteld dat indien men overgaat tot invoering van de strafrechtelijke aansprakelijkheid van rechtspersonen, ook publiekrechtelijke rechtspersonen in beginsel strafrechtelijk aansprakelijk moeten kunnen worden gesteld. In de literatuur wordt betoogd dat noch de argumenten van machtenscheiding of de aanwezigheid van andere verantwoordingsfora en het risico voor vertrouwensverlies de uitsluiting van de publiekrechtelijke rechtspersonen van de strafrechtelijke verantwoordelijkheid kunnen rechtvaardigen(84). Een en ander is voor bepaalde rechtsgebieden, zoals het milieurecht, van groot belang(85). Enerzijds bestaat in het milieustrafrecht vaak het risico dat de overheid zelf dader van milieuverontreiniging is (denk aan een wederrechtelijke uitbating van een gemeentelijke stortplaats), maar anderzijds kan de overheid bijvoorbeeld door wederrechtelijke vergunningverlening de verontreiniger zelf buiten schot houden(86). Er zijn met andere woorden, juist op het terrein milieustrafrecht, zowel strafrechtsdogmatische als praktische redenen om overheden te vervolgen wanneer ze zelf de wet met voeten treden(87). Dit geldt ongetwijfeld ook voor andere terreinen waar de overheid zich aan wetsovertreding zou kunnen bezondigen.

---

(82) Zie onder meer de opmerking van de vertegenwoordiger van de minister in de Kamercommissie voor justitie, *Parl. St. Kamer* 1998-99, 2093/5, p. 29. Zie in die zin ook Ch. VAN DEN WYNGAERT, *o.c.*, 109.

(83) Zie Ph. TRAEST, *l.c.*, 456.

(84) Zie desbetreffend onder meer F. DERUYCK, *o.c.*, 175-193 en F. DERUYCK, *l.c.*, in M. FAURE en K. SCHWARZ (ed.), *De strafrechtelijke en civielrechtelijke aansprakelijkheid van de rechtspersonen en zijn bestuurders*, 39, waar overigens in de parlementaire voorbereiding uitdrukkelijk naar wordt verwezen (zie het betoog van de heer Bourgeois in de Kamercommissie voor justitie, *Parl. St. Kamer* 1998-99, 2093/5, p. 9) en de verschillende bijdragen van Roef die een krachtig pleidooi heeft gehouden voor de strafrechtelijke verantwoordelijkheden van overheden (D. ROEF, „Kan de staat in zijn eigen staart bijten?“, *Delikt en Delinkwent* 1995, 332-348 evenals D. ROEF en Th. DE ROOS, *o.c.*, 94-113; M. FAURE en D. ROEF, *l.c.*, 424-428) en Ph. TRAEST, *l.c.*, 456.

(85) Zie ook het recente pleidooi voor een strafrechtelijke milieuaansprakelijkheid van alle publiekrechtelijke rechtspersonen van H. DRIESSCHE, „Evolutie naar de strafrechtelijke (milieu)aansprakelijkheid van alle publiekrechtelijke rechtspersonen“, *R.W.* 1999-2000, 833-843.

(86) Daarover M. FAURE, *De strafrechtelijke toerekening van milieudelicten*, Antwerpen, Maklu, 1992, 93-114.

(87) Daarover uitgebreid bij F. DERUYCK, *l.c.*, in *Vennootschappen weldra strafbaar*, 38-40 en bij D. ROEF, „De strafrechtelijke aansprakelijkheid van overheden voor milieuverontreiniging in rechtsvergelijkend perspectief“, in M. FAURE en K. DEKETELAERE (ed.), *Ius Commune en milieurecht. Actualia in het milieurecht in België en Nederland*, Antwerpen, Intersentia, 1997, 243-289; D. ROEF, „De strafrechtelijke aansprakelijkheid van publiekrechtelijke rechtspersonen voor milieuverontreiniging“, *T.M.R.* 1997, 87-103 en D. ROEF, *l.c.*, in *Vennootschappen weldra strafbaar*, 128-170.

Tijdens de parlementaire voorbereiding is ook over de strafrechtelijke verantwoordelijkheid van publiekrechtelijke rechtspersonen gediscussieerd. Sommigen, waaronder Bourgeois, betoogden „De overheid staat niet boven de wet” en stelden daarom een amendement voor, ertoe strekkende dat de vervolging alleen uitgesloten zou zijn wanneer de betreffende overheden „hebben gehandeld in het kader van een opgedragen overheidstaak”(88). Ook werd de vraag gesteld waarom bepaalde publiekrechtelijke rechtspersonen binnen het toepassingsgebied van de wet vallen en anderen niet(89).

Een mogelijkheid had erin bestaan om in België, naar Frans model, de strafrechtelijke immuniteit te beperken tot de Staat. Artikel 121-2 van de Nouveau Code Pénal bepaalt immers dat „*les personnes morales à l'exclusion de l'état sont responsables pénalement*”, hoewel ook de uitsluiting van de Staat van strafrechtelijke verantwoordelijkheid hoogst omstreden is(90). Maar de wet van 4 mei 1999 heeft een veel ingrijpendere immuniteit ingebouwd door ook alle lagere overheden van strafrechtelijke verantwoordelijkheid uit te sluiten. Het trieste gevolg is dat juist op die terreinen waar men de strafrechtelijke verantwoordelijkheid van collectiviteiten het meeste nodig heeft omdat het onmogelijk is een verantwoordelijke natuurlijke persoon te vinden, de toepassing van de strafwet onmogelijk zal blijken. Voor strafbare feiten gepleegd door gemeenten(91) of bijvoorbeeld door het ministerie van defensie (denk aan de doorlekkende kerosine op militaire terreinen) is dus geen strafrechtelijke verantwoordelijkheid van de rechtspersoon mogelijk. Bij de gemeenten zal het dan doorgaans nog wel mogelijk zijn om een natuurlijk persoon te vinden die strafrechtelijk aansprakelijk kan worden gehouden, maar binnen de federale staat wordt dat natuurlijk al een stuk moeilijker. Het trieste resultaat zal zijn dat die delicten dus onbestraft zullen blijven. Bij een herziening van de wet dient de wetgever zich te beraden over een uitbreiding van de strafrechtelijke verantwoordelijkheid tot publiekrechtelijke rechtspersonen.

Vanuit ondernemingsrechtelijk perspectief kan er op worden gewezen dat de wet hierdoor een onwenselijke discriminatie creëert tussen civielrechtelijke en strafrechtelijke rechtspersonen. Immers, in een

---

(88) *Parl. St.* Kamer 1998-99, 2093/3, p. 3.

(89) Zie onder meer de opmerking van Kamerlid du Bus de Warnaffe in de Kamercommissie voor justitie, *Parl. St.* Kamer 1998-99, 2093/5, p. 6.

(90) Zie het betoog van D. ROEF en Th. DE ROOS, *o.c.*, 110-112, ter verdediging van de vervolgbaarheid van de staat.

(91) En het risico dat dit gebeurt is bepaald niet denkbeeldig; zie enkele voorbeelden bij M. FAURE, *De strafrechtelijke toerekening van milieudelicten*, Antwerpen, Maklu, 1992, 106-111.

tijd waarin ook de overheid steeds vaker „de markt opgaat”, wordt vanuit het bedrijfsleven nogal eens het verwijt geformuleerd dat de overheid het bedrijfsleven oneigenlijke concurrentie aandoet omdat zij, onder meer juist door overheidssteun, aan veel gunstigere voorwaarden producten of diensten kan leveren. Die kritiek wordt nu nog gevoed door het feit dat de meeste publiekrechtelijke entiteiten van strafrechtelijke verantwoordelijkheid zijn uitgesloten, waardoor de overheid voor zichzelf impliciet betere marktvoorwaarden schept. Dit lijkt niet gerechtvaardigd en dient dan ook te worden rechtgezet.

D. DE CIVIELRECHTELIJKE AANSPRAKELIJKHEID VAN GEMEENTEN EN PROVINCIES ALS TROOST

1. *Gemeente*

16. De uitsluiting van de meeste publiekrechtelijke rechtspersonen van de strafrechtelijke verantwoordelijkheid wordt deels gecompenseerd doordat op dezelfde datum, 4 mei 1999, ook een wet betreffende de burgerrechtelijke aansprakelijkheid van burgemeesters, schepenen en leden van de bestendige deputatie werd afgekondigd(92). Deze wet brengt in de eerste plaats wijzigingen aan in de nieuwe gemeentewet. Er wordt een artikel 271*bis* ingevoegd dat bepaalt dat de burgemeester of de schepenen waartegen een vordering tot schadevergoeding is ingesteld voor het burgerlijke gerecht of het strafgerecht, de Staat of de gemeente in het geding kan betrekken. Belangrijker is wellicht het nieuwe artikel 271*ter* van de gemeentewet dat bepaalt dat behalve in geval van herhaling, de gemeente burgerrechtelijk aansprakelijk is voor het betalen van de geldboete waartoe de burgemeester en de schepenen veroordeeld zijn wegens een misdrijf dat ze hebben begaan bij de normale uitoefening van hun ambt. Inderdaad: de wet van 4 mei 1999 op de strafrechtelijke verantwoordelijkheid van rechtspersonen sluit weliswaar de strafrechtelijke verantwoordelijkheid van de gemeente uit, maar de burgemeester en schepenen kunnen zelf nog steeds strafrechtelijk aansprakelijk worden gesteld voor de strafbare feiten die zij zouden plegen. Het nieuwe art. 271*ter* strekt er derhalve toe de gemeente burgerrechtelijk aansprakelijk te stellen voor het betalen van de geldboete, behoudens in geval van herhaling. Het gevolg hiervan is derhalve dat de gemeente opdraait voor de delicten die burgemeester en schepenen zouden hebben begaan „bij de nor-

---

(92) B.S. 28 juli 1999.

male uitoefening van hun ambt". Die laatste beperking is begrijpelijk. Er zou geen reden zijn om de gemeente (en dus indirect de burger) te laten meebetalen aan geldboeten waartoe burgemeesters en schepenen worden veroordeeld voor delicten die niets te maken zouden hebben met de normale uitoefening van hun ambt.

Het tweede lid van artikel 271ter van de gemeentewet bepaalt dat de gemeente regres kan uitoefenen tegen de veroordeelde burgemeester of schepenen, maar dat zulks is beperkt „tot de gevallen van bedrog, zware schuld of lichte schuld die bij hen gewoonlijk voorkomt”, een formulering die sterk aansluit bij artikel 18 van de Arbeidsovereenkomstenwet van 3 juli 1978(93).

Tenslotte bepaalt een nieuw art. 329bis van de gemeentewet dat de gemeente verplicht wordt een verzekering af te sluiten om de burgerlijke aansprakelijkheid, met inbegrip van de rechtsbijstand, te dekken die persoonlijk ten laste komt van de burgemeester en de schepenen bij de normale uitoefening van hun ambt. Dit betekent dat wanneer de burgemeester en schepenen hun ambt normaal uitoefenen en burgerlijk aansprakelijk worden gesteld, deze burgerlijke aansprakelijkheid gedekt wordt door de verzekering die de gemeente verplicht dient af te sluiten. Deze verzekering sluit eveneens de rechtsbijstand in. Niet geheel duidelijk is of deze rechtsbijstand ook de kosten voor de strafrechtelijke verdediging van burgemeester en schepenen dient te dekken. Artikel 329bis handelt immers alleen over de „burgerlijke aansprakelijkheid, met inbegrip van de rechtsbijstand”. Ook is niet geheel duidelijk waarom de verzekeringsplicht alleen betrekking heeft op de burgerlijke aansprakelijkheid voor feiten ten laste van de burgemeester en de schepenen en niet voor de aansprakelijkheid die de gemeente zelf op civielrechtelijk vlak zou kunnen treffen.

---

(93) Daarin wordt de aansprakelijkheid van de werknemer beperkt tot bedrog en zware schuld. Voor lichte schuld is de werknemer enkel aansprakelijk als die bij hem eerder gewoonlijk dan toevallig voorkomt, zo luidt artikel 18, tweede lid van de Arbeidsovereenkomstenwet. Zie daarover algemeen D. CUYPERS, „De aansprakelijkheid van de werknemer”, *Or.* 1993, 253-274; Ch. DALCO, „La responsabilité des préposés de sociétés”, in X (ed.), *La responsabilité des associés, organes et préposés des sociétés*, Editions du jeune barreau, 1991, (111) 130-141; A. VAN OEVELEN, „De contractuele en de buitencontractuele aansprakelijkheid van de werknemer in het raam van de uitvoering van de arbeidsovereenkomst”, in M. RIGAUX (ed.), *Actuele problemen van het arbeidsrecht*, Antwerpen, Kluwer, 1984, 113-172; A. VAN OEVELEN, „De civielrechtelijke aansprakelijkheid van kaderleden, andere werknemers en ambtenaren voor schade veroorzaakt door milieuverontreiniging”, *T.P.R.* 1992, 89-129 en X. VERBOVEN, „De aansprakelijkheid van de werknemer”, in X. (ed.), *Arbeidsveiligheid en aansprakelijkheid*, Brugge, Die Keure, 1986, 51-69.

2. Provincie

17. Gelijkaardige bepalingen werden door de wet van 4 mei 1999 ook ingevoerd in de provinciewet. Een nieuw artikel 106*bis* van de provinciewet bepaalt dat het lid van de bestendige deputatie waartegen een vordering tot schadevergoeding is ingesteld voor het burgerlijk gerecht of het strafgerecht, de staat of de provincie in het geding kan betrekken. Een nieuw artikel 106*ter* van de provinciewet bepaalt eveneens dat de provincie, behalve bij herhaling, burgerrechtelijk aansprakelijk is voor het betalen van de geldboete waartoe de leden van de bestendige deputatie zijn veroordeeld, wanneer zij een misdrijf zouden hebben begaan bij de normale uitoefening van hun ambt. Overigens is noch in de gemeentewet, noch in de provinciewet gedefinieerd wat met „herhaling” wordt bedoeld. Vermoedelijk is hiervan sprake wanneer een burgemeester, schepenen of lid van de bestendige deputatie een tweede maal wordt veroordeeld voor „een misdrijf dat zij hebben begaan bij de normale uitoefening van hun ambt”. Bij herhaling geldt de burgerrechtelijke aansprakelijkheid voor het betalen van de geldboete niet en zullen de betreffende functionarissen de boete bijgevolg zelf dienen te dragen.

Net zoals bij burgemeester en schepenen bepaalt een tweede lid van artikel 106*ter* van de provinciewet dat regres door de provincie alleen tegen de leden van de bestendige deputatie kan worden uitgeoefend bij „bedrog, zware schuld of lichte schuld die bij dit lid gewoonlijk voorkomt”.

Ook wordt in de provinciewet een artikel 144 ingevoerd dat bepaalt dat de provincie een verzekering dient af te sluiten om de burgerlijke aansprakelijkheid, met inbegrip van de rechtsbijstand, te dekken die persoonlijk ten laste komt van de leden van de bestendige deputatie, bij de normale uitoefening van hun ambt.

Samenvattend is er dus een burgerrechtelijke aansprakelijkheid ingesteld van gemeente, respectievelijk provincie, voor het betalen van de geldboete waartoe burgemeester, schepenen of leden van de bestendige deputatie worden veroordeeld wegens misdrijven die zij zouden hebben begaan bij de normale uitoefening van hun ambt. De ratio is klaarblijkelijk dat wanneer de betreffende functionarissen misdrijven plegen bij de normale uitoefening van hun ambt, het gerechtvaardigd is dat, behoudens herhaling, de geldboeten gedragen worden door de gemeente, respectievelijk de provincie (en dus indirect door de betreffende burgers in die gemeente of provincie) en niet door de functionarissen zelf. De verplichte aansprakelijkheidsverzekering

heeft uiteraard geen betrekking op de geldboete(94), maar wel op de civielrechtelijke aansprakelijkheid van de burgemeester, de schepenen of het lid van de bestendige deputatie bij de normale uitoefening van hun ambt.

IV. Cumulatie met de verantwoordelijkheid van natuurlijke personen

A. PRINCIPIEEL BELANG

18. Een voor de rechtspraak en vanuit ondernemingsperspectief zeer belangrijke vraag is of de invoering van de strafrechtelijke verantwoordelijkheid van de rechtspersoon nu dient te betekenen dat strafrechtelijk niet meer zou kunnen worden opgetreden tegen de natuurlijke personen die een eigen aansprakelijkheid dragen voor het gepleegde strafbaar feit. Kan invoering van de strafrechtelijke verantwoordelijkheid van de rechtspersoon niet worden beschouwd als een substituut voor de strafrechtelijke verantwoordelijkheid van het individu? Hoewel die vraag genuanceerd dient te worden beantwoord, lijkt het op het eerste gezicht niet voor de hand te liggen cumulatie op voorhand uit te sluiten. De reden voor invoering van de strafrechtelijke verantwoordelijkheid van de rechtspersonen was immers ten dele gelegen in het feit dat in het verleden het Openbaar Ministerie vaak geen helder beeld kreeg van de natuurlijke personen die binnen de rechtspersoon hadden opgetreden om het strafbaar feit tot stand te laten komen. Het ontbreken van de strafrechtelijke verantwoordelijkheid van de rechtspersoon leidde dan ook vaak tot de betwistbare praktijk waarbij een groot aantal natuurlijke personen die binnen de onderneming mogelijk „iets met het delict te maken hadden” werden vervolgd, waarbij de toerekening aan de strafrechter werd overgelaten. Nu door de wet van 4 mei 1999 de rechtspersoon zelf kan worden vervolgd, worden dergelijke laakbare praktijken overbodig. Echter, het lijkt bedenkelijk om naar het andere extreem over te stappen, namelijk om alleen uit te gaan van een strafrechtelijke verantwoordelijkheid van de rechtspersoon. Dit zou immers de prikkels tot preventie van criminaliteit binnen ondernemingsverband bij natuurlijke personen kunnen wegnemen. Wanneer de individuele

---

(94) Geldboeten zijn in beginsel onverzekerbaar; zie hierover M. FAURE, „De verzekering van geldboeten bij zeeverontreiniging door olie” in X. (ed.) *Grensoverschrijdend Strafrecht*, Arnhem, Gouda Quint, 1990, 203-221.

aansprakelijkheid van werknemers binnen een onderneming wordt gehanteerd op basis van de beginselen van het schuldstrafrecht zoals die door het Hof van Cassatie hoog in het vaandel worden gedragen, zal een natuurlijk persoon alleen strafrechtelijk aansprakelijk kunnen worden gesteld wanneer kan worden vastgesteld dat die werknemer een persoonlijke gedraging heeft gesteld waardoor hij als dader of mededader aan een strafbaar feit is opgetreden en tevens uit feitelijke omstandigheden blijkt dat de rechtspersoon door toedoen van die werknemer heeft gehandeld(95). Wanneer deze toerekeningsbeginselen naar natuurlijke personen correct worden toegepast, worden natuurlijke personen voor strafbare feiten gepleegd in het kader van een onderneming alleen persoonlijk strafrechtelijk aansprakelijk gehouden wanneer uit feitelijke elementen blijkt dat zij „enige invloed konden aanwenden om de overtredingen van de (milieu)wetten te voorkomen of te beletten”(96).

Het lijkt zowel strafrechtsdogmatisch als praktisch volkomen verantwoord om werknemers binnen ondernemingen strafrechtelijk aansprakelijk te houden op basis van het criterium of zij „enige invloed konden aanwenden om de overtreding van de wetten te voorkomen of te beletten”. Dit sluit aan bij het schuldvereiste, dat minstens veronderstelt dat de betrokkenen het verwijtbare handelen of nalaten behoorden te vermijden en konden vermijden(97).

Op basis van die criteria blijkt dat in beginsel de strafrechtelijke aansprakelijkheid van de rechtspersoon zou moeten worden gecumuleerd met de aansprakelijkheid van de natuurlijke persoon, waarbij echter moet vaststaan dat in hoofde van die laatste natuurlijk nooit een automatische strafrechtelijke aansprakelijkheid (bijvoorbeeld op basis van een functie) kan plaatsvinden, maar moet worden nagegaan of hij „enige invloed kon aanwenden om de overtredingen van de wet te voorkomen of te beletten”(98).

Daarom heeft de Franse wetgever bij de invoering van de strafrechtelijke verantwoordelijkheid van de rechtspersonen in de Nouveau Code Pénal duidelijk bepaald in artikel 121-2, laatste lid:

---

(95) Zie de omschrijving in het Cassatiearrest van 9 oktober 1984, waarin het Hof stelt dat een toerekening is uitgesloten wanneer „zij de persoonlijke gedraging van eiser waaruit zij diens strafbare deelneming als dader of mededader afleiden, niet vaststellen, noch de feitelijke omstandigheden aanwijzen waaruit zou blijken dat de rechtspersoon door toedoen van eiser gehandeld zou hebben” (Cass. 9 oktober 1984, *Arr. Cass.* 1984-85, 225, *Pas.* 1985, I, 194).

(96) Antwerpen 8e Kamer 10 april 1992, inzake Belgian Refining Corporation, geciteerd in M. FAURE, *De strafrechtelijke toerekening van milieudelicten*, Antwerpen, Maklu, 1992, 27.

(97) Zie over het schuldbeginself L. DUPONT en R. VERSTRAETEN, *Handboek Belgisch Strafrecht*, Leuven, Acco, 1990, 238-244.

(98) Aldus ook F. DERUYCK, *l.c.*, in *Vennootschappen weldra strafbaar*, 42.

„La responsabilité pénale des personnes morales n'exclut pas celle des personnes physiques auteurs ou complices des mêmes faits”.

Wat een specifieke toepassing op het terrein van het milieustrafrecht betreft, kan worden verwezen naar het Voorontwerp Decreet Milieubeleid van de Interuniversitaire Commissie tot Herziening van het Milieurecht in het Vlaamse Gewest, waar het voorgestelde artikel 7.3.19 § 5 bepaalde:

„De strafrechtelijke aansprakelijkheid van de rechtspersoon geldt onverminderd de strafrechtelijke aansprakelijkheid van natuurlijke personen overeenkomstig artikel 7.3.19 § 3,1^o en 2° en onverminderd de eigen strafrechtelijke aansprakelijkheid van de natuurlijke personen voor milieudelicten overeenkomstig deze titel”.

Er lijken, met andere woorden, weinig principiële redenen om de individuele aansprakelijkheid van de natuurlijke persoon uit te sluiten of te beperken wanneer de rechtspersoon strafrechtelijk verantwoordelijk zou worden gehouden(99). De Belgische wetgever heeft echter bij de invoering van de wet van 4 mei 1999 in zijn wijsheid anders beslist. Het resultaat is een merkwaardige regeling in het nieuwe artikel 5, tweede lid van het Strafwetboek die blijkens de parlementaire voorbereiding principieel neerkomt op een uitsluiting van de cumulatie, tenzij de natuurlijke persoon de „fout” wetens en willens zou hebben begaan(100). De regeling is niet alleen buitengewoon ondoorzichtig en rommelig(101), maar kan in de praktijk tot een zodanige verlamming van de strafrechtelijke vervolging leiden dat de vraag gerechtvaardigd is of de handhavers met de invoering van de strafrechtelijke verantwoordelijkheid van rechtspersonen op deze wijze eigenlijk wel beter af zijn dan met het oude systeem.

B. PRIORITEIT VAN DE „ZWAARSTE FOUT”

19. Het tweede lid van het nieuwe artikel 5 van het Strafwetboek bepaalt in een eerste zin:

„Wanneer de rechtspersoon verantwoordelijk gesteld wordt uitsluitend wegens het optreden van een geïdentificeerde natuur-

---

(99) Zie in dezelfde zin F. DERUYCK, *o.c.*, 216-221 en Ph. TRAEST, *l.c.*, 488.

(100) Voor een samenvatting van de wettelijke regeling, zie R. VERSTRAETEN, *o.c.*, 79-80.

(101) Aldus ook Ch. VAN DEN WYNGAERT, *o.c.*, 112; A. DE NAUW en F. DERUYCK, *l.c.*, 897 en 905-907 en H. VAN BAVEL, *l.c.*, 214.

lijke persoon, kan enkel degene die de zwaarste fout heeft begaan worden veroordeeld”.

1. *Daderschap uitsluitend door een geïdentificeerd natuurlijk persoon*

20. Het is niet onmiddellijk duidelijk wat met deze strafrechtsvreemde formulering wordt bedoeld. Klaarblijkelijk gaat de wetgever uit van de situatie waarbij een geïdentificeerd natuurlijk persoon heeft gehandeld en de rechtspersoon verantwoordelijk wordt gesteld *uitsluitend* wegens het optreden van die persoon. Die formulering is op zichzelf al merkwaardig(102). Bij de daderschaps- en toerekeningscriteria was immers al gesteld dat rechtspersonen objectief dader van strafbare feiten kunnen zijn, zodat zij in beginsel niet verantwoordelijk worden gesteld wegens het optreden van natuurlijke personen. Die formulering lijkt dus al haaks te staan op het concept van het objectieve daderschap, waar de wetgever een alinea eerder juist voor had gekozen(103). Daarenboven is niet geheel duidelijk wat wordt bedoeld met het verantwoordelijk stellen van de rechtspersoon *uitsluitend* wegens het optreden van een geïdentificeerd natuurlijk persoon. Uit de uiteenzetting ten aanzien van het moreel element bleek juist dat de rechtspersoon, ook wanneer een natuurlijk persoon die een bepaalde strafbare handeling stelde bekend is, best ook aansprakelijk kan worden gesteld wegens andere redenen, bijvoorbeeld de gebrekkige organisatie binnen de rechtspersoon. Is er dan geen sprake meer van een verantwoordelijkheid van de rechtspersoon *uitsluitend* wegens het optreden van een geïdentificeerde natuurlijke persoon?

2. *Strafrechtsvreemd*

21. Wanneer aan deze eerste voorwaarde is voldaan, stelt de genoemde regel dat enkel degene die de *zwaarste fout* heeft begaan kan worden veroordeeld. Bedoeld wordt vermoedelijk dat zowel de rechtspersoon als de natuurlijke persoon een „fout” hebben begaan (anders kunnen die immers niet tegen elkaar worden afgewogen) en dat de rechter dan maar dient te bepalen wie van beide de *zwaarste fout* heeft begaan.

Het is uiterst merkwaardig dat hiermee de foutbeoordeling op het bordje van de strafrechter wordt gelegd op basis van concepten en

---

(102) Aldus ook Ph. TRAEST, *l.c.*, 464.

(103) Aldus ook A. DE NAUW en F. DERUYCK, *l.c.*, 905-907 en F. DERUYCK, *l.c.*, in *Venmoetschappen weldra strafbaar*, 41.

beoordelingscriteria die strafrechtsvreemd zijn. De strafrechter zal aan de hand van een civielrechtelijk criterium, „zwaarste fout”(104), moeten gaan bepalen wie kan worden veroordeeld, terwijl de wetgever juist had gesteld afstand te willen doen van het civielrechtelijk begrippenapparaat(105). Reeds bij een eerste lectuur blijkt dus dat deze „zwaarste fout”-regel niet uitblinkt door helderheid(106).

3. *Beiden vervolgen; de rechter kiest*

22. Over deze zinsnede is uitgebreid gedebatteerd tijdens de parlementaire voorbereiding, maar de resultaten van dat debat zijn ook niet altijd even helder. Uit de toelichting bij het wetsvoorstel blijkt dat de wetgever ervan uit gaat dat wanneer een natuurlijk persoon als dader van het misdrijf kan worden geïdentificeerd, een cumulatie van aansprakelijkheden is uitgesloten, tenzij „het misdrijf ook aan de natuurlijke persoon zelf kan worden toegerekend, die manifest opzettelijk gehandeld heeft”(107).

Wanneer de aansprakelijkheid van de rechtspersoon uitsluitend wordt geïmpliceerd wegens de tussenkomst van een geïdentificeerde natuurlijke persoon, zal de rechter een keuze moeten maken. De bedoeling is blijkens de parlementaire voorbereiding dat „beide kunnen worden vervolgd, maar de rechter kan enkel degene veroordelen die de zwaarste fout heeft begaan”(108). Het is overigens in het geheel niet duidelijk hoe de rechter nu de keuze zal moeten maken wie in een bepaalde situatie de zwaarste fout heeft begaan(109). Nog los van de kritiek dat het criterium van de „zwaarste fout” bepaald niet helder is, moet ook worden benadrukt dat de situatie van ongewenste vervolgingen van natuurlijke personen hierdoor uiteraard niet wordt voorkomen. Het Openbaar Ministerie wordt door dit systeem immers verplicht zowel de rechtspersoon als de geïdentificeerde natuurlijke persoon te vervolgen(110), waarbij laatstgenoemde dus toch nog aan de onaangename beproeving van het beklagdenbankje wordt onder-

---

(104) Hoewel die „fout” uiteraard wel een strafbaar feit dient te zijn, aldus terecht Ph. TRAEST, *l.c.*, 465.

(105) Onder meer door te kiezen voor het begrip „strafrechtelijke verantwoordelijkheid” in plaats van „aansprakelijkheid”.

(106) In dezelfde zin D. ROEF, *l.c.*, in *Vennootschappen weldra strafbaar*, 83-88.

(107) *Parl. St.* Senaat 1998-99, 1-1217/1, p. 6.

(108) Zie het verslag van de Senaatscommissie voor justitie, *Parl. St.* Senaat 1998-99, 1-1217/6, p. 46.

(109) Zo werd terecht gesteld tijdens de behandeling van het ontwerp in de Kamercommissie voor justitie door Kamerlid Giet (*Parl. St.* Kamer 1998-99, 2093/5, p. 12).

(110) Ph. TRAEST, *l.c.*, 465.

worpen. De rechter moet dan maar uitmaken wie de zwaarste fout heeft begaan. Bij het dagvaarden van alleen de rechtspersoon loopt het Openbaar Ministerie het risico dat de rechtspersoon komt beweren dat diens aansprakelijkheid eigenlijk alleen in het gedrang komt vanwege het optreden van een geïdentificeerd natuurlijk persoon die de zwaarste fout heeft begaan. Het alternatief is om alleen de natuurlijke persoon te vervolgen (die dan niet kan betogen dat een rechtspersoon verantwoordelijk wordt gesteld wegens zijn optreden), maar dan wordt de strafrechtelijke verantwoordelijkheid van de rechtspersoon natuurlijk uitgehold.

Het onaangename gevolg voor de kaderleden (en andere werknemers of bestuurders) is dat het Openbaar Ministerie door de ongelukkige formulering nog steeds gedwongen zal worden om ook de natuurlijke persoon te dagvaarden. De wet biedt dus niet de verhoopde bescherming tegen een (soms zinloze) vervolging van natuurlijke personen.

4. Gevolg: problemen in de rechtspraak

23. Het verplichten van de rechter tot een keuze tussen de rechtspersoon of de natuurlijke persoon is bijzonder ongelukkig en zal in de rechtspraak ongetwijfeld tot grote problemen leiden. Tijdens de bespreking in de Senaatscommissie voor justitie werd het voorbeeld gegeven van een werknemer die zijn helm niet draagt. Opgemerkt wordt dat dit „in principe leidt tot een fout van de werknemer, tenzij er een veralgemeend gebruik bestaat en dat geen enkele controle wordt uitgeoefend”(111). Die passage moet klaarblijkelijk zo worden begrepen dat het Openbaar Ministerie zowel de werkgevers-rechtspersoon zal vervolgen als de individuele werknemer en dat er, blijkbaar, vanuit moet worden gegaan dat de werknemer bij het niet dragen van de helm de „zwaarste fout” heeft begaan tenzij dit fenomeen een „veralgemeend gebruik” kende. Deze passage zal zonder enige twijfel tot veel vragen en problemen aanleiding geven.

Tijdens de parlementaire voorbereiding werd door Kamerlid Giet nog de vraag gesteld of het voor de toepassing van het „zwaarste fout”-criterium om dezelfde fout moet gaan in hoofde van de rechtspersoon en van de natuurlijke persoon. Tot ieders verbazing antwoordt de vertegenwoordiger van de minister hierop bevestigend(112). Dit antwoord maakt het geheel natuurlijk helemaal ondoorzichtig. Hoe kan men

---

(111) *Parl. St.* Senaat 1998-99, 1-1217/6, p. 48.

(112) *Zie Parl. St.* Kamer 1998-99, 2093/5, p. 27.

nu betogen dat bij het niet dragen van een helm door de werknemer de fout van die werknemer dezelfde is als de fout van de rechtspersoon (in een gebrekkige organisatie en controle)? Blijkbaar stond de wetgever zelf niet goed voor ogen wat men nu precies wilde.

Een en ander heeft uiteraard veel belang voor vele domeinen van het bijzonder strafrecht, zoals het milieustrafrecht. Tijdens de parlementaire voorbereiding werd herhaaldelijk verwezen naar de strafrechtelijke aansprakelijkheid van de milieucoördinator(113). Zo merkte de minister in de Kamercommissie op:

„Er moet worden vermeden dat een „functioneel” strafrecht tot ontwikkeling komt dat een natuurlijk persoon strafbaar stelt wegens de functie die hij in een rechtspersoon uitoefent zonder dat voldoende aandacht wordt besteed aan het moreel element dat ten aanzien van die persoon moet bestaan. Het voorbeeld bij uitstek is dat van de milieuverantwoordelijke in een bedrijf”(114).

En even verder:

„Hij haalt het voorbeeld aan van de situatie waarin een bedrijf, op illegale wijze, vervuild afvalwater loost. Op grond van de bestaande bepalingen wordt er in dergelijk geval de milieuverantwoordelijke van het bedrijf vervolgd.

Het komt er echter op aan na te gaan wie daadwerkelijk verantwoordelijk is. Dit vereist een afweging. De voor milieu bevoegde werknemer kan werkelijk verantwoordelijk zijn. Het kan echter ook zijn dat de gebrekkige interne organisatie van het bedrijf of het verzuim de nodige investeringen te doen (eventueel als gevolg van budgettaire beperkingen) aan de grond van de vervuiling liggen. De opeenvolgende beslissingen van de Raad van Bestuur kunnen daarin duidelijkheid brengen: wanneer bijvoorbeeld hieruit blijkt dat doelbewust voor een beleid werd gekozen gericht op besparingen ten nadele van milieubeschermdende investeringen. In dergelijke hypothese is de rechtspersoon verantwoordelijk. Dit geldt ook wanneer het bedrijf bijvoorbeeld onvoldoende veiligheidsmaatregelen heeft in acht genomen.

Het gaat om een geheel van beleidsbeslissingen die er onvermijdelijk toe leiden dat een situatie ontstaat die strafrechtelijk vervolgbaar is in hoofde van de rechtspersoon. Deze situatie

---

(113) De huidige regeling werd eerder in dit tijdschrift besproken. Zie M. FAURE, *l.c.*, *T.P.R.* 1995, 1769-1825.

(114) *Parl. St.* Kamer 1998-99, 2093/5, p. 10.

moet goed worden onderscheiden van die waarin een werknemer, een natuurlijke persoon, bijvoorbeeld door een verkeerde handeling bijvoorbeeld vervuild water loost. De rechter dient dergelijk soort afwegingen te maken”(115).

Uit de aangehaalde passages blijkt dat de minister werkelijk het kind met het badwater weggooit. Uiteraard heeft hij gelijk waar wordt gesteld dat een functioneel ouderschap, waarbij een milieucoördinator automatisch aansprakelijk wordt gehouden, louter op basis van zijn functie, moet worden verworpen(116). Maar dit is uiteraard geen reden om te vervallen tot het andere uiterste, namelijk om de aansprakelijkheid van de milieucoördinator geheel uit te sluiten (behoudens bij opzet) zodra de rechtspersoon verantwoordelijk wordt gehouden.

5. Zwaarste fout als ouderschaps criterium?

24. Ook lijkt dit „zwaarste fout”-criterium verward te worden met de ouderschaps criteria uit het eerste lid van artikel 5. In de aangehaalde passage uit het commissieverslag blijkt immers dat de minister meent dat wanneer het delict aan de rechtspersoon kan worden toegerekend (bijvoorbeeld als sprake was van een doelbewust beleid gericht op besparingen), dat dan automatisch de rechtspersoon de zwaarste fout heeft begaan. Maar dat waren nu juist criteria om uit te maken of er überhaupt van strafrechtelijke verantwoordelijkheid van de rechtspersoon sprake kon zijn. Een gevolg hiervan is dat de principiële vraag naar de verantwoordelijkheid van de rechtspersoon (ouderschap en morele toerekening) mede bepaald zal worden door dit zwaarste foutcriterium. Dit blijkt ook duidelijk uit de discussies in de Kamercommissie: zodra toerekening van feiten aan de rechtspersoon mogelijk is, wordt klaarblijkelijk impliciet aangenomen dat de rechtspersoon de zwaarste fout heeft begaan(117).

---

(115) *Parl. St. Kamer 1998-99, 2093/5, p. 13.*

(116) Aldus ook M. FAURE, „Strafrechtelijke aansprakelijkheid, toezicht en sancties in het decreet bedrijfsinterne milieuzorg”, in K. DEKETELAERE (ed.), *Algemene Bepalingen Vlaams Milieubeleid en Bedrijfsinterne Milieuzorg*, Brugge, Die Keure, 1996, 249-260 en M. FAURE, *l.c.*, T.P.R. 1995, 1769-1825.

(117) Zie de opmerkingen van de heer du Bus de Warnaffe, (*Parl. St. Kamer 1998-99, 2093/5, p. 14*), van de minister (*Parl. St. Kamer 1998-99, 2093/5, p. 16*: „Om de feiten te kunnen beoordelen kan men denken aan bijvoorbeeld de gebrekkige interne organisatie van de rechtspersoon, onvoldoende veiligheidsmaatregelen of onredelijke budgettaire beperkingen die de voorwaarden hebben tot stand gebracht die de realisering van het misdrijf hebben mogelijk gemaakt”) en van Kamerlid Verherstraeten (*Parl. St. Kamer 1998-99, 2093/5, p. 19*).

Dit zwaarste foutcriterium leidt niet alleen tot verwatering van de toerekeningsvraag, ook de afbakening ten opzichte van het opzetver-eiste voor cumulatie uit artikel 5, tweede lid, tweede zin is onduide-lijk. De regel lijkt te zijn dat wanneer de rechtspersoon verantwoorde-lijk wordt gesteld uitsluitend wegens het optreden van een geïdenti-ficeerde natuurlijke persoon, enkel degene die de zwaarste fout heeft begaan wordt veroordeeld. Maar uit de aangehaalde passages blijkt men dit te verwarren met de toerekeningscriteria voor de strafrechte-lijke verantwoordelijkheid van de rechtspersoon. Daardoor wordt dit „zwaarste fout”-concept uitgehold, zodat bij vervolging van beide alleen de rechtspersoon zal worden veroordeeld, indien de feiten tenminste aan hem kunnen worden toegerekend op basis van artikel 5, eerste lid. Een uitzondering bestaat alleen, zoals hieronder zal worden geïllustreerd, wanneer de geïdentificeerde natuurlijke persoon „wetens en willens” heeft gehandeld; alleen dan lijkt cumulatie mogelijk. Dat betekent tegelijk dat dit „zwaarste fout”-criterium alleen een rol speelt bij nalatigheid, zo wordt althans in de parlemen-taire voorbereiding beweerd(118). Uit de wettekst blijkt dat evenwel niet.

6. „Zwaarste fout”: een ongelukkig én overbodig concept

25. Samenvattend is dit „zwaarste fout”-criterium bepaald niet hel-der. Tijdens de parlementaire voorbereiding zijn geen ernstige argu-menten naar voren geschoven die een exclusiviteit van de strafrechte-lijke verantwoordelijkheid (van hetzij rechtspersoon, hetzij natu-urlijke persoon) kunnen rechtvaardigen. De gekozen techniek is ook buitengewoon ongelukkig omdat het er in de praktijk natuurlijk toe zal leiden dat het Openbaar Ministerie verplicht wordt steeds beide te vervolgen „omdat precies zal moeten geoordeeld worden, zelfs wan-neer er geen opzet is, wie van beiden de zwaarste fout heeft begaan. Het parket zal die afweging niet maken, terwijl de rechter dit wel zal moeten doen. Het komt erop neer dat in de praktijk gekozen zal worden voor de cumulatie van de vordering”(119).

Zoals uit de parlementaire voorbereiding bleek, zal het resultaat van deze rechterlijke afweging er in de praktijk in bestaan dat de rechter zal nagaan of de criteria voor strafrechtelijke verantwoordelijkheid

---

(118) Zie onder meer *Parl. St.* Senaat 1998-99, 1-1217/1, p. 6.

(119) Aldus Bourgeois in de Kamercommissie voor justitie (*Parl. St.* Kamer 1998-99, 2093/5, p. 18).

van de rechtspersoon zijn vervuld en dan ook (zo wil de minister het blijkbaar) zal aannemen dat de rechtspersoon de „zwaarste fout” heeft begaan. Zo bekeken is die gehele „zwaarste fout”-passage dus geheel overbodig. Immers, wanneer de feiten aan de rechtspersoon kunnen worden toegerekend heeft deze, althans volgens de parlementaire voorbereiding, ook de „zwaarste fout” begaan. De wetgever had dus kunnen volstaan met te bepalen dat cumulatie alleen mogelijk is bij opzet van de natuurlijke persoon, zoals blijkt uit artikel 5, tweede lid, tweede volzin.

C. BEPERKTE CUMULATIE

26. De laatste zin van het tweede lid van het nieuwe artikel 5 van het Strafwetboek bepaalt:

„Indien de geïdentificeerde natuurlijke persoon de fout wetens en willens heeft gepleegd kan hij samen met de verantwoordelijke rechtspersoon worden veroordeeld”.

1. *Cumulatie als uitzondering*

27. De parlementaire voorbereiding laat duidelijk zien dat het principe is:

„Dat cumulatie van aansprakelijkheden in dat geval uitgesloten is, tenzij aangetoond kan worden dat het misdrijf ook aan de natuurlijke persoon zelf kan worden toegerekend, die manifest opzettelijk gehandeld heeft”(120).

Exclusiviteit is derhalve de regel; cumulatie de uitzondering(121). De wettelijke regeling beperkt bijgevolg de mogelijkheden voor de rechter om twee personen te veroordelen die aan hetzelfde strafbaar feit hebben deelgenomen(122). Als ratio voor deze merkwaardige regeling wordt herhaaldelijk gesteld dat men tegenstander is van „een zuiver functioneel strafrecht waarbij een natuurlijke persoon wordt gestraft louter op basis van de functie die hij uitoefent, zonder dat voldoende rekening wordt gehouden met het morele element”(123).

---

(120) Zie de toelichting bij het wetsvoorstel, *Parl. St. Senaat* 1998-99, 1-1217/1, p. 6.

(121) Ph. TRAEST, *l.c.*, 464.

(122) *Parl. St. Senaat* 1998-99, 1-1217/6, p. 21.

(123) Aldus de minister tijdens de behandeling van het voorstel in de Senaatscommissie voor justitie, *Parl. St. Senaat* 1998-99, 1-1217/6, p. 18. Dezelfde overweging kan worden teruggevonden in *Parl. St. Kamer* 1998-99, 2093/5, p. 10.

Klaarblijkelijk gaat de minister ervan uit dat zodra de strafrechtelijke aansprakelijkheid van de rechtspersoon wordt aanvaard, een sanctioenering van de natuurlijke persoon louter gebaseerd zou zijn op de uitgeoefende functie. Om dat te vermijden grijpt men dan maar naar het andere extreem, namelijk om de strafrechtelijke aansprakelijkheid van natuurlijke personen in beginsel helemaal uit te sluiten, behoudens opzet.

Er was uiteraard geen enkel bezwaar tegen geweest om de aansprakelijkheid van natuurlijke personen te behouden en toe te passen overeenkomstig de beginselen van het schuldstrafrecht. De Minister van Justitie blijkt evenwel weinig vertrouwen in zijn rechters te stellen. In de Senaatscommissie merkte hij op:

„Indien men echter de cumulatie toelaat, riskeert men dat beiden automatisch zullen worden gestraft”(124).

Waarom de strafrechters zich nu plots schuldig zouden maken aan dergelijke automatische toerekening en niet meer in staat zouden zijn om, rekening houdende met de beginselen van het schuldstrafrecht, na te gaan of de natuurlijke persoon enig verwijt kan worden gemaakt, wordt echter niet duidelijk gemaakt. De opmerkingen ter zake getuigen niet van veel vertrouwen van de Minister van Justitie in de mogelijkheden voor de magistratuur om de beginselen van het schuldstrafrecht correct toe te passen.

2. Bij „*maffiose*” criminaliteit

28. Uit de voorbeelden die in de parlementaire voorbereiding worden gegeven van gevallen waarin een cumulatie wel mogelijk zou zijn, blijkt dat het werkelijk om hoogst uitzonderlijke toestanden moet gaan. „In het geval van de maffiose vennootschap gaat het veeleer om een opzettelijke criminaliteit. De rechter kan dan zowel de rechtspersoon als de natuurlijke persoon veroordelen”(125). Veel van de „gebruikelijke” milieucriminaliteit is uiteraard niet van het „maffiose” type en in al die gevallen zal een cumulatie in de ogen van de minister dus uitgesloten zijn.

Dit wordt ook duidelijk waar de minister in dezelfde passage nogmaals stelt dat indien „nalatigheid het misdrijf is, moet de rechter een keuze maken (economische criminaliteit)”.

---

(124) *Parl. St.* Senaat 1998-99, 1-1217/6, p. 46.

(125) Aldus de minister tijdens de behandeling van het voorstel in de Senaatscommissie (*Parl. St.* Senaat 1998-99, 1-1217/6, p. 21).

De toelichting bij het wetsvoorstel onderstreept dit ook:

„Indien in hoofde van de natuurlijke persoon enkel de schuldform van nalatigheid aanwezig is — wat vaak het geval zal zijn in het bijzonder strafrecht waar voor veel misdrijven geen opzet vereist is — zal de rechter geval per geval moeten nagaan of de verantwoordelijkheid van de rechtspersoon, dan wel de natuurlijke persoon het zwaarste moet doorwegen”(126).

Dan zit men dus in het geval dat beiden zullen worden gedagvaard en de strafrechter op basis van de goocheltruc van de „zwaarste fout” mag kiezen wie hij mag veroordelen(127). Op dat punt had de Raad van State terecht kritiek(128). Deze grote beperking van de cumulatiemogelijkheden werd door sommige parlementsleden terecht betreurd. Tijdens de behandeling van het voorstel in de Senaatscommissie werd onder meer terecht opgemerkt:

„Nu blijkt echter dat voor een aantal gevallen waarin een natuurlijk persoon tot op heden vervolgd kon worden, dat dit in de toekomst niet meer kan”(129).

Dat had de betreffende senator goed vastgesteld.

Klaarblijkelijk heeft justitie voor de invoering van de strafrechtelijke aansprakelijkheid van de rechtspersoon een hoge prijs moeten betalen op het vlak van de individuele verantwoordelijkheid van de natuurlijke personen, waarbij sterk de vraag rijst of dit niet veeleer als een stap achteruit, in plaats van vooruit kan worden gekwalificeerd. Terecht werd dan ook, onder meer door Kamerlid Bourgeois, voorgesteld naar Nederlands model een cumulatieve vervolging van rechtspersonen en natuurlijke personen voor hetzelfde feit steeds mogelijk te maken(130). Zijn amendement heeft het echter niet gehaald.

3. *Wettelijke kwalificatie is bepalend*

29. Een voor de rechtspraktijk belangrijke vraag is uiteraard wanneer de cumulatie nog mogelijk is. Volgens de wettekst moet de geïdentificeerde natuurlijke persoon de fout wetens en willens hebben ge-

---

(126) *Parl. St.* Senaat 1998-99, 1-1217/1, p. 6; zie in dezelfde zin *Parl. St.* Senaat 1998-99, 1-1217/6, p. 20.

(127) A. DE NAUW en F. DERUYCK, *l.c.*, 906; ze vragen zich dan ook af of het Openbaar Ministerie geacht wordt over te gaan tot een soort voorwaardelijke vervolging van natuurlijke persoon en rechtspersoon.

(128) *Parl. St.* Senaat 1998-99, 1-1217/6, p. 123.

(129) *Parl. St.* Senaat 1998-99, 1-1217/6, p. 42.

(130) *Parl. St.* Kamer 1998-99, 2093/3, p. 2-3.

pleegd (vermoedelijk bedoelt de wetgever dat het strafbaar feit wetens en willens moet zijn gepleegd). Uit de parlementaire voorbereiding blijkt dat de vraag of sprake is van „wetens en willens” handelen bepaald dient te worden door de wettelijke kwalificatie(131). Cumulatie is volgens de toelichting bij het wetsvoorstel alleen maar mogelijk „waar het misdrijf duidelijk opzet vereist”(132). In diezelfde passage wordt er nog een schepje bovenop gedaan door te stellen dat cumulatie alleen mogelijk is als de natuurlijke persoon „manifest opzettelijk” heeft gehandeld.

Wanneer men deze interpretatie, die de parlementaire voorbereiding suggereert, volgt, dan zal een cumulatie bij vele feiten uit de bijzondere wetgeving bijna nooit mogelijk zijn. Volgens die interpretatie wordt immers vereist dat opzet als bestanddeel zou voorkomen in de delictomschrijving. Dat is in de bijzondere strafwetgeving waar ondernemingen mee te maken hebben slechts zelden het geval. Neem bijvoorbeeld het milieustrafrecht. Het Waalse oppervlaktewaterdecreet van 7 oktober 1985 kent een bijzondere bepaling voor degene die opzettelijk meetinstallaties beschadigt of de werking ervan verhindert(133). Ook de oude Belgische oppervlaktewaterwet van 26 maart 1971 kende in artikel 41 § 1, 3° een bijzondere strafbepaling voor degene die *vrijwillig* een installatie voor waterzuivering vernietigt of beschadigt of de werking ervan op enige wijze verhindert(134). Die bepalingen vormen echter de grote uitzondering. In de meeste bijzondere milieuwetten is geen bijzonder subjectief bestanddeel vereist. Dit geldt bijvoorbeeld ook voor het sociaal strafrecht(135). Omdat de parlementaire voorbereiding er klaarblijkelijk vanuit gaat

---

(131) Terecht stellen A. DE NAUW en F. DERUYCK (*l.c.*, 906 noot 92) dan ook dat er een discrepantie is tussen de letter van de wet en de interpretatie die eraan in de toelichting wordt gegeven. In dezelfde zin Ph. TRAEST, *l.c.*, 467 en D. ROEF, *l.c.*, in *Vennootschappen weldra strafbaar*, 87-88.

(132) *Parl. St.* Senaat 1998-99, 1-1217/1, p. 6.

(133) Artikel 51, 1° van het Waalse decreet van 7 oktober 1985. Voor toepassingen zie corr. Luik 18 mei 1988, *Aménagement* 1988, 87 en corr. Aarlen 2 februari 1987, *Aménagement* 1988, 86.

(134) In het geval van artikel 41 van de oppervlaktewaterwet leidde het aanwezig zijn van het element „vrijwillig” nochtans niet tot strafverhoging. Belangrijk is wel dat de rechtbank onderzoekt of de beklagde dit daadwerkelijk vrijwillig heeft gedaan. Als zulks niet blijkt, kan het ten laste gelegde uiteraard niet worden bewezen verklaard; zie corr. Tongeren 10 mei 1991, *T.M.R.* 1993, 14, met noot FAURE (De verjaring van waterverontreiniging).

(135) Zie daarover F. DERUYCK, „Daderschap en verantwoordelijkheid voor sociaalrechtelijke misdrijven”, in VAN LIMBERGHEN (ed.) *Sociaal strafrecht*, Antwerpen, Maklu, 1998, 93-111; F. KEFER, *Le droit pénal du travail, Réponses originales à la délinquance d'entreprise*, Brugge, Die Keure, 1997, 168-184 en M. ROZIE en J. ROZIE, „Rechterlijke uitspraken naar aanleiding van sociaalrechtelijke misdrijven”, in VAN LIMBERGHEN, (ed.), *Sociaal Strafrecht*, Antwerpen, Maklu, 113-135.

dat de wettelijke kwalificatie van het misdrijf doorslaggevend is, zal in al die gevallen cumulatie uitgesloten zijn.

4. Of „willens en wetens” handelen?

30. De parlementaire voorbereiding is echter, het is reeds vermeld, niet altijd glashelder(136). In andere passages worden immers voorbeelden gegeven van een lozing van afvalwater. De minister stelt enthousiast:

„In dat geval is het bijzonder interessant dat het Openbaar Ministerie de keuze kan maken en de rechtspersoon zelf strafrechtelijk kan vervolgen. Als het opzet is, kan men zowel de rechtspersoon als de natuurlijke persoon vervolgen en veroordelen. Is het onopzettelijk dan moet het Openbaar Ministerie de feitelijke omstandigheden bekijken en beoordelen”(137).

Die passage suggereert dus dat het niet de wettelijke kwalificatie zou zijn die beslissend is. Lozen in strijd met vergunningsvoorwaarden vereist immers geen bijzonder opzet(138). Daarmee suggereert de minister dat ook wanneer opzet geen bestanddeel van de delictomschrijving is (en dus niet door het Openbaar Ministerie werd ten laste gelegd) het Openbaar Ministerie toch zou kunnen bewijzen dat het misdrijf door de natuurlijke persoon „willens en wetens” werd begaan(139).

Uit de parlementaire voorbereiding blijkt, alle mooie voorbeelden ten spijt, niet precies wat men met dit begrip „willens en wetens” bedoelt. De jurisprudentie in het kader van het „algemeen opzet” neemt aan dat aan het algemeen opzet is voldaan, zodra geen rechtvaardigings- of schulditsluitingsgronden voorhanden zijn(140). Maar het du-

---

(136) Aldus ten aanzien van dit punt eveneens Ch. VAN DEN WYNGAERT, *o.c.*, 112 en A. DE NAUW en F. DERUYCK, *l.c.*, 905-907.

(137) *Parl. St. Senaat* 1998-99, 1-1217/6, p. 23; hetzelfde voorbeeld geeft die minister ook in *Parl. St. Senaat* 1998-99, 1-1217/6, p. 34.

(138) Zie daarover verder bij M. FAURE en M. VISSER, *De strafrechtelijke bescherming van het leefmilieu in België, Duitsland en Nederland*, Antwerpen, Intersentia, 1999, 257-265.

(139) Dit is ook de interpretatie die A. DE NAUW en F. DERUYCK, *l.c.*, 906, volgen, al geven zij toe dat de tekst terzake onduidelijk is. Zie ook M. GOLLIER en F. LAGASSE, *l.c.*, 524.

(140) Zie E. GOETHALS, „Hoe zwak is de schakel”, rede uitgesproken door de Substituut-Procureur-Generaal E. Goethals op de plechtige openingszitting van het Hof van Beroep te Gent op 2 september 1991, *R.W.* 1991-92, 390. Dit leidt Dupont en Verstraeten tot de verzuchting: „ook in de rechtspraak bestaat een grote dubbelzinnigheid omtrent de vraag welke de vereiste schuldvorm is bij stilzwijgen van de wet en de daarmee samenhangende problematiek van het bewijs. Het ontbreekt aan coherentie in de uitspraken over het toepassingsgebied van het algemeen opzet bij stilzwijgen van het wetgever”. (L. DUPONT en R. VERSTRAETEN, *o.c.*, 266).

bieuze is dat wanneer de wetgever stilzwijgt bij een inbreuk op de bijzondere wetgeving, zelfs onachtzaamheid of nalatigheid als subjectief element volstaat(141). Wanneer men bijgevolg het bestanddeel „willens en wetens” zou gelijkenschakelen met „algemeen opzet”, zoals de jurisprudentie dat interpreteert, heeft het geen onderscheidend vermogen meer ten opzichte van „nalatigheid”, zoals de wetgever dat had bedoeld.

Aangenomen moet dus worden dat de eerste interpretatie, die uit de toelichting bij het wetsvoorstel blijkt, moet worden gevolgd, namelijk dat cumulatie alleen mogelijk is wanneer opzet ook als bestanddeel in de delictomschrijving is opgenomen. Daarmee wordt dan echter de cumulatie voor de meeste inbreuken op bijzondere wetgeving uitgesloten. Het Openbaar Ministerie zou alleen kunnen pogen, met de uitspraken van de minister in de Senaatscommissie in de hand, te betogen dat het zelfs bij delicten die geen bijzonder opzet vereisen, toch mag aantonen dat een „geïdentificeerd natuurlijk persoon de fout willens en wetens heeft gepleegd”. Daarbij blijft de vraag onbeantwoord wat met dit concept wordt bedoeld, mede gelet op de tegenstrijdigheden desbetreffend. In de parlementaire voorbereiding is dit volstrekt onduidelijk.

Op dit vlak is recent impliciet standpunt ingenomen door het Hof van Cassatie in een arrest van 3 oktober 2000 (142). Hoewel dit arrest vooral handelde over de toepassing van de nieuwe wet in de tijd (143), werd terloops opgemerkt dat de nieuwe wet een strafuitsluitingsgrond invoert:

„voor een door zowel een natuurlijke als een rechtspersoon gepleegd misdrijf voor wie van beiden de minst zware fout heeft begaan voor zover het misdrijf door de natuurlijke persoon uit onachtzaamheid is begaan”.

Daarmee lijkt het Hof van Cassatie zich te scharen achter de mening die stelt dat niet de wettelijke kwalificatie bepalend is, maar wel de vraag of de natuurlijke persoon feitelijk „willens en wetens” heeft gehandeld. Daarvan zou dan alleen sprake zijn wanneer betrokkene niet „uit onachtzaamheid” heeft gehandeld.

Onduidelijk blijft ook of het Openbaar Ministerie, wanneer het zowel de rechtspersoon als de natuurlijke persoon (wegens willens en wetens

---

(141) Zie L. DUPONT en R. VERSTRAETEN, *o.c.*, 263-264.

(142) Cass., 3 oktober 2000, Rohnr. P.00.0432N, te vinden via www.cass.be. en in *T.M.R.* 2000, 498.

(143) Dat aspect komt hieronder bij VII aan bod.

handelen) wil vervolgen, zulks ook uitdrukkelijk dient ten laste te leggen. Strafprocesrechtelijk wordt de situatie voor de verdachte natuurlijke persoon overigens buitengewoon complex. Deze zal zich in de eerste plaats, althans wanneer dat is ten laste gelegd, moeten verweren op de aantijging dat het feit „willens en wetens” werd gepleegd en zal daarnaast (wanneer dit subsidiair is ten laste gelegd) ook kunnen opwerpen dat alleen de rechtspersoon de „zwaarste fout” heeft begaan, zodat hij niet voor het feit kan worden veroordeeld.

5. Alternatieven?

31. Samenvattend blijkt dat de wettelijke regeling het leven er noch voor de verdachte ondernemer, noch voor het Openbaar Ministerie veel eenvoudiger op heeft gemaakt. Voor de verdachten zelf geldt als troost dat wanneer zij samen met de rechtspersoon worden vervolgd, zij wel het hachelijke avontuur van „het beklagdenbankje” dienen mee te maken, doch daar staat tegenover dat de kans dat zij zelf worden veroordeeld als relatief gering kan worden beschouwd. Immers: de meeste strafbare feiten uit bijzondere wetgeving vereisen geen bijzonder opzet en, wanneer men de toelichting bij het wetsvoorstel volgt, is in dat geval een cumulatie onmogelijk. Ook bij de beoordeling van de „zwaarste fout” lopen de natuurlijke personen niet zoveel risico's omdat uit de voorbeelden die tijdens de parlementaire voorbereiding werden gegeven blijkt dat al bijna wordt aangenomen dat de rechtspersoon een „zwaarste fout” heeft begaan zodra het strafbaar feit aan de rechtspersoon kan worden toegerekend.

De les voor het Openbaar Ministerie is dat men bij strafbare feiten die in het kader van een rechtspersoon zijn gepleegd eigenlijk alleen reële kansen heeft om een veroordeling van de rechtspersoon te krijgen; de natuurlijke persoon zal vaak de dans ontspringen. De voorzichtige procureur die beide (natuurlijke persoon en rechtspersoon) vervolgt, zal, althans wanneer de interpretatie van de toelichting wordt gevolgd, vaak eindigen met een veroordeling van alleen de rechtspersoon in handen. Dat zal steeds het geval zijn wanneer geen opzet kan worden ten laste gelegd en de strafrechter meent dat het delict overeenkomstig artikel 5, eerste lid van het Strafwetboek aan de rechtspersoon kan worden toegerekend (dan zal meestal ook de conclusie volgen dat de rechtspersoon dan de zwaarste fout heeft begaan).

Wanneer het Openbaar Ministerie het al te stuitend zou vinden dat een natuurlijke persoon die ernstige schuld heeft aan de totstandkoming van een delict de dans zou ontspringen, zou men listig kunnen

proberen alleen de natuurlijke persoon te vervolgen voor individueel daderschap en betogen dat het om een (onopzettelijk) delict gaat dat alleen door de natuurlijke persoon werd gepleegd. Het lastige is echter, dat bij vele normen in deze bijzondere wetgeving niet de natuurlijke persoon, maar de rechtspersoon normadressaat is. Denk bijvoorbeeld aan de niet-naleving van een vergunningsplicht door de exploitant in de milieuwetgeving of de niet-naleving van allerlei plichten uit de sociale wetgeving door de werkgever. Zowel de werkgever als de exploitant zijn vaak een rechtspersoon. In dergelijke gevallen zal het betoog dat de natuurlijke persoon dader is geen steek houden(144). Bovendien loopt het Openbaar Ministerie bij een vervolging van alleen de natuurlijke persoon steeds het risico dat deze zal betogen dat dit delict tot stand is gekomen in het kader van de rechtspersoon en dat deze overeenkomstig artikel 5, tweede lid, de zwaarste fout heeft begaan en derhalve vervolgd had moeten worden(145). Uit de parlementaire voorbereiding wordt niet geheel duidelijk of dit zwaarste foutcriterium alleen een procedureel criterium is dat alleen geldt wanneer de rechtspersoon ook daadwerkelijk wordt mee vervolgd of dat het veeleer een materieel criterium is dat de strafrechtelijke verantwoordelijkheid van rechtspersoon en natuurlijke persoon aflijnt. In dat laatste geval zou de natuurlijke persoon die alleen wordt vervolgd altijd kunnen betogen dat de rechtspersoon in welk kader het delict werd gepleegd de zwaarste fout beging en kan derhalve het Openbaar Ministerie de immuniteit van natuurlijke personen voor daden gepleegd in het kader van een rechtspersoon niet omzeilen.

Een andere mogelijkheid voor het Openbaar Ministerie is wellicht te vinden in de toekenning van een grote betekenis aan het woord „uitsluitend” in artikel 5, tweede lid. Het Openbaar Ministerie zou kunnen betogen dat het beide (natuurlijke persoon en rechtspersoon) vervolgt omdat de rechtspersoon niet uitsluitend wegens het optreden van een geïdentificeerde natuurlijke persoon wordt verantwoordelijk gesteld (maar bijvoorbeeld wegens een gebrek aan organisatie). Dan, zo zou het Openbaar Ministerie kunnen betogen, geldt ook niet de regel dat „enkel degene die de zwaarste fout heeft begaan” kan worden veroordeeld. Die interpretatie, die ongetwijfeld eens door een inventieve parketofficier moet worden uitgeprobeerd, staat echter haaks op de parlementaire voorbereiding waaruit glashelder blijkt dat de wetgever in beginsel een keuze wilde: hetzij veroordelen van de

---

(144) Zie verder over het belang van de vraag wie normadressaat is H. VAN BAVEL, *l.c.*, 216.

(145) Zie ook A. DE NAUW en F. DERUYCK, *l.c.*, 906-907 evenals Ph. TRAEST, *l.c.*, 465.

rechtspersonen, hetzij (in hoogst uitzonderlijke gevallen) van de natuurlijke persoon.

De laatste strohalm waar het Openbaar Ministerie zich nog aan zou kunnen vastgrijpen zou artikel 66 van het Strafwetboek kunnen zijn. De procureur zou kunnen proberen te betogen dat binnen een onderneming een delict is tot stand gekomen waarvoor enerzijds de rechtspersoon op basis van artikel 5, eerste lid, strafrechtelijk aansprakelijk wordt gehouden, maar waarvoor anderzijds ook een rechtstreeks individueel daderschap overeenkomstig artikel 66 van het Strafwetboek geldt. Krachtens artikel 66, eerste lid, is immers een dader van een wanbedrijf niet alleen hij die het misdrijf heeft uitgevoerd of aan de uitvoering rechtstreeks heeft meegewerkt, maar ook hij die door enige daad tot de uitvoering zodanig hulp heeft verleend dat het misdrijf zonder zijn bijstand niet had kunnen worden gepleegd. Die interpretatie zou er dan op neerkomen dat de cumulatieregels van artikel 5, tweede lid, alleen van toepassing zijn op de toerekening van strafbare feiten die door de rechtspersoon werden gepleegd, maar een rechtstreeks daderschap van de natuurlijke persoon niet uitsluiten. Dat laatste veronderstelt uiteraard dat het gaat om delicten waarbij de materiële norm zich ook daadwerkelijk tot natuurlijke personen richt (bij het exploiteren van een inrichting zonder vergunning zal dat dus al een probleem zijn omdat die materiële norm zich tot de exploitant, doorgaans de rechtspersoon, richt). Deze problematiek van een mogelijke cumulatie met artikel 66 van het Strafwetboek is ook tijdens de parlementaire voorbereiding aan de orde geweest. De Raad van State had uitdrukkelijk gesteld dat artikel 5, tweede lid zich zou moeten verdragen met artikel 66 van het Strafwetboek(146), zodat hieraan wel aandacht moest worden besteed bij de debatten in de parlementcommissies. In de Senaatscommissie voor justitie merkte de minister uitdrukkelijk op dat de wettelijke regeling juist tot doel heeft een uitzondering te maken op de regels die voor de deelneming gelden(147). Ook die omweg zal het Openbaar Ministerie vermoedelijk dus geen heil bieden. Overigens stellen De Nauw en Deruyck terecht dat het hier veeleer om pluraliteit van daders gaat dan om een uitzondering op de deelnemingsregeling(148).

---

(146) *Parl. St. Senaat 1998-99*, 1-1217/6, p. 123.

(147) *Parl. St. Senaat 1998-99*, 1-1217/6, p. 34. Zie ook Ch. VAN DEN WYNGAERT, *o.c.*, 329.

(148) A. DE NAUW en F. DERUYCK, *l.c.*, 907.

D. CUMULATIE IN DE RECHTSPRAAK

32. De schaarse rechtspraak met betrekking tot de toepassing van de wet van 4 mei 1999 handelt, zoals te verwachten viel, precies over de vraag of nu nog een verantwoordelijkheid van natuurlijke personen gecumuleerd kan worden met de strafrechtelijke verantwoordelijkheid van de rechtspersoon. Nu er slechts weinig rechtspraak beschikbaar is, lijkt het van belang om bij de enkele uitspraken die er zijn wat uitgebreider stil te staan, omdat zij een goede illustratie bieden voor de problemen die hierboven en in de parlementaire voorbereiding werden besproken.

Een eerste, althans in de tijd, vonnis waarin de nieuwe wet wordt toegepast is van de Politierechtbank te Tongeren, Afdeling Genk, van 28 oktober 1999(149). De eerste beklagde werd vervolgd omdat hij als chauffeur een overladen vrachtwagen had bestuurd. De politierechter stelt dat bezwaarlijk kan worden voorgehouden dat betrokkene geen daad stelde ter verwezenlijking van het maatschappelijk doel van de rechtspersoon, zijnde een transportbedrijf. De rechter concludeert daaruit dat bijgevolg een materiële toerekening aan de rechtspersoon mogelijk zou zijn. Aangaande de eventuele verantwoordelijkheid van de natuurlijke persoon verwijst de rechter naar artikel 5, lid 2, dat bepaalt dat de natuurlijke persoon naast de rechtspersoon strafrechtelijk verantwoordelijk kan worden gehouden indien deze de inbreuk wetens en willens heeft begaan. De rechter stelt vervolgens vast dat uit het dossier niet blijkt dat een der gedaagde natuurlijke personen wetens en willens een inbreuk heeft gepleegd. Dan stelt de rechter dat bij onopzettelijke misdrijven de vervolging enkel betrekking kan hebben op diegene die de zwaarste fout heeft gepleegd. Daarover stelt de rechter dat niet kan worden beoordeeld wie een fout beging en in het bijzonder niet wie de zwaarste fout beging, nu het proces-verbaal hierover geen informatie bevat. De rechter meent dan ook dat in dergelijke dossiers van overlading enkel de rechtspersoon kan gedagvaard worden

„bij gebrek aan bewijs van de zwaarste fout lastens de natuurlijke personen”.

Deze interpretatie lijkt overeen te komen met de bedoeling van de wetgever zoals deze naar voren komt uit de parlementaire voorbereiding. Wel maakt dit vonnis duidelijk hoe ingewikkeld de wettelijke

---

(149) Politierechtbank Tongeren, Afdeling Genk, 28 oktober 1999, inzake Openbaar Ministerie tegen Van Maldegem, Mullens en N.V. Stevens (vonnis nr. 1999/2176), ongepubliceerd.

criteria zijn. Eerst wordt immers onderzocht of de natuurlijke persoon al dan niet „wetens en willens” heeft opgetreden (om na te gaan of er een cumulatie met de verantwoordelijkheid van de rechtspersoon mogelijk is) en pas daarna wordt onderzocht of bij dit onopzettelijke misdrijf de natuurlijke persoon dan wel de rechtspersoon de zwaarste fout heeft begaan. Nu een cumulatie niet mogelijk is, gaat de rechter er terecht vanuit dat hij dan maar zal moeten kiezen. Eens te meer toont dit aan dat het merkwaardig is dat blijkens de tekst van de wet de rechter eerst zou moeten uitmaken wie de zwaarste fout heeft begaan.

Deze — eerste — uitspraak lijkt, hoewel zij mijns inziens de bedoeling van de wetgever correct toepast, tamelijk geïsoleerd te staan. Een tweede zaak, eveneens van de Politierechtbank, ditmaal te Turnhout, handelde ook over inbreuken op het wegverkeersreglement(150). De rechtbank stelt dat het tweede lid in fine van artikel 5 Sw. enkel de mogelijkheid vermeldt om de natuurlijke persoon samen met de rechtspersoon te veroordelen (bij een opzettelijk misdrijf). Zelfs wanneer de natuurlijke persoon de fout wetens en willens heeft gepleegd, behoudt de rechter de mogelijkheid om hem toch niet te veroordelen en (fictief) enkel de rechtspersoon te straffen, zo stelt de rechtbank(151). De rechtbank houdt dan de mogelijkheid, zo wordt gesteld, om enkel de „zwaarste” fout te bestraffen. In casu wordt gesteld dat de vennootschap strafrechtelijk verantwoordelijk zou worden gesteld uitsluitend wegens een optreden van de natuurlijke personen. Immers, de betrokkene had bewust een firmawagen gebruikt ondanks het feit dat deze was afgekeurd. De rechtbank meent dat deze handeling een „intrinsiek verband” vertoont met de verwezenlijking van het doel van de rechtspersoon. Nu betrokkene volgens de rechtbank zeer goed wist dat de wagen was afgekeurd, minstens in slechte staat was, meent de rechtbank dat hij de zwaarste fout heeft begaan.

Hier kiest de rechtbank duidelijk niet voor de cumulatie (hoewel toch weer wordt nagegaan of die mogelijk was), maar wordt aangenomen dat de natuurlijke persoon de zwaarste fout had begaan en derhalve strafrechtelijk verantwoordelijk kan worden gehouden(152). Weer blijkt echter uit dit vonnis dat de rechtspraak moeite blijft houden met de toepassing van de verwarrende dubbele criteria „zwaarste fout” en „willens en wetens handelen”.

---

(150) Politierechtbank Turnhout 25 november 1999, inzake Openbaar Ministerie tegen Willemen en Moortgat (vonnis nr. 1999/5521), ongepubliceerd.

(151) Onder verwijzing naar H. VAN BAVEL, *l.c.*, 226.

(152) De rechtspersoon blijft buiten schot omdat het een feit betrof van voor de inwerkingtreding van de wet, waardoor de rechtspersoon derhalve niet strafrechtelijk verantwoordelijk kon worden gehouden.

Een volgend vonnis van de Correctionele Rechtbank Gent van 14 december 1999 is inmiddels gepubliceerd(153). In casu blijkt de rechtbank wederom de twee criteria toe te passen. In de eerste plaats wordt onderzocht of het strafbaar feit (bouwen zonder vergunning en wederrechtelijk instandhouden) door de beklaagde wetens en willens gebeurde. De rechtbank stelt dat dit het geval is omdat betrokkene orgaan is van de rechtspersoon en de beslissing zou hebben genomen om de misdrijven te plegen. Opvallend is dat de rechtbank hier tamelijk snel heengaat over de vraag hoe dit „wetens en willens” geïnterpreteerd dient te worden. Of het ten laste gelegde delict opzet (of wetens en willens handelen) in de delictomschrijving vereist (zoals in de parlementaire voorbereiding werd opgemerkt), wordt door de rechtbank niet onderzocht. De rechtbank meent blijkbaar dat het feitelijk wetens en willens handelen volstaat en daarvoor is overigens op basis van de tekst van de wet (die zoals vermeld afwijkt van de parlementaire voorbereiding) wel wat te zeggen. Maar concrete gegevens waaruit dit wetens en willens handelen blijkt, worden niet aangereikt. Op die manier bestaat uiteraard wel het risico dat (in strijd met de bedoeling van de wetgever) de cumulatiemogelijkheden toch weer sterk worden opgerekt. Opvallend is verder dat de rechtbank ook stelt

„bovendien blijkt uit niets dat de N.V. O. een zwaardere fout zou hebben begaan dan de beklaagde”.

Niet geheel duidelijk is echter waarom de rechtbank dat nog onderzoekt. Immers, wanneer is vastgesteld dat de beklaagde willens en wetens handelde (zoals de rechtbank immers meende) dan is een cumulatie mogelijk en hoeft niet te worden gezocht wie (rechtspersoon of natuurlijke persoon) de zwaarste fout zou hebben begaan. Wederom blijkt dat de wetgever het er voor de magistratuur bepaald niet gemakkelijker op heeft gemaakt.

Tenslotte kan naar verscheidene arresten van het Hof van Beroep te Gent worden verwezen waaruit blijkt dat het zojuist vertolkte standpunt van de Correctionele Rechtbank te Gent door het Hof klaarblijkelijk wordt gedeeld. In een eerste arrest van 7 januari 2000(154) handelt het over een inbreuk op het Vlaamse milieuvergunningensdecreet. Het Hof stelt:

„nu de betrokken bepalingen van het milieuvergunningensdecreet geen aanduiding nopens het moreel element bevatten, is immers

---

(153) Corr. Gent 14 december 1999, *T.M.R.* 2000, 169.

(154) Gent 7 januari 2000, *T.M.R.* 2000, 165.

weliswaar voldoende doch vereist dat de beklaagde met algemeen opzet heeft gehandeld, dit is wetens en willens; dit bewust en vrijwillig handelen is te onderscheiden van loutere onachtzaamheid of nalatigheid; de rechter is bij deze beoordeling van de inhoud van het begrip wetens en willens, dat voldoende duidelijk is, niet gebonden door wat desbetreffend werd gesteld in de memorie van toelichting bij het wetsvoorstel of in de voorbereidende werken, dat overigens niet eenduidig is”.

Hier stelt het Hof van Beroep dus ondubbelzinnig dat men zich van de bedoeling van de wetgever zoals deze uit de parlementaire voorbereiding blijkt niets aantrekt en dat een cumulatie bijgevolg ook mogelijk is wanneer de betrokkene bewust en vrijwillig heeft gehandeld en niet louter uit onachtzaamheid of nalatigheid. Dit standpunt heeft het Gentse Hof overigens nog in enkele arresten herhaald(155). Dit standpunt van het Gentse Hof biedt uiteraard heel wat redding voor het Openbaar Ministerie. Volgens dit standpunt is immers niet noodzakelijk dat de wet een bijzonder opzet voorschrijft om een cumulatie mogelijk te maken, maar is dat ook bij algemeen opzet (dit is volgens het Gentse Hof wetens en willens handelen) reeds mogelijk. Op zichzelf zou men deze gezond-verstand-oplossing, waar ook vanuit theoretisch perspectief en vanuit handhavingsoptiek zeker veel voor te zeggen valt, natuurlijk kunnen toejuichen. Problematisch blijft natuurlijk het feit dat deze interpretatie danig indruist tegen de bedoeling van de wetgever en het Gentse Hof daar klaarblijkelijk geen enkel probleem mee heeft. De repliek dat de wetgever dan maar een betere wet had moeten maken is dan rechtspolitiek wellicht toch wat zwak. Het is nu af te wachten hoe de hoven uit de andere rechtsgebieden (en uiteraard het Hof van Cassatie) het nieuwe artikel 5 van het Strafwetboek zullen interpreteren.

Inmiddels heeft het Hof te Antwerpen een arrest gewezen waarin de Gentse lijn wordt gevolgd(156):

„Overwegende dat ook bij een reglementair misdrijf de loutere materiële daad op zich niet voldoende is om het misdrijf te doen ontstaan;

---

(155) Zie onder meer Gent 14 januari 2000, inzake Openbaar Ministerie tegen Meersmans en N.V. De Clercq (arrest nr. 86940), ongepubliceerd en Gent (10de Kamer) 28 januari 2000, inzake Openbaar Ministerie tegen Verstraete, N.V. Masureel, N.V. Bleko en N.V. Veredeling, (nr. 86991), ongepubliceerd.

(156) Antwerpen 31 mei 2000, inzake O.M. t. Lorban, Van den Bergen, Sijbolts en Tierneho, ongepubliceerd.

Dat bij gebrek aan nadere precisering met betrekking tot het moreel element, het reglementair misdrijf ook veronderstelt dat de dader „wetens en willens”, m.a.w. vrijwillig en bewust, zonder dwaling of dwang gehandeld heeft”.

Tegen dit arrest werd een beroep in cassatie ingesteld, zodat inderdaad kan worden verwacht dat het Hof van Cassatie zich binnenkort zal uitspreken over deze netelige vraag wanneer een cumulatie mogelijk is. Impliciet gebeurde dat al in het eerder besproken arrest van 3 oktober 2000.

Inmiddels zijn wel al uitspraken bekend waarbij een straf aan de rechtspersoon werd opgelegd(157).

E. EVALUATIE

33. De conclusie kan alleen maar zijn dat zowel vanuit de onderneming, als vanuit de handhaving met gemengde gevoelens naar de wet op de invoering van de strafrechtelijke verantwoordelijkheid van rechtspersonen kan worden gekeken. Dit geldt precies vanwege de gebrekkige regeling van de cumulatie. De Minister van Justitie en het parlement blijken zo bezorgd te zijn geweest voor het risico op quasi automatische veroordelingen van de beide personen — de natuurlijke persoon en de rechtspersoon — waardoor men in een stelsel van objectieve verantwoordelijkheid terecht zou komen(158), dat men nu in het andere uiterste is vervallen. Dit komt erop neer dat er bij delicten die in het kader van een rechtspersoon zijn gepleegd geen strafrechtelijke aansprakelijkheid van de natuurlijke persoon meer mogelijk is, tenzij deze de „zwaarste fout” zou hebben begaan en behoudens opzet. Omdat opzet bij de meeste geen bestanddeel is van de delictsomschrijving, lijkt de wet van 4 mei 1999 de facto een vrijbrief op te leveren voor de natuurlijke personen, althans in de gevallen dat de rechtspersoon strafrechtelijk verantwoordelijk wordt gehouden(159).

Terecht werd hierop van verscheidene zijden kritiek uitgeoefend tijdens de parlementaire behandeling. Senator Boutmans had een amendement ingediend, ertoe strekkende de strafrechtelijke verant-

---

(157) Zie bijvoorbeeld Corr. Gent (19e Kamer) 19 juni 2000, inzake O.M. t. Michiels, Leenaert en N.V. Sonitron, ongepubliceerd: aan de rechtspersoon wordt een geldboete opgelegd.

(158) Aldus woordelijk de vertegenwoordiger van de minister in de Kamercommissie van justitie, *Parl. St. Kamer* 1998-99, 2093/5, p. 15. Zie daarover ook Ph. TRAEST, *l.c.*, 464.

(159) Zie ook Ch. VAN DEN WYNGAERT, *o.c.*, 112 en 329; A. DE NAUW en F. DERUYCK, *l.c.*, 906-907 en F. DERUYCK, *l.c.*, in *Vennootschappen weldra strafbaar*, 40-44.

woordelijkheid van de rechtspersoon te laten gelden „onverminderd de strafrechtelijke aansprakelijkheid van natuurlijke personen”. Zijn motivering was dat het strafrecht zijn gewone rol moet kunnen spelen ten aanzien van natuurlijke personen omdat de ontheffing van de verantwoordelijkheid van natuurlijke personen hem gevaarlijk leek(160). Dit voorstel heeft het evenwel niet gehaald(161). Ook verwijzingen naar situaties in Nederland en Frankrijk waar wel een cumulatie met de strafrechtelijke aansprakelijkheid van natuurlijke personen mogelijk is, mochten de wetgever er niet toe bewegen van het ingeslagen dwaalspoor terug te komen(162).

Voorlopig zal de handhavingspraktijk dus met deze tekst moeten leven en derhalve met het feit dat natuurlijke personen wanneer delicten in het kader van een rechtspersoon zijn gepleegd, niet snel veroordeeld zullen kunnen worden. Of het in de praktijk zo’n vaart zal lopen hangt af van de interpretatie van de wet in de rechtspraak. De eerste uitspraken lijken te wijzen op een creatieve invulling van het nieuwe artikel 5, tweede lid van het Strafwetboek. De eerste uitspraken zien blijkbaar geen bezwaar in een interpretatie waarbij de cumulatie mogelijk blijft als er „wetens en willens” is gehandeld, ook al vereist de wettelijke kwalificatie geen opzet. Ook het eerste cassatiearrest lijkt in die richting te gaan; het Hof lijkt strafuitsluiting voor de natuurlijke persoon alleen te voorzien als het misdrijf uit onachtzaamheid werd begaan. Deze praktische oplossing volgt de letterlijke tekst van de wet en biedt enig houvast aan de handhavers, maar staat wel haaks op de interpretatie in de memorie van toelichting. Overigens is de onduidelijkheid betreffende het gekozen cumulatieregime natuurlijk ook nadelig vanuit het perspectief van degenen die bij een onderneming zijn betrokken. Immers: de wetgever wilde blijkens de parlementaire voorbereiding weliswaar primair de rechtspersoon treffen en de natuurlijke personen behoudens opzet of zwaarste fout buiten schot houden. Door de ongelukkige formulering is hij daar echter niet in geslaagd. Het Openbaar Ministerie zal toch de rechtspersoon en de mogelijk betrokken personen vervolgen en blijkens de eerste uitspraken zal ook net als in het verleden de natuurlijke persoon worden veroordeeld, ook in gevallen waarin de wettelijke kwalificatie geen opzet vereist.

Toch schuift het strafrecht, door de invoering van de strafrechtelijke verantwoordelijkheid van rechtspersonen, in de richting van het re-

---

(160) *Parl. St.* Senaat 1998-99, 1-1217/2, p. 5.

(161) Zie het verslag van de Senaatscommissie, *Parl. St.* 1998-99, 1-1217/6, p. 22 en p. 32-34.

(162) *Parl. St.* Senaat 1998-99, 1-1217/6, p. 38-40.

gime van de civielrechtelijke aansprakelijkheid. In het burgerlijk recht geldt immers in beginsel de aansprakelijkheid van de rechtspersoon zelf voor schade die een rechtspersoon aan derden toebrengt. Natuurlijke personen binnen de rechtspersoon kunnen slechts zelden civielrechtelijk aansprakelijk zijn. Voor de bestuurders geldt weliswaar de verzwaarde bestuurdersaansprakelijkheid, onder meer bij overtreding van de bepalingen en van het Wetboek van vennootschappen of van de statuten(163). Andere werknemers genieten overeenkomstig artikel 18 van de Arbeidsovereenkomstenwet van 3 juli 1978 een immunititeit behoudens bedrog, zware schuld of lichte schuld die eerder gewoonlijk dan toevallig voorkomt. Tot de inwerkingtreding van de wet van 4 mei 1999 gold voor alle werknemers (niet alleen voor bestuurders) een strafrechtelijke verantwoordelijkheid voor strafbare feiten die de rechtspersoon had gepleegd, maar hen konden worden toegerekend. Het was de bedoeling van de wetgever om de rechtspersoon ook strafrechtelijk verantwoordelijk te maken en natuurlijke personen (behoudens opzet of zwaarste fout) immunititeit te verlenen. Het is door de gebrekkige formulering echter nog maar de vraag of dat ook gelukt is.

V. Sancties

A. STRAFFEN TOEPASSELIJK OP RECHTSPERSONEN

34. Een vraag waar de wetgever zich uiteraard over diende te buigen, is welke straffen kunnen worden toegepast op strafbare feiten die door rechtspersonen worden gepleegd. Een nieuw artikel *7bis* Sw. bepaalt dat in criminele zaken, correctionele zaken en politiezaken de straffen zijn:

1. Geldboete;
2. Bijzondere verbeurdverklaring.

In criminele en correctionele zaken zijn bovendien de volgende bijkomende sancties mogelijk:

1. Ontbinding;
2. Verbod een bepaalde werkzaamheid uit te oefenen;
3. Sluiting van de inrichting;

---

(163) Zie voor de N.V. de artikelen 527-530 van het Wetboek van vennootschappen; artikel 62, 2° lid Vennootschapswet. Zie daarover K. GEENS, M. DENEFF, F. HELLEMANS, R. TAS en J. VANANROYE, *l.c.*, 301 e.v.

4. Bekendmaking of verspreiding van de beslissing.

Het was, zo werd uit de parlementaire voorbereiding duidelijk, noodzakelijk om bijzondere regels te voorzien voor de sancties die van toepassing zijn op rechtspersonen. Bepaalde sancties kunnen uiteraard niet op rechtspersonen worden toegepast. Dit geldt evident voor de gevangenisstraf, maar bijvoorbeeld ook voor de ontzetting uit burgerlijke en politieke rechten evenals voor de afzetting van titels, graden en openbare ambten(164). De hoofdstraf die op de rechtspersoon kan worden toegepast is evident niet de vrijheidsstraf, die niet transposeerbaar is naar de rechtspersoon, maar de geldboete, die gemeenschappelijk is voor alle misdrijven gepleegd door rechtspersonen(165). Het lijkt van belang om bij bepaalde bijzondere bijkomende sancties even stil te staan.

B. VERBEURDVERKLARING

35. Zoals vermeld geeft het nieuwe artikel *7bis* van het Strafwetboek aan dat de bijzondere verbeurdverklaring ook kan worden toegepast op delicten die door rechtspersonen werden gepleegd. Wel bepaalt artikel *7bis*, 2° dat de bijzondere verbeurdverklaring bepaald in artikel 42 ten aanzien van publiekrechtelijke rechtspersonen enkel betrekking kan hebben op goederen die vatbaar zijn voor burgerlijk beslag(166). Zoals hierboven werd toegelicht, is de strafrechtelijke verantwoordelijkheid van de rechtspersoon in beginsel ook van toepassing op publiekrechtelijke rechtspersonen, hoewel artikel 5 laatste lid een groot aantal ervan uitsluit. Opvallend is de bezorgdheid van de wetgever voor de bescherming van de publiekrechtelijke rechtspersonen. Ten aanzien van bijna elke bijkomende sanctie is immers bepaald dat deze niet kan worden uitgesproken ten aanzien van publiekrechtelijke rechtspersonen. Dit is ten aanzien van bijvoorbeeld de ontbinding of de sluiting van een inrichting heel begrijpelijk. Maar juist nu al deze veiligheidsmaatregelen op het vlak van de sancties werden ingebouwd, vermindert dit alleen maar het beleidsmatig argument om de belangrijkste publiekrechtelijke rechtspersonen (federale staat, gewesten, provincies, gemeenten) van de strafrechtelijke verantwoordelijkheid van rechtspersonen uit te sluiten.

---

(164) Dit werd uitdrukkelijk vermeld in de toelichting bij het wetsvoorstel, *Parl. St. Senaat* 1998-99, 1-1217/1, p. 8. Zie ook M. GOLLIER en F. LAGASSE, *l.c.*, 525.

(165) *Parl. St. Senaat* 1998-99, 1-1217/1, p. 7.

(166) Dit is de verbeurdverklaring van de zaken die het voorwerp van het misdrijf uitmaken of die welke gediend hebben of bestemd waren tot het plegen van het misdrijf.

De bijzondere verbeurdverklaring zal inderdaad goed op rechtspersonen kunnen worden toegepast. Dit geldt in het bijzonder, aldus de toelichting bij het wetsvoorstel, voor wat betreft de verbeurdverklaring van vermogensvoordelen die uit het misdrijf zijn verkregen⁽¹⁶⁷⁾. Inderdaad is herhaaldelijk betoogd dat de zogenaamde voordeelsontneming juist bij economische en milieudelicten een effectieve sanctie kan zijn⁽¹⁶⁸⁾.

C. ONTBINDING

36. Artikel *7bis* Sw. bepaalt in het tweede lid dat in criminele en correctionele zaken de ontbinding een sanctie is die toepasselijk is op misdrijven gepleegd door rechtspersonen. Tegelijk bepaalt hetzelfde artikel weer dat deze niet kan worden uitgesproken ten aanzien van de publiekrechtelijke rechtspersoon. De voorwaarden voor de ontbinding worden verder bepaald in artikel 35 Sw.:

„Ontbinding kan door de rechter worden uitgesproken, wanneer de rechtspersoon opzettelijk is opgericht om de strafbare werkzaamheden te verrichten waarvoor hij wordt veroordeeld of wanneer hij opzettelijk van zijn doel is afgewend om dergelijke werkzaamheden te verrichten.

Wanneer de rechter de ontbinding uitspreekt, verwijst hij de zaak naar het gerecht dat bevoegd is kennis te nemen van de vereffening van de rechtspersoon”.

Het betreft hier uiteraard een sanctie waarbij de strafrechter indruist tegen de normale wijzen van ontbinding van de rechtspersoon, zoals voorgeschreven in het vennootschapsrecht⁽¹⁶⁹⁾. Uit de parlementaire voorbereiding blijkt dat men om die reden dan ook bijzonder beducht was voor deze sanctie van de ontbinding. Het gevolg is dat deze nu uitsluitend kan worden uitgesproken wanneer blijkt dat de rechtspersoon *opzettelijk* is opgericht om de strafbare werkzaamheden te verrichten waarvoor hij wordt veroordeeld of wanneer hij *opzettelijk* van zijn doel is afgewend om dergelijke werkzaamheden te verrich-

---

(167) *Parl. St. Senaat 1998-99, 1-1217/1, p. 9.*

(168) Zie desbetreffend onder meer M. FAURE en Th. DE ROOS (ed.), *De berekening van het wederrechtelijk verkregen voordeel uit milieudelicten*, Den Haag, Sdu, 1998 en G. STESSENS, *De nationale en internationale bestrijding van witwassen, onderzoek naar een meer effectieve bestrijding van profijtgerichte criminaliteit*, Antwerpen, Intersentia, 1997.

(169) Zie onder meer de algemene regeling inzake de ontbinding en vereffening van vennootschappen in artikel 181-195 van het nieuwe Wetboek van vennootschappen en K. GEENS, M. DENEFF, F. HELLEMANS, R. TAS en J. VANANROYE, *l.c.*, 481 e.v.

ten(170). Tijdens de parlementaire voorbereiding werd er door verscheidene parlementsleden op gewezen dat deze formulering zeer ongelukkig is. Kamerlid Bourgeois stelde dat deze ontbindingsmogelijkheid een enorme macht geeft aan de rechter en zware maatschappelijke gevolgen kan hebben. Hij haalt uitdrukkelijk het voorbeeld van de milieumisdrijven aan:

„Bedrijven zijn normalerwijze niet opgericht met het doel het milieu te schenden. Deze misdrijven kunnen derhalve gekwalificeerd worden als een opzettelijke afwending van het doel van de rechtspersoon”(171).

De vertegenwoordiger van de minister antwoordt daar echter laconiek op dat artikel 35 zo begrepen moet worden dat het gaat om situaties waarbij de rechtspersoon nog vrijwel enkel werkzaamheden verricht die geen enkel uitstaan meer hebben met het maatschappelijk doel waarvoor hij werd opgericht. De rechtspersoon moet dus volledig van zijn doel zijn afgewend. Een voorstel tot amendement dat door Bourgeois werd ingediend haalde het echter niet(172).

Of, zoals Bourgeois vreesde, de ontbinding vaak zal worden toegepast bij milieudelicten, valt toch te betwijfelen. Dan zal het Openbaar Ministerie al moeten aantonen dat de rechtspersoon opzettelijk van zijn oorspronkelijk doel is afgewend om milieudelicten te verrichten. Bovendien kan men ook twijfelen aan de effectiviteit van een ontbinding als sanctie, omdat de feitelijke leidinggevers van diezelfde rechtspersoon in beginsel onmiddellijk een nieuwe rechtspersoon zouden kunnen oprichten die hetzelfde criminele doel zou kunnen verwezenlijken(173). Milieurechtelijk is een stopzetting van de verontreinigende activiteit of een sluiting van de installatie of inrichting die aan de bron van de verontreiniging ligt, uiteraard effectiever dan het ingrijpende middel van de ontbinding van de rechtspersoon.

D. VERBOD BEPAALDE WERKZAAMHEDEN UIT TE VOEREN

37. Het nieuwe artikel *7bis* van het Strafwetboek bepaalt dat ten aanzien van de rechtspersoon in criminele en correctionele zaken het verbod kan worden uitgesproken een werkzaamheid die deel uit-

---

(170) Zie M. GOLLIER en F. LAGASSE, *l.c.*, 526: volgens hen is dit de doodstraf voor de rechtspersoon. Zie ook H. VAN BAVEL, *l.c.*, 219.

(171) *Parl. St.* Kamer 1998-99, 2093/5, p. 33.

(172) Hetgeen door H. VAN BAVEL, *l.c.*, 220 wordt betreurd.

(173) Aldus M. FAURE en D. ROEF, *l.c.*, 429.

maakt van het maatschappelijk doel, te verrichten, en weer is daar onmiddellijk aan toegevoegd „met uitzondering van werkzaamheden die behoren tot een opdracht van openbare dienstverlening”.

Deze sanctie komt terug in het nieuwe artikel 36 van het Strafwetboek dat bepaalt:

„Tijdelijk of definitief verbod om werkzaamheid te verrichten die deel uitmaakt van het maatschappelijk doel van de rechtspersoon, kan door de rechter worden uitgesproken in de gevallen door de wet bepaald”.

Dit betekent dat op dit ogenblik deze sanctie nog nauwelijks een rol speelt. Slechts wanneer een bijzondere wet uitdrukkelijk bepaalt dat op de overtreding van die wettelijke verplichtingen de sanctie kan worden opgelegd van het tijdelijk of definitief verbod een werkzaamheid te verrichten die deel uitmaakt van het maatschappelijk doel van de rechtspersoon, kan deze door de rechter ook worden uitgesproken(174). Hierop was uiteraard kritiek tijdens de parlementaire voorbereiding, onder meer wederom van kamerlid Bourgeois die een amendement had voorgesteld ertoe strekkende de woorden „in de gevallen door de wet bepaald” weg te laten(175). Bourgeois betoogde:

„Deze bepalingen dreigen immers een dode letter te worden indien eerst alle wetten moeten aangepast worden”.

Zijn betoog heeft blijkbaar niet kunnen overtuigen, zodat de bijzondere wetgever maar zal moeten bepalen in welke gevallen de sanctie kan worden toegepast(176).

E. SLUITING

38. Het nieuwe artikel *7bis* van het Strafwetboek bepaalt dat in criminele en correctionele zaken tegen de rechtspersoon de sluiting van een of meer inrichtingen als sanctie kan worden uitgesproken „met uitzondering van de inrichtingen waar werkzaamheden worden verricht die behoren tot een opdracht van openbare dienstverlening”. Maar weer maakt het artikel dat de verdere toepassing regelt, in dit geval artikel 37 Sw., duidelijk dat de tijdelijke of definitieve sluiting van een of meer inrichtingen alleen door de rechter kan worden

---

(174) Deze sanctie is de „gevangenisstraf voor de rechtspersoon”, aldus M. GOLLIER en F. LAGASSE, *l.c.*, 526.

(175) *Parl. St. Kamer* 1998-99, 2093/3.

(176) *Parl. St. Kamer* 1998-99, 2093/5, p. 34-35.

uitgesproken in de gevallen die door de wet worden bepaald. Het zal dus inderdaad de bijzondere wetgever zijn die moet bepalen wanneer een sluiting mogelijk is. Aangenomen kan echter worden dat in al die gevallen waarin de bijzondere wetgever in het algemeen in een sluiting van de inrichting heeft voorzien, zoals dit bijvoorbeeld in artikel 28 van de Brusselse ordonnantie van 25 maart 1999 het geval is(177), deze sluiting ook tegen de rechtspersoon kan worden uitgesproken.

Dit betekent dus dat de sluiting in alle gevallen waarin de wetten daarin vandaag reeds voorzien in de toekomst ook tegen de rechtspersoon kunnen worden uitgesproken omdat het dan dus gaat om „de gevallen door de wet bepaald”.

Artikel *7bis juncto 37* strekken er dan alleen toe duidelijk te maken dat de reeds bestaande sluitingsbepalingen ook op rechtspersonen van toepassing zijn.

De sluiting van een inrichting, die inderdaad in meerdere wetten bekend is, gaf nog aanleiding tot enig debat tijdens de Parlementaire voorbereiding. In de Senaatscommissie rees onder meer de vraag voor welke termijn deze sluiting zou kunnen worden uitgesproken(178) en als gevolg van een amendement werd „de sluiting” vervangen door „de tijdelijke of de definitieve sluiting” teneinde „de waaier van mogelijkheden van het optreden van de rechter zo groot mogelijk te houden”(179).

Nogmaals: de voorwaarden waaronder een sluiting van de inrichting mogelijk is, zullen door de bijzondere wetgeving worden bepaald. De nieuwe bepalingen zijn er alleen op gericht duidelijk te maken dat die sluiting in het geval de wet daarin voorziet ook aan de rechtspersoon kan worden opgelegd(180).

F. BEKENDMAKING OF VERSPREIDING VAN DE BESLISSING

39. Art. *7bis* 4° bepaalt dat tegen de rechtspersoon in criminele en correctionele zaken de bekendmaking of verspreiding van de beslissing kan worden opgelegd. Maar art. *37bis*, dat de toepassingsvoorwaarden regelt, maakt duidelijk dat deze bekendmaking of versprei-

---

(177) Ordonnantie van 25 maart 1999 betreffende de opsporing, de vaststelling, de vervolging en de bestraffing van misdrijven inzake leefmilieu. Voor andere voorbeelden zie H. VAN BAVEL, *l.c.*, 220.

(178) *Parl. St.* Senaat 1998-99, 1-1217/6, p. 37.

(179) Aldus de Minister in de Senaatscommissie, *Parl. St.* Senaat 1998-99, 1-1217/6, p. 58.

(180) Zie M. GOLLIER en F. LAGASSE, *l.c.*, 526.

ding alleen door de rechter kan worden uitgesproken „in de gevallen bepaald door de wet”.

Deze bekendmaking, waarvan het belang herhaaldelijk in de literatuur is onderstreept(181), is in het Strafwetboek terechtgekomen als gevolg van een door Senator Boutmans ingediend amendement(182).

G. VOORLOPIG BEWINDVOERDER

40. Een voorstel dat het niet heeft gehaald, strekte ertoe de rechter de mogelijkheid te geven om op kosten van de veroordeelde rechtspersoon een bijzondere bewindvoerder te laten aanstellen met als opdracht in de rechtspersoon alle nodige maatregelen te nemen om de geschonden wetgeving te doen naleven(183). Ter verantwoording werd wederom het voorbeeld van het milieustrafrecht gegeven. In een amendementsvoorstel betoogde Senator Boutmans dat het belangrijk kan zijn een bewindvoerder aan te stellen om de praktische tenuitvoerlegging van een vonnis in de schoot van de vennootschap af te dwingen. Dit kan, volgens Boutmans, het geval zijn ten aanzien van het sluiten van een bepaalde inrichting of het afsluiten van een bepaalde kraan waarlangs onwettige lozingen werden gedaan.

Dit voorstel van Boutmans heeft het evenwel in de Senaatscommissie niet gehaald omdat de Minister klaarblijkelijk bezorgd was via de strafwet een interventie in het vennootschapsrecht toe te laten door de introductie van de figuur van de voorlopige bewindvoerder(184). Overigens is de voorlopige bewindvoerder onder meer als instrument ter vermindering van een faillissement een gekend instrument in het vennootschapsrecht(185). Juist omdat de aanstelling van een voorlopige bewindvoerder in het vennootschapsrecht als een uitzonderlijke maatregel wordt beschouwd, waaraan strenge voorwaarden zijn verbonden, was de wetgever er blijkbaar beducht voor om dit vennootschapsrechtelijk systeem te laten doorkruisen door een beslissing van de strafrechter.

---

(181) Zie M. FAURE, *Preadvies, milieustrafrecht*, Antwerpen, Maklu, 1990, 124-125, evenals A. LEBRUN, „La sanction pénale en matière d’environnement en région Wallonne”, in B. JADOT (ed.), *La répression des infractions en matière d’environnement en région wallonne*, Brussel, Story Scientia, 1987, 76.

(182) Zie *Parl. St. Senaat* 1998-99, 1-1217/6, p. 59 voor enkele verfijningen die werden voorgesteld door een amendement van Senator Boutmans.

(183) *Parl. St. Senaat* 1998-99, 1-1217/2, p. 3-4.

(184) Zie het verslag van de beraadslagingen in de Senaatscommissie van Justitie, *Parl. St. Senaat* 1998-99, 1-1217/6, p. 62.

(185) Zie voor de toepassingsvoorwaarden B. TILLEMANS, *o.c.*, 158-194.

H. HOOGTE VAN DE GELDBOETE

41. Artikel 41*bis*, § 1 van het Strafwetboek heeft thans een complex systeem ingevoerd om de hoofdstraffen die voor natuurlijke personen reeds door de wetgever waren voorgeschreven, te transponeren naar geldboeten waartoe de rechtspersoon kan worden veroordeeld⁽¹⁸⁶⁾.

Wanneer de wet op het feit levenslange vrijheidsstraf stelt, is het systeem nog relatief eenvoudig; dan dreigt een geldboete van 240.000 — 720.000 BEF. Ook wanneer de wet op het feit enkel geldboeten stelt, is het systeem relatief doorzichtig: dan is een geldboete toepasselijk met hetzelfde minimum en maximum als door de wet op dat feit wordt gesteld.

Veel complexer is het systeem in artikel 41*bis*, § 1 Sw., wanneer de wet op het feit vrijheidsstraf en geldboete stelt of een van die straffen alleen. Dan geldt dat de rechtspersoon kan worden veroordeeld tot een geldboete van minimaal 500 BEF, die vermenigvuldigd kan worden met het getal van de maanden van de minimum vrijheidsstraf. De geldboete mag evenwel niet lager zijn dan de minimale geldboete die op het feit is gesteld. Het maximum bedraagt in dat geval 2000 BEF vermenigvuldigd met het getal van de maanden van de maximale vrijheidsstraf, maar dit maximum kan niet lager zijn dan het dubbele van de maximale geldboete die op het feit is gesteld. Wanneer men daarbij nog rekening houdt met het feit dat deze boeten met de opdecimen dienen te worden verhoogd, moge duidelijk zijn dat dit systeem voor de magistratuur heel wat rekenwerk zal vergen. Een door een door het Ministerie van Justitie te ontwerpen omzettingstabel zou hier wonderen kunnen doen.

I. VERLIES VAN RECHTSPERSOONLIJKHEID

42. Artikel 86 van het Strafwetboek bepaalde dat straffen uitgesproken bij onherroepelijk geworden arresten of vonnissen, tenietgaan door de dood van de veroordeelde. De vraag rees uiteraard of deze regel ook gold bij de „dood”, meer bepaald het verlies van de rechtspersoonlijkheid van de rechtspersoon. Wanneer dat het geval zou zijn, zou dit uiteraard de strafrechtelijke verantwoordelijkheid van rechtspersonen kunnen uithollen omdat verantwoordelijken van rechtspersonen naar eigen believen een einde zouden kunnen stellen aan het

---

(186) Zie daarover A. DE NAUW en F. DERUYCK, *l.c.*, 907-908 en M. GOLLIER en F. LAGASSE, *l.c.*, 526-527.

bestaan van de rechtspersoon. Vandaar dat artikel 11 van de Wet van 4 mei 1999 bepaalt dat artikel 86 van het Strafwetboek wordt aangevuld met een bepaling die luidt:

„Het verlies van rechtspersoonlijkheid van de veroordeelde rechtspersoon doet de straf niet vervallen”.

Dit wordt verder aangevuld door artikel 13 van de Wet van 4 mei 1999 dat artikel 20 van de voorafgaande titel van het Wetboek van Strafvordering vervangen heeft door de volgende bepaling:

„De strafvordering vervalt door de dood van de verdachte of door afsluiting van de vereffening, door gerechtelijke ontbinding of door ontbinding zonder vereffening wanneer het om een rechtspersoon gaat.

De strafvordering kan daarna nog worden uitgeoefend, indien de in vereffeningstelling, de gerechtelijke ontbinding of de ontbinding zonder vereffening tot doel hebben te ontsnappen aan de vervolging, of indien de rechtspersoon overeenkomstig artikel 61*bis* door de onderzoeksrechter in verdenking is gesteld voor het verlies van de rechtspersoonlijkheid”.

Hieruit volgt dat in beginsel de strafvordering inderdaad vervalt door het einde van de rechtspersoonlijkheid, maar dat een uitoefening van de strafvordering toch nog mogelijk is indien blijkt dat de in vereffeningstelling of de ontbinding tot doel heeft te ontsnappen aan de vervolging of wanneer een formele in verdenkingstelling plaats vond voor het verlies van de rechtspersoonlijkheid(187). Dit betreft bijgevolg de hypothese dat gedurende een opsporings- of gerechtelijk vooronderzoek de rechtspersoon de rechtspersoonlijkheid verliest. De algemene regel is dan bijgevolg dat de strafvordering vervalt tenzij wanneer blijkt dat het verlies van de rechtspersoonlijkheid tot doel heeft te ontsnappen aan de vervolging. Het bewijs daarvan, dat niet eenvoudig zal zijn, rust dan uiteraard op de vervolgende partij. De hypothese van artikel 86 van het Strafwetboek heeft betrekking op de situatie waarin een rechtspersoon werd veroordeeld en daarna de rechtspersoonlijkheid verliest. Een reeds uitgesproken straf zal ten gevolge van artikel 86 niet vervallen wanneer de rechtspersoonlijkheid wegvalt. De parlementaire voorbereiding maakt duidelijk dat men op deze wijze wil voorkomen dat de rechtspersoon zich aan de tenuitvoerlegging van de veroordeling zou kunnen onttrekken door

---

(187) Daarover A. DE NAUW en F. DERUYCK, *l.c.*, 910-911; M. GOLLIER en F. LAGASSE, *l.c.*, 528 en R. VERSTRAETEN, *o.c.*, 31.

zich te ontbinden of een andere juridische vorm aan te nemen(188). In de praktijk zal het probleem vooral rijzen in geval van faillissement. Dan wordt het uiteraard twijfelachtig of het nog mogelijk is om een opgelegde boete te innen. De boete komt in geval van faillissement gewoon in het passief. Een andere mogelijkheid is er volgens de Minister niet. Terecht wordt in de Senaatscommissie opgemerkt dat dit uiteraard risico's meebrengt ten aanzien van malafide bestuurders, die dan mogelijks de dans zouden kunnen ontspringen. De Minister antwoordt daarop dat een veroordeling van dergelijke bestuurders toch mogelijk zal zijn in geval van opzet(189).

Overigens werd in de parlementaire voorbereiding ook opgemerkt dat de verplichting om de boete (de meest gebruikelijke sanctie voor de rechtspersoon) te betalen, zal blijven bestaan ook na verlies van de rechtspersoonlijkheid. Het is dan aan de vereffenaars om ervoor te zorgen dat die verplichting wordt nagekomen. Bij niet betaling kunnen de vereffenaars verantwoordelijk worden gesteld, zo meent althans de vertegenwoordiger van de Minister in de Kamercommissie voor de Justitie(190).

J. OPSCHORTING, UITSTEL EN PROBATIE

43. Een vraag die naar aanleiding van de totstandkoming van de wet rees is of de voordelen van de Wet van 29 juni 1964 betreffende de opschorting, het uitstel en de probatie ook aan de rechtspersoon zouden moeten worden toegekend. Het oorspronkelijk wetsvoorstel voorzag niet in specifieke bepalingen op dat terrein. Die zijn er echter wel gekomen ten gevolge van een amendement van Senator Boutmans die een nieuw artikel 18 voorstelde dat echter radicaal stelde dat de Wet van 29 juni 1964 betreffende de opschorting, het uitstel en de probatie niet van toepassing zou zijn op straffen die ten aanzien van rechtspersonen worden uitgesproken. Hij stelde terecht dat de probatiewet in een aantal opzichten ongeschikt is om op rechtspersonen te worden toegepast, zodat er dus twee mogelijkheden zijn: ofwel past men de probatiewet aan, ofwel ziet men van de toepassing af(191). In de Senaatscommissie haalde zijn voorstel het niet, maar uiteindelijk

---

(188) *Parl. St. Senaat 1998-99*, 1-1217/1, p. 11.

(189) *Parl. St. Senaat 1998-99*, 1-1217/6, p. 72-73.

(190) *Parl. St. Kamer 1998-99*, 2093-5, p. 36-37.

(191) *Parl. St. Senaat 1998-99*, 1-1217/2, p. 5.

werd een artikel 21 in de Wet van 4 mei 1999 toegevoegd, dat een artikel 18*bis* in de probatiewet toevoegt waarbij de strafdrempels voor rechtspersonen worden gewijzigd. Het resultaat is bijgevolg dat de probatiewet ook op rechtspersonen kan worden toegepast, met een specifieke aanpassing van de strafdrempels met het oog op de rechtspersonen.

VI. Verschijning van de rechtspersoon

44. Een vraag die onvermijdelijk rijst, is hoe een rechtspersoon in een strafzaak kan worden gedaagd en hoe deze vervolgens ook kan verschijnen. Ten aanzien van de natuurlijke persoon bepaalde artikel 185, § 2 van het Wetboek van Strafvordering dat de beklaagde persoon verschijnt. Hij kan zich echter door een advocaat laten vertegenwoordigen in zaken betreffende misdrijven, waarop geen hoofdgevangenisstraf is gesteld. Daarnaast kan de rechtbank altijd toestaan dat de beklaagde zich laat vertegenwoordigen wanneer hij aantoont dat het hem onmogelijk is persoonlijk te verschijnen, zo luidt artikel 185, § 2, tweede lid. Hoe verschijnt nu de rechtspersoon? Artikel 18 van de Wet van 4 mei 1999 heeft de paragrafen 1 en 2 van artikel 185 van het Wetboek van Strafvordering vervangen.

§ 1 bepaalt thans dat een beklaagde die rechtspersoon is, net als de burgerlijke en de burgerrechtelijke aansprakelijke partij, verschijnen in persoon of bij advocaat. Het Vlaamse Voorontwerp Decreet Milieubeleid had ter zake in artikel 7.3.19, § 6 voorgesteld dat de rechtspersoon zich ter zitting kan laten vertegenwoordigen door een advocaat, maar had eveneens in § 7 voorgescreven dat de rechter de persoonlijke verschijning kan bevelen van een vertegenwoordiger van de rechtspersoon. De Wet van 4 mei 1999 staat de rechtspersoon derhalve toe te verschijnen „in persoon of bij advocaat”. De beklaagde die rechtspersoon is, zal „in persoon” uiteraard dienen te verschijnen via zijn wettelijke vertegenwoordigers(192). Dit strookt overigens met de beginselen van het vennootschapsrecht: een rechtspersoon verschijnt krachtens artikel 703, lid 1 Ger. W. door tussenkomst van de bevoegde organen, maar verschijning door een advocaat is ook mogelijk(193).

---

(192) Aldus ook *Parl. St.* Senaat 1998-99, 1-1217/1, p. 11. Zie R. VERSTRAETEN, *o.c.*, 702.

(193) B. TILLEMANS, *o.c.*, 511-523 en K. GEENS, M. DENEFF, F. HELLEMANS, R. TAS en J. VANANROYE, *l.c.*, 206 e.v.

Een probleem dat kan rijzen, is dat de vertegenwoordiger van de rechtspersoon ook zelf als beklagde zou kunnen worden aangesproken voor dezelfde of voor samenhangende feiten(194). In dat geval bepaalt een nieuw artikel *2bis* in de voorafgaande titel van het Wetboek van Strafvordering(195) dat de rechtbank die bevoegd is om kennis te nemen van de strafvordering tegen de rechtspersoon, ambts-halve of op verzoekschrift een lasthebber ad hoc aanwijst om de rechtspersoon te vertegenwoordigen. Ook deze regeling gaf aanleiding tot veel kritische bedenkingen tijdens de parlementaire voorbereiding. Het idee is dat wanneer een belangenconflict kan rijzen tussen rechtspersoon en de vertegenwoordiger daarvan, de aanstelling van een ad hoc vertegenwoordiger dit belangenconflict in principe dient op te lossen(196). Naar aanleiding van enkele kritische vragen verduidelijkte de vertegenwoordiger van de minister dat het „ambts-halve” aanduiden van een vertegenwoordiger betekent dat de magistraat de bevoegdheid heeft om na te gaan of het aangewezen is een lasthebber aan te wijzen, zonder dat het noodzakelijk is dat hiervoor een verzoek van de betrokken partijen moet zijn ontvangen(197). De vraag rijst uiteraard wel hoe de strafrechter in staat kan worden geacht om in de vennootschap op zoek te gaan naar een dergelijke ad hoc vertegenwoordiger van de rechtspersoon. Hier wordt wellicht toch wel iets te veel van de strafrechter verwacht(198).

Ook de benoeming van een lasthebber ad hoc heeft zich in de rechtspraktijk klaarblijkelijk al voorgedaan. Zoals aangegeven, kunnen problemen rijzen wanneer de rechtspersoon niet de voogd ad hoc aanstelt die voor haar zal moeten optreden, maar wanneer dit ambts-halve door de rechtbank gebeurt. Dit geval rees wederom voor de Correctionele Rechtbank te Gent. Een tweetal natuurlijke personen en een rechtspersoon werden gedagvaard. Voor de beklagde natuurlijke personen trad een raadsman op, maar uit het vonnis blijkt niet of de rechtspersoon die eveneens was gedaagd ook door een raadsman werd

---

(194) Zie meer algemeen over het tegenstrijdig belang tussen de rechtspersoon en haar bestuurders vanuit civielrechtelijk perspectief K. GEENS en K. SCHWARZ, „Het leerstuk van het tegenstrijdig belang en zijn consequenties naar Nederlands en Belgisch recht; enige rechtsvergelijkende beschouwingen”, in H.J. DE KLUIVER en J. WOUTERS (ed.), *Beginselen van vennootschapsrecht in binationaal perspectief. Vergelijkende beschouwingen voor Belgisch en Nederlands recht*, Antwerpen, Intersentia, 1998, 285-314.

(195) Ingevoerd door artikel 12 van de Wet van 4 mei 1999.

(196) Zie de bedenkingen in de inleidende uiteenzetting van de Minister van Justitie in de Kamercommissie (*Parl. St. Kamer 1998-99, 2093/5, p. 4*).

(197) *Parl. St. Kamer 1998-99, 2093/5, p. 37*.

(198) Praktische problemen op dit vlak worden ook verwacht door Ph. TRAEST, *l.c.*, 480-483. Zie ook de kritische bedenkingen van A. DE NAUW en F. DERUYCK, *l.c.*, 912-913.

bijgestaan(199). De rechtbank stelt dat in casu zowel de natuurlijke persoon die bevoegd was om de rechtspersoon te vertegenwoordigen als de rechtspersoon zelf terechtstaan wegens dezelfde feiten. De rechtbank meent dan ook dat het noodzakelijk is een lasthebber ad hoc aan te stellen teneinde de rechtspersoon te vertegenwoordigen in de strafvordering. De beklagden — vertegenwoordigers van de rechtspersoon — wensten klaarblijkelijk een uitstel van de zaak om de algemene vergadering bijeen te roepen om die lasthebber ad hoc aan te stellen. Dit was volgens de rechtbank niet nodig en de rechtbank stelde dan ook zelf een lasthebber ad hoc aan die de beklagde rechtspersoon diende bij te staan. Uit een commentaar bij dit vonnis blijkt dat de rechtbank gewoon een advocaat heeft gekozen die toevallig ter zitting aanwezig was om een andere zaak te pleiten en die begrijpelijk met dit lasthebberschap ad hoc niet zeer verguld was(200). De voogd ad hoc was klaarblijkelijk met zijn aanstelling niet zeer content, want er volgde een verzet door de rechtspersoon. De rechtbank achtte echter dit verzet niet toelaatbaar, omdat er immers geen veroordeling had plaatsgevonden. De rechtbank stipt ook aan dat de aanstelling van een lasthebber ad hoc uitsluitend een maatregel is om de rechten van verdediging van de rechtspersoon te vrijwaren tegen de organen die er volgens de rechtbank „alle belang bij hebben dat desgevallend, niet zij, maar de rechtspersoon veroordeeld zou worden”(201). De rechtbank meende dat de beslissing tot het aantekenen van verzet duidelijk niet genomen werd door de lasthebber ad hoc, maar door de beklagden-organen van de rechtspersoon. Zij waren daartoe volgens de rechtbank echter niet langer meer bevoegd omdat hun belangen in de betreffende zaak strijdig waren met die van de vennootschap. Tegen dit vonnis zou inmiddels hoger beroep zijn ingesteld(202).

Hoewel dit vonnis uiteraard in de eerste plaats aardig is ter illustratie van de Gentse „couleur locale”, is het ook illustratief voor een belangrijk probleem. Het kan uiteraard niet de bedoeling zijn dat de rechtbank een toevallig passerend advocaat als voogd ad hoc van een rechtspersoon aanstelt. Dat kan noch voor de rechtspersoon, noch voor de betreffende advocaat een waar genoegen zijn. Het Gentse vonnis toont wel aan dat gedaagde ondernemingen terdege rekening dienen te houden met het feit dat de organen die separaat strafrechtelijk worden

---

(199) Zie Corr. Gent 19 oktober 1999, *T.M.R.* 2000, 168.

(200) Zie L. ARNOU, „Bedrijf krijgt voogd ad hoc opgedrongen”, *Juristenkrant* 15 maart 2000.

(201) Zie de beslissing op verzet Corr. Gent 1 februari 2000, *T.M.R.* 2000, 170.

(202) Aldus L. ARNOU, *l.c.*

gedagvaard niet dezelfde belangen dienen als de rechtspersoon. Het is dan ook, wanneer een dergelijke cumulatieve dagvaarding plaatsvindt, inderdaad beter dat de rechtspersoon zelf een lasthebber ad hoc zal aanstellen die de belangen van de rechtspersoon kan waarnemen in plaats van dit aan een toevallige beslissing van de rechter over te laten. Overigens: ondanks het feit dat volgens Arnou tegen het tussenvonnis van 1 februari 2000, waarbij het verzet ontoelaatbaar werd verklaard, hoger beroep zou zijn ingesteld, is inmiddels ook vonnis geweest op 2 mei 2000 waarbij de rechtbank de feiten in hoofde van alle beklaagden bewezen achtte(203).

VII. Werking in de tijd

45. Een aspect van de nieuwe wet dat in de schaarse rechtspraak al aandacht heeft gekregen, is de vraag naar de werking van de nieuwe wet in de tijd. De wet van 4 mei 1999 werd gepubliceerd in het Belgisch Staatsblad van 22 juni 1999. Omdat de wet geen specifieke bepalingen ter zake bevat, trad deze wet in werking tien dagen na publicatie, dus op 2 juli 1999(204). Een vraag die onvermijdelijk zou rijzen, is of het nieuwe regime nu ook onmiddellijk van toepassing zou zijn op feiten die gepleegd werden voor de inwerkingtreding van de wet. Duidelijk is dat de rechtspersoon niet strafrechtelijk verantwoordelijk kan worden gehouden voor feiten die gepleegd werden vóór 2 juli 1999, dus voor de inwerkingtreding van de wet. De strafwet kan nu eenmaal niet retroactief worden toegepast. Interessanter is de vraag of het nieuwe regime ten aanzien van de natuurlijke persoon als een mildere strafwet kan worden beschouwd, zodat dit krachtens artikel 2 lid 2 Sw. ook zou dienen te worden toegepast op feiten die dateerden van voor de inwerkingtreding van de wet. De doctrine merkt ter zake op dat een onderscheid moet worden gemaakt tussen de hypothese waarin een cumulatie van verantwoordelijkheid met die van de rechtspersoon mogelijk is en de hypothese waarin dit niet mogelijk is. Wanneer cumulatie mogelijk is (indien de natuurlijke persoon wetens en willens heeft gehandeld) dan vormt het nieuwe artikel 5 Sw. voor de natuurlijke persoon geen mildere strafwet(205). Indien echter de natuurlijke persoon niet willens en wetens heeft gehandeld en een

---

(203) Corr. Gent (21ste Kamer) 2 mei 2000, inzake Openbaar Ministerie tegen Vanhove en NV Elar, ongepubliceerd.

(204) Aldus ook A. DE NAUW en de F. DERUYCK, *l.c.*, 899, noot 20.

(205) Zie A. MASSET, *l.c.*, 659-660.

cumulatie niet mogelijk is, dringt naar de mening van Traest de vrijspraak van de natuurlijke persoon zich op. Hetzelfde geldt wanneer de rechter van oordeel is dat de rechtspersoon de zwaarste fout heeft begaan(206). De Nauw en Deruyck stellen onomwonden dat voor de natuurlijke personen die daders zijn van een opzettelijk misdrijf, de nieuwe wet van 4 mei 1999 een bijkomende mogelijkheid creëert om aan een veroordeling te ontsnappen. Het betreft hier volgens hen dan ook duidelijk een mildere strafwet die terugwerkt(207). Dat dit dan tot gevolg heeft dat de rechtspersoon (die de zwaardere fout heeft begaan) niet kan worden vervolgd, zodat er straffeloosheid is, is een logisch gevolg van het simpele feit dat de mildere strafwet wel terugwerkt en de strengere niet(208).

De lagere rechtspraak leek die beginselen, met enkele nuances, ook te volgen. Het fraaie vonnis van de Politierechtbank te Tongeren, afdeling Genk van 28 oktober 1999(209) gaat uitdrukkelijk in op de werking in de tijd van de wet van 4 mei 1999. De rechter stelt:

„Overwegende dat de strafwet, door te bepalen dat een andere persoon kan verantwoordelijk zijn voor het misdrijf, i.c. een rechtspersoon, een gunstiger strafrechtelijk regime instelt voor de twee beklagden, zodat deze moet toegepast worden, nu zij van openbare orde is”.

Zoals werd aangegeven meent de rechtbank dat de rechtspersoon de zwaarste fout heeft begaan, zodat de natuurlijke personen moeten worden vrijgesproken. Maar ook ten aanzien van de rechtspersoon, die eveneens was gedaagd, stelt de rechtbank terecht dat deze niet strafrechtelijk aansprakelijk kan zijn „nu deze op datum van de feiten niet strafbaar was, omdat de strafwet, in die zin, geen retroactieve werking heeft”.

De Politierechter te Turnhout stelt in zijn vonnis van 25 november 1999(210), eveneens na uitgebreide verwijzing naar De Nauw en Deruyck, dat de rechtspersoon duidelijk niet kan veroordeeld worden voor feiten die plaatsvonden voor de inwerkingtreding van de wet. Ten gronde wordt vastgesteld dat de natuurlijke persoon de zwaarste fout had begaan, zodat in die specifieke omstandigheden artikel 5 geen mildere strafwet vormde. Een dergelijke beoordeling in concreto

---

(206) Ph. TRAEST, *l.c.*, 488 en in dezelfde zin A. DE NAUW en F. DERUYCK, *l.c.*, 907. Zo ook H. VAN BAVEL, *l.c.*, 226.

(207) A. DE NAUW en F. DERUYCK, *l.c.*, 907.

(208) Aldus ook Ph. TRAEST, *l.c.*, 488.

(209) Pol. Tongeren, afdeling Genk, 28 oktober 1999, vonnis nr. 1999/2176, ongepubliceerd.

(210) Pol. Turnhout, 4de Kamer, 25 november 1999, vonnis nr. 1999/5521, ongepubliceerd.

blijkt ook uit het vonnis van de Correctionele Rechtbank te Gent van 14 december 1999(211) waarin de rechtbank stelt:

„De beklagde kan zich slechts op het beginsel van de retroactiviteit van de mildere strafwet vervat in artikel 2 Sw. beroepen indien:

- de N.V. O. onder de wet van 4 mei 1999 strafrechtelijk verantwoordelijk zou zijn voor de misdrijven uitsluitend wegens het optreden van de beklagde,
- en de beklagde de fout niet willens en wetens heeft gepleegd;
- en de N.V. O. een zwaardere fout zou hebben begaan dan de beklagde”.

Op basis van een beoordeling in concreto meent de rechtbank dat aan die voorwaarden niet was voldaan. Eenzelfde beoordeling in concreto vindt men ook terug in de reeds aangehaalde rechtspraak van het Hof van Beroep te Gent(212). De les van die jurisprudentie leek bijgevolg vrij simpel: wanneer aangenomen wordt dat vandaag een strafrechtelijke aansprakelijkheid van de natuurlijk persoon niet mogelijk zou zijn (omdat betrokkene niet wetens en willens had gehandeld en de rechtspersoon de zwaarste fout had begaan) vormt artikel 5 Sw. een mildere strafwet en leidt zulks bijgevolg ook voor feiten die werden gepleegd voor de inwerkingtreding van de wet, tot vrijspraak.

Echter, het Hof van Cassatie heeft met een arrest van 3 oktober 2000 roet in het eten gegooid. Een vonnis van de correctionele rechtbank te Antwerpen, in hoger beroep geweest, op 10 februari 2000, had het nieuwe artikel 5 Sw. niet toegepast op feiten die waren gepleegd door de natuurlijke persoon voor het inwerkingtreden van de wet. Deze ging in cassatie, stellende, met verwijzing naar De Nauw en Deruyck, dat artikel 5 als mildere strafwet retroactief dient te worden toegepast. Het Hof van Cassatie wijst echter de voorziening af met de overweging:

„Overwegende dat artikel 5, 1^e en 2^e lid Strafwetboek, in de aanhef van het in het 2^e lid bepaalde geval, een strafuitsluitingsgrond invoegt voor een door zowel een natuurlijke als een rechtspersoon gepleegd misdrijf voor wie van hen beiden de minst zware fout heeft begaan voor zover het misdrijf door de natuurlijke persoon uit onachtzaamheid gepleegd is;

---

(211) Corr. Gent 14 december 1999, *T.M.R.* 2000, 169.

(212) Zie onder meer Gent 7 januari 2000, *T.M.R.* 2000, 165 en zie in dezelfde zin Antwerpen 3 mei 2000, *T.M.R.* 2000, 516.

Overwegende dat uit de omstandigheid dat de wet de strafuitsluitingsgrond verbindt aan de strafbaarheid van de rechtspersoon, blijkt dat de nieuwe wetsbepaling onbetwistbaar niet het oogmerk had dat deze strafuitsluitingsgrond toepasselijk zou zijn op de onder de oude wet gepleegde misdrijven, maar enkele op deze die na de inwerkingtreding van de nieuwe wet zouden worden gepleegd” (213).

De droom van enkele auteurs lijkt daarmee te zijn vervlogen nu het Hof van Cassatie duidelijk heeft gesteld dat de strafuitsluitingsgrond niet kan worden toegepast op strafbare feiten die werden gepleegd voor de inwerkingtreding van de wet (214).

VIII. Slot

46. In het kader van deze bijdrage kon slechts een eerste indruk worden gegeven van deze nieuwe en belangrijke wet van 4 mei 1999 tot invoering van de strafrechtelijke verantwoordelijkheid van rechtspersonen. Vele aspecten daarvan konden in dit kader nog niet worden besproken. Ik noem in dit verband onder meer het nieuwe artikel 50*bis* van het Strafwetboek dat bepaalt dat niemand burgerrechtelijk aansprakelijk kan worden gesteld voor betaling van een geldboete waartoe een ander wordt veroordeeld, indien hij wegens dezelfde feiten wordt veroordeeld(215). Een cumulatie van de strafrechtelijke verantwoordelijkheid van de rechtspersoon met een burgerrechtelijke aansprakelijkheid voor de geldboete die aan een werknemer wordt opgelegd, dient daardoor in beginsel te worden uitgesloten. Ook konden de voorlopige maatregelen die ten aanzien van de rechtspersoon kunnen worden opgelegd (zie artikel 91 van het Wetboek van Strafvordering) niet worden besproken evenmin als het register waarin de veroordeelde rechtspersonen zijn opgenomen.

De nieuwe wet is ongetwijfeld voor het ondernemingsstrafrecht van groot belang. Jarenlang is immers door velen verkondigd dat het

---

(213) Cass. 3 oktober 2000, rolnr. p.00.0432.n. gepubliceerd op www.cass.be en in *T.M.R.* 2000, 498.

(214) Zie ook de bespreking van dit arrest door Arnou in *Juristenkrant*, nr. 18 van 21 november 2000.

(215) Zeer kritisch daarover is Ph. TRAEST, *l.c.*, 470-471, die terecht de vraag stelt hoe dit verenigbaar is met de burgerrechtelijke aansprakelijkheid die in vele bijzondere milieuwetten is ingevoerd. Is dit een van Boek I Sw. afwijkende regeling die krachtens art. 100 Sw. op art. 50*bis* Sw. primeert? Deze kritiek lijkt te worden gedeeld door A. DE NAUW en F. DERUYCK, *l.c.*, 909-910.

strafrecht in België een belangrijk sluitstuk miste en ineffectief bleef door het ontbreken van de strafrechtelijke aansprakelijkheid van rechtspersonen. Nu deze met de nieuwe wet van 4 mei 1999 na lang wachten is ingevoerd, zouden zij die de handhaving van bijzondere wetgeving een warm hart toedragen, dus tevreden moeten zijn. Ten dele kan dat ook zeker het geval zijn. Het feit dat de strafrechtelijke aansprakelijkheid van de rechtspersoon is ingevoerd en dat ook een rechtstreeks (in plaats van een afgeleid) daderschap van de rechtspersoon door de wetgever is aanvaard, kan als positief worden geevalueerd.

Wanneer de nieuwe wet vanuit een privaatrechtelijk perspectief wordt bekeken, kan ook vanuit dat perspectief worden betoogd dat het feit dat de wetgever een rechtstreeks daderschap van de rechtspersoon heeft erkend als positief kan worden gekwalificeerd. Daarmee komt de rechtspersoon op strafrechtelijk vlak op gelijke voet als op civielrechtelijk vlak. Toch heeft de wetgever bewust het strafrechtelijk regime niet op civielrechtelijke leest willen schoeien. Strafrechtelijke verantwoordelijkheid vereist meer (met name het moreel element) dan civielrechtelijke aansprakelijkheid. Ook het verschil in de gebruikte begrippen zou dat volgens de wetgever tot uitdrukking moeten brengen. De strafrechtelijke verantwoordelijkheid van de rechtspersoon blijft beperkter dan haar civielrechtelijke verantwoordelijkheid. Strafrechtelijk zal de rechtspersoon slechts verantwoordelijk zijn voor feiten wanneer die een intrinsiek verband met haar doel vertoonden, terwijl dit voor civielrechtelijke aansprakelijkheid hoegenaamd geen vereiste is.

Waar vroeger de strafrechtelijke en civielrechtelijke aansprakelijkheidsregimes sterk verschilden, lijkt het strafrecht nu in de richting van het civiel recht te schuiven. Dit geldt niet alleen voor het principieel aanvaarden van het daderschap, maar voor de idee dat binnen de rechtspersoon voor handelingen van de rechtspersoon in beginsel primair de rechtspersoon aansprakelijk is en slechts in bijzondere omstandigheden ook anderen. Civielrechtelijk kunnen naast bestuurders andere werknemers immers alleen aansprakelijk worden gesteld bij bedrog, zware schuld of eerder gewoonlijk dan toevallig voorkomende lichte schuld. De wetgever had blijkens de parlementaire voorbereiding klaarblijkelijk ook een regime voor ogen waarbij in geval van een toerekening van een strafbaar feit aan de rechtspersoon alleen nog uitzonderlijk (de parlementaire voorbereiding sprak van opzet) sprake zou kunnen zijn van een strafrechtelijke verantwoordelijkheid van de natuurlijke persoon. Die idee werd echter wetstechnisch zodanig krom in het vat gegoten dat blijkens de eerste jurisprudentie de cumulatie veel ruimer mogelijk is dan de wetgever wilde.

De autonomie van het strafrecht heeft tot gevolg gehad dat de strafrechtelijke verantwoordelijkheid werd uitgebreid ook tot organisaties die formeel volgens het vennootschapsrecht niet als rechtspersonen kunnen worden gekwalificeerd. Ook de vennootschapsrechtelijke beslissing tot ontbinding en vereffening kan door een strafrechtelijke vervolging van de rechtspersoon worden doorkruist. Anderzijds heeft respect voor de autonomie van het vennootschapsrecht klaarblijkelijk ook de strafwetgever beïnvloed. Zo is de voor het vennootschapsrecht ingrijpende sanctie van de ontbinding slechts mogelijk gemaakt wanneer de rechtspersoon opzettelijk is opgericht om strafbare werkzaamheden te verrichten. Ook had respect voor de vennootschapsrechtelijke autonomie tot gevolg dat de idee de strafrechter een voorlopig bewindvoerder te laten aanstellen het niet heeft gehaald.

De nieuwe wet heeft zeker ook positieve aspecten. Zo blijkt uit het uitgebreide sanctie-arsenaal dat blijkbaar de gedachte veld wint dat sancties dienen te worden uitgewerkt die zich kunnen richten tot collectiviteiten omdat de klassieke hoofdstraffen niet meer volstaan. De nieuwe sancties bieden de rechter veel meer mogelijkheden om op een genuanceerde wijze op de door het delict ontstane verstoring te reageren. Stillegging van een verontreinigende installatie, sluiting van een inrichting of publicatie van een vonnis zijn in het ondernemingsstrafrecht vermoedelijk belangrijker dan de klassieke hoofdstraffen. Die trend leidt echter tot een vervaging van grenzen in het ondernemingsstrafrecht die ook nieuwe en complexe taken voor de strafrechter meebrengt(216).

Toch valt de uiteindelijke evaluatie van de wet van 4 mei 1999 tot invoering van de strafrechtelijke verantwoordelijkheid van de rechtspersoon eerder negatief uit. Dit hangt niet zozeer samen met ongelukkige formuleringen, zoals het feit dat het strafbare feit een „intrinsiek verband” moet hebben met de verwezenlijking van het doel van de rechtspersoon of de waarneming van zijn belangen, maar veeleer met de principiële beslissing om de belangrijkste publiekrechtelijke rechtspersonen uit te sluiten van de strafrechtelijke verantwoordelijkheid van de rechtspersoon en om een quasi immunitet toe te kennen aan werknemers binnen de rechtspersoon. Zoals hierboven werd aangetoond, is, mede op basis van de parlementaire voorbereiding, de kans dat bij een veroordeling van een rechtspersoon voor een strafbaar feit ook nog een natuurlijk persoon kan worden veroordeeld eerder klein te achten. Wat dat betreft kan men de vraag stellen of de

---

(216) Zie daarover M. FAURE en P. MORRENS, *l.c.*, 1193-1206.

handhaving uiteindelijk met deze wet wel beter af is. Jarenlang werd verzucht dat een effectief ondernemingsstrafrecht in België ontbrak omdat men de rechtspersonen niet kon bestraffen; nu is men naar het andere uiterste overgegaan en blijven natuurlijke personen quasi geheel buiten schot. De politieke achtergrond voor deze keuze van de wetgever lijkt duidelijk. Alle vorige pogingen om de strafrechtelijke verantwoordelijkheid van de rechtspersoon in te voeren, zijn steeds gestrand op het betoog van de industriële lobby dat de strafrechtelijke aansprakelijkheid van de rechtspersoon slechts zou worden aanvaard wanneer een garantie zou kunnen worden verkregen dat de betrokken werknemers dan buiten schot zouden blijven. Met de huidige wet lijkt de industriële lobby op het eerste gezicht zijn slag te hebben binnen gehaald. Er zijn tijdens de parlementaire voorbereiding nauwelijks ernstige argumenten naar voren geschoven ter verdediging van de huidige uitsluiting van cumulatie, behoudens „willens en wetens” handelen. De vraag rijst of de prijs die men heeft betaald voor de invoering van de strafrechtelijke aansprakelijkheid van de rechtspersoon niet te hoog is geweest. Toch kan de nieuwe wet zeker niet alleen als een overwinning voor de ondernemingswereld worden gekwalificeerd. Immers: er blijven vele onduidelijkheden bestaan en blijkens de eerste jurisprudentie biedt de wet blijkbaar niet de vrijwarende werking aan kaderleden die men wellicht had gehoopt. Ook blijkt uit het eerste Cassatiearrest dat aan de wet geen terugwerkende kracht kan worden verbonden.

Tijdens de behandeling van het wetsontwerp in de Kamercommissie voor de justitie merkte Kamerlid Duquesne op dat hij het jammer vond dat deze belangrijke wetswijziging op een drafje door de Kamer moest worden afgehandeld en stelde hij dat de materie een diepgaander onderzoek, eventueel rechtsvergelijkend, nodig had gehad. Dit kan mogelijk de gebrekkige kwaliteit van het huidige resultaat verantwoordt. Er is echter nog hoop. Onmiddellijk na de interventie Duquesne merkte Kamerlid Verherstraeten op dat wanneer later zou blijken dat bepaalde punten in de praktijk tot toepassingsmoeilijkheden zullen leiden, er nog steeds corrigerend kan worden opgetreden(217). De praktijk zal wellicht aantonen dat, wanneer zowel vanuit de handhaving als vanuit de ondernemingswereld om een corrigerend optreden wordt geroepen dat dan hopelijk wel de nodige helderheid zal worden geboden.

---

(217) *Parl. St. Kamer 1998-99, 2093/5, p. 25-26.*